

**OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ
KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ:
İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI
ÖRNEKLEMİ**

Didem AKANSU

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ KORUMA BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ: İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI
ÖRNEKLEMİ**

Didem AKANSU
0000-0001-7169-8408

Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

BURSA – 2023
Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Didem AKANSU tarafından hazırlanan “OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ÖRNEKLEMİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

Başkan	:	Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ 0000-0001-6932-3703 Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı	İmza
Üye	:	Prof. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR 0000-0002-5907-1773 Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Bina Bilgisi Anabilim Dalı	İmza
Üye	:	Doç. Dr. Methiye Gül ÇÖTELİ 0000-0003-3852-8735 Bursa Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Bölge Planlama Anabilim Dalı	İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Hüseyin Aksel EREN
Enstitü Müdürü

.././.....

B.U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

15/06/2023

Didem AKANSU

**TEZ YAYINLANMA
FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI**

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezin/raporun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma izni Bursa Uludağ Üniversitesi'ne aittir. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet hakları ile tezin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları tarafımıza ait olacaktır. Tezde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığını ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederiz.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında, yönerge tarafından belirtilen kısıtlamalar olmadığı takdirde tezin YÖK Ulusal Tez Merkezi / B.U.Ü. Kütüphanesi Açık Erişim Sistemi ve üye olunan diğer veri tabanlarının (Proquest veri tabanı gibi) erişimine açılması uygundur.

Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ
15/06/2023

Didem AKANSU
15/06/2023

İmza

Bu bölüme kişinin kendi el yazısı ile okudum
anladım yazmalı ve imzalanmalıdır.

İmza

Bu bölüme kişinin kendi el yazısı ile okudum
anladım yazmalı ve imzalanmalıdır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ÖRNEKLEMİ

Didem AKANSU

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

Bu çalışmada, Osmanlı Dönemi'ne ait mezarlıkların mimari koruma yaklaşımlarına göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmiş olan İstanbul'un Tarihi Alanları Dünya Miras Alanı'nın İstanbul Kara Surları bileşeninin özgün tarihi ve kültürel peyzajını meydana getiren Osmanlı Dönemi'ne ait mezarlıklar mimari ve kentsel koruma yaklaşımlarına göre incelenmiştir. Bu incelemenin örneklenmesi için detaylı çalışma alanı olarak Merkez Efendi mahallesi ve mezarlığı seçilmiştir.

Kara Surları çevresi, 1985 yılında Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmiş; 1995 yılında ise sit alanı ilan edilmiştir. Ancak, 1950'lerden bu yana alanın batısında hızla gelişen sanayi nedeniyle başlayan nüfus artışı alanda kontrolsüz bir kentsel dönüşüme neden olmuştur. 2007 yılında Zeytinburnu Belediyesi tarafından Kültür Vadisi Projesi adı altında kültür, eğitim ve kentsel dönüşüm projeleri yapılmaya başlanmış, alanın sanayi geçmişine dair izler silinerek rekonstrüksiyon ve taklit yapılarla sahte bir tarihi doku oluşturulmuştur.

Bu çalışmada, gerçekleştirilen dönüşüm projeleri ortasında kalan tarihi mezarlıkların bu dönüşümden nasıl etkilendiğinin anlaşılması için literatürden gelen veriler, arşivden ulaşılan bilgiler, eski ve yeni fotoğraf ve hava fotoğrafları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamında sayısallaştırılıp değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonunda Merkez Efendi Mezarlığı örnekleme üzerinden Osmanlı Dönemi'ne ait mezarlıkların gerçekleştirilen kentsel dönüşümlere entegre edilemediği tespit edilmiştir. Ayrıca, 2005 yılında kabul edilen ve yenileme alanlarına izin veren kanunla alanda yapay ve modern kültürel bir dokunun oluşturulması eleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı dönemi, mezarlıklar, mimari koruma, İstanbul, Merkez Efendi

2023, xiv + 238 sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

THE EVALUATION OF OTTOMAN PERIOD CEMETERIES WITHIN THE CONTEXT OF ARCHITECTURAL CONSERVATION: THE CASE OF THE ISTANBUL MERKEZ EFENDI CEMETERY

Didem AKANSU

Bursa Uludag University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Figen KIVILCIM CORAKBAS

This study evaluates the cemeteries belonging to the Ottoman period according to architectural conservation approaches. In this context, cemeteries from the Ottoman Period, which constitute the original historical and cultural landscape of the Istanbul Land Walls component of the Historic Areas of Istanbul World Heritage Site, which was registered in the UNESCO World Heritage List in 1985, were examined according to architectural and urban conservation approaches. Merkez Efendi neighborhood and cemetery were chosen as the detailed study area for the sampling of this study.

The area around the Land Walls was inscribed on the World Heritage List in 1985; it was declared a conservation area in 1995. However, the population increase that started due to the rapidly developing industry in the west of the area since the 1950s has caused an uncontrolled urban transformation in the area. In 2007, the Zeytinburnu Municipality started to carry out cultural, educational, and urban transformation projects under the name of the Culture Valley Project, and the traces of the industrial past of the area were erased and a fake historical texture was created with reconstruction and imitation buildings.

In this study, data from the literature, information from the archives, old and new photographs, and aerial photographs were compared to understand how the historical cemeteries that were in the middle of the transformation projects were affected by this transformation. This comparison was digitized and evaluated in the Geographic Information Systems (GIS) environment. At the end of this study, it was determined that the Ottoman period cemeteries could not be integrated into the urban transformations realized through the Merkez Efendi cemetery case. In addition, the creation of an artificial and modern cultural texture in the area as a result of the law dated 2005, which allowed renovation areas, was criticized.

Key words: Ottoman period, cemeteries, architectural conservation, Istanbul, Merkez Efendi

2023, xiv + 238 pages.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans ve tez çalışmalarım boyunca bana her zaman destek ve yol gösterici olmuş, tecrübelerini, bilgilerini cömertçe paylaşan ve anlayışlı, sevgi dolu olan sevgili Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ hocama en içten teşekkürlerimi sunarım.

Lisans hayatımın süresince ilgisini ve yardımını her an yanımda hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. İbrahim NUMAN'a teşekkürlerimi sunarım. Mesleğimi bana kazandıran İstanbul Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'ndeki tüm hocalarıma ve yüksek lisans eğitimim sırasında Bursa Uludağ Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ndeki tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Tez çalışmam sırasında bana kaynak belge desteği ve ilgisiyle yanımda olan Dr. Seniye Selcen ONUR hocama ve Doç. Dr. Methiye Gül ÇÖTELİ hocama teşekkürleri sunarım. Ayrıca, tez çalışmamda kullandığım Coğrafi Bilgi Sistemleri'ni öğreten ve bana yardımlarını eksik etmeyen Öğr. Gör. Serhan TUNCER ve Araç. Gör. Emre Mustafa BEKTÖRE hocalarıma teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda hissettiğim ve bana büyük destekleri olan sevgili annem ve babam Meral ve Mehmet AKANSU ile kardeşim ve sevgili eşi İlkur ve Ömer AKANSU'ya teşekkür ederim.

Ve son olarak, beni seven ve destek veren arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Didem AKANSU
15/06/2023

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xiv
1. GİRİŞ	1
2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI	9
2.1. Mimari Koruma Yaklaşımına Göre Tarihi Mezarlıkların ve Osmanlı Dönemi Mezarlıklarının Değerlendirilmesi	9
2.1.1. Tarihi mezarlıkların somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri	30
2.2. Osmanlı Dönemi Mezarlıkların Oluşumu	33
2.3. Osmanlı Dönemi mezarlıkların sahip oldukları öğeler ve kültürel miras değerleri	42
2.3.1. Temel öğeler	42
2.3.2. Mimari öğeler	44
2.3.3. Kültürel miras değerleri	58
2.4. Osmanlı Dönemi Mezarlıkların Kültürel Miras Değerleri ve Korunma İlkelerinin Değerlendirilmesi	68
3. MATERYAL ve YÖNTEM	71
3.1. Yöntem	71
3.2. İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıklar ve Merkez Efendi Mezarlığı Örnekleme	78
3.2.1. Dünya Miras Alanı Olarak Kara Surları	85
3.3. İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıkların Tarihi ve Mekânsal Oluşumu	89
3.3.1. Zeytinburnu ilçesinin tarihi ve mekânsal oluşumu	91
3.3.2. Merkez Efendi Mahallesi ile mezarlığının tarihi ve mekânsal oluşumu	100
3.3.3. Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi	104
3.4. Merkez Efendi Mezarlığı ve Yakın Çevresinin Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi	108
4. BULGULAR ve TARTIŞMA	110
4.1. Sur Dışı Mezarlıkların Kültürel ve Doğal Miras Değerleri: Analiz ve Değerlendirme	110
4.2. Merkez Efendi Mezarlığı'nın Yakın Çevresinin Kültürel ve Doğal Miras Değerleri: Analiz ve Değerlendirme	114
4.2.1. Tarihsel dönemlere göre değişimler	114
4.2.2. Yakın çevresindeki değişimler	122
4.3. Merkez Efendi Mezarlığı'nın Kültürel ve Doğal Miras Değerleri: Analiz ve Değerlendirme	126
4.3.1. Mezarlık elemanları değişimleri	126
4.4. Bulguların Değerlendirilmesi	137
4.5. Sur Dışı Mezarlıkların Korunması için İlkeler	139
5. SONUÇ	140
KAYNAKLAR	145

EKLER.....	159
ÖZGEÇMİŞ	238

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

°	Derece (açı birimi)
<i>bk.</i>	Bakınız
<i>Cad.</i>	Cadde, caddesi
<i>Hz.</i>	Hazret, hazreti
<i>km</i>	Kilometre
<i>km²</i>	Kilometrekare
<i>m</i>	Metre
<i>yy.</i>	Yüzyıl

Kısaltmalar

AAN	Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
COE	Avrupa Konseyi (Council of Europe)
CSB	T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
DAI	Alman Arkeoloji Enstitüsü (Deutsches Archäologisches Institut)
DMA	Dünya Miras Alanı
DML	Dünya Miras Listesi
FSMVÜ	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
HGM	Harita Genel Müdürlüğü
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council of Monuments and Sites)
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İHE	İstanbul Halk Ekmek
KTB	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
KVP	Kültür Vadisi Projesi
MAN	Muhafaza-i Âbidât Nizâmnamesi
MÖ	Milattan önce
MS	Milattan sonra
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TKGM	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
ÜED	Üstün Evrensel Değerler

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Eğrikapı mezarlığı – İstanbul.....	3
Şekil 1.2. Kullanılan envanter fişleri örnekleri.....	6
Şekil 1.3. Yöntem şeması.....	8
Şekil 2.1. XX. yy. içinde Dünya’da mimari koruma bilinci gelişiminde öne çıkan yaklaşımlar.....	28
Şekil 2.2. Türkiye’de mimari koruma yaklaşımının gelişim süreci.....	29
Şekil 2.3. Menhir.....	35
Şekil 2.4. Büyük bir Khereksur yakınındaki geyik taşı – Moğol Altay.....	35
Şekil 2.5. Amasya Oluz Höyük’teki bir kurganın kesiti.....	36
Şekil 2.6. Bengütaş.....	37
Şekil 2.7. Ahlat Selçuklu mezar taşları – Bitlis.....	38
Şekil 2.8. Muradiye Külliyesi’nde bulunan Bursa üsluplu mezar taşları – Bursa.....	39
Şekil 2.9. Sur Dibi mezarlığında bulunan Klasik üsluplu mezar taşları – İstanbul.....	40
Şekil 2.10. Osmanlı Dönemi mezar taşlarının tarihsel gelişim süreci.....	41
Şekil 2.11. Üsküdar mezarlığında bulunan mezar taşları – İstanbul.....	42
Şekil 2.12. Mezar taşı yapılarının şeması.....	44
Şekil 2.13. Osmanlı Dönemi’ne ait mezarlıkları oluşturan mezarların bölümleri ve tipleri.....	46
Şekil 2.14. Mısır Tarlası mezarlığı – İstanbul.....	47
Şekil 2.15. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	47
Şekil 2.16. Edirnekapı mezarlığı – İstanbul.....	49
Şekil 2.17. Yenikapı Mevlevihanesi haziresi – İstanbul.....	51
Şekil 2.18. Merkez Efendi Külliyesi haziresi – İstanbul.....	52
Şekil 2.19. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	52
Şekil 2.20. Edirnekapı mezarlığı – İstanbul.....	53
Şekil 2.21. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	54
Şekil 2.22. Mısır Tarlası mezarlığı – İstanbul.....	55
Şekil 2.23. Yenikapı Mevlevihanesi haziresi – İstanbul.....	55
Şekil 2.24. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	56
Şekil 2.25. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	56
Şekil 2.26. Mısır Tarlası mezarlığı – İstanbul.....	57
Şekil 2.27. Yenikapı Mevlevihanesi büyük haziresi (Hamuşan) – İstanbul.....	58
Şekil 2.28. Osmanlı Dönemi mezar taşları.....	59
Şekil 2.29. Eyüpsultan mezarlığı – İstanbul.....	60
Şekil 2.30. Mezarlıkta oturan üç kadın – İstanbul.....	61
Şekil 2.31. Eyüpsultan mezarlığında iki kadın ve bir erkek şahidesi – İstanbul.....	63
Şekil 2.32. Üsküdar – İstanbul.....	64
Şekil 2.33. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	65
Şekil 2.34. Eyüpsultan mezarlığı – İstanbul.....	66
Şekil 2.35. Bizans Surları bölgesinde bulunan bir mezarlık – İstanbul.....	67

Şekil 2.36.	İstanbul Kara Surları ve kültürel peyzajını oluşturan mezarlıklar.....	68
Şekil 3.1.	Çalışmada kullanılan üç ölçek için yapılan araştırmaların aşamaları.....	72
Şekil 3.2.	Mezarlığın yakın çevresindeki yapıların envanter fişi örneği	76
Şekil 3.3.	Mezarlık elemanlarının envanter fişi örneği.....	77
Şekil 3.4.	İstanbul ilinin konumu.....	78
Şekil 3.5.	Giovanni Andrea Vavassore, İstanbul şehri, 1530-1550, Bamberg Devlet Kütüphanesi, IV C 44.....	79
Şekil 3.6.	Hübner, Tarihi Yarımada, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 92579.....	80
Şekil 3.7.	Tarihi Yarımada'yı korumak için inşa edilen surlar.....	83
Şekil 3.8.	Theodosius (Kara) Surlarının eskiz kesiti.....	84
Şekil 3.9.	Alan yönetim plan sınırları.....	88
Şekil 3.10.	Kara Surları ve mezarlıklar.....	90
Şekil 3.11.	Zeytinburnu ilçesinin konumu.....	92
Şekil 3.12.	Seyyid Lokman, İstanbul haritası, Hünernâme, c.1, 1584-1585, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H 1523, 158b-159a.....	95
Şekil 3.13.	Zeytinburnu'nun gerçekleşen kentsel gelişim süreci.....	100
Şekil 3.14.	Yenikapı Mevlevihanesi – İstanbul.....	103
Şekil 3.15.	Kültür Vadisi Projesi alanı.....	105
Şekil 3.16.	Sit alanları sınırları.....	106
Şekil 3.17.	Yenileme alanları sınırları.....	106
Şekil 3.18.	Merkez Efendi mezarlığı yakın çevresinin değişimi.....	108
Şekil 4.1.	Edirnekapı mezarlığının farklı iki dönemdeki görünümü.....	112
Şekil 4.2.	Eğrikapı Rum mezarlığının farklı iki dönemdeki görünümü...	113
Şekil 4.3.	Mevlevihane Cad. üstündeki yapıların yıllara göre değişimi...	117
Şekil 4.4.	Merkez Efendi mahallesi ve yakın çevresi.....	125
Şekil 4.5.	Tarihi Merkez Efendi hamamı ve mahalle yolları.....	126
Şekil 4.6.	Merkez Efendi mezarlığı krokisi.....	128
Şekil 4.7.	Merkez Efendi Cami haziresi – İstanbul.....	130
Şekil 4.8.	Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	130
Şekil 4.9.	Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	131
Şekil 4.10.	Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	133
Şekil 4.11.	Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul.....	135
Şekil 4.12.	Merkez Efendi mezarlığında konservasyonu yapılan mezar taşları ve sergilendikleri D-01 duvarı.....	136
Şekil 4.13.	Merkez Efendi Cami giriş kapısı ve çeşmesi.....	136

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 2.1. Dünya Miras Listesi'ne girebilmek için belirlenen üstün evrensel değerler.....	17
Çizelge 2.1. Dünya Miras Listesi'ne girebilmek için belirlenen üstün evrensel değerler (devam).....	18
Çizelge 2.2. Tarihi mezarlıkların sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri.....	31
Çizelge 2.2. Tarihi mezarlıkların sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri (devam).....	32
Çizelge 3.1. İstanbul'un Tarihi Alanları'nın taşıdığı ÜED ve karşılıkları...	86
Çizelge 3.1. İstanbul'un Tarihi Alanları'nın taşıdığı ÜED ve karşılıkları (devam).....	87
Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması.....	117
Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam).....	118
Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam).....	119
Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam).....	120
Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam).....	121
Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam).....	122
Çizelge 4.2. Değişmişlik ve korunmuşluk durumları alt başlıkları ve tanımları.....	129
Çizelge 4.3. Merkez Efendi mezarlığında mezarları bulunan bazı tanınmış kişiler	131
Çizelge 4.3. Merkez Efendi mezarlığında mezarları bulunan bazı tanınmış kişiler (devam).....	132

1. GİRİŞ

Dünya’da mimari koruma bilincinin gelişmesinin başlangıcı, toplumların sahip olduğu önemli tarihi, kültürel ve mimari eserlerinin ya da simgelerinin işlevsel olarak kullanılmaya devam ettirilmesi istekleri olmuştur (Kaderli, 2014). Bu istek, miras kavramının ortaya çıkması, gelişmesi ve öneminin artmasını sağlamıştır. Miras kavramının öneminin artmasından sonra dünyada oluşmaya başlayan mimari koruma bilinci, XX. yüzyılın başlarında gerçekleşen ve dünya kentleri üzerinde büyük tahribatlara neden olan Dünya Savaşları sayesinde hızlıca gelişmeye başlamıştır. Bu savaşlarda kaybedilen dünya miraslarının korunması için uluslararası düzeyde çeşitli sözleşmeler kabul edilmiş ve kurumlar kurulmuştur.

Kurulan uluslararası kurumlar içinde mimari koruma hakkında geniş söz sahibi olan iki önemli kurum vardır. Bu kurumların ilki, 1946 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) olan UNESCO ve 1965 yılında UNESCO’nun çalışma ortağı olarak kurulan sivil toplum örgütü olan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (*International Council of Monuments and Sites*) ICOMOS’dur. Bu kurumların çıkardığı sözleşmeler dünyada kabul görmüş ve mimari koruma ilke ve yöntemlerinin gelişmesinde etkili olmuşlardır.

Dünya’nın sahip olduğu miras değerlerinin uluslararası bir çatı altında toplanması ve korunması düşüncesi (Dinçer, 2013; UNESCO, 2021), 1972 yılında UNESCO’nun Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme’yi çıkarmasını sağlamıştır. Bu sözleşmeyle oluşturulmaya başlanan Dünya Miras Listesi (DML), uluslararası düzeyde kabul görmüş ve ülkeler bu liste için başvuru yapmaya başlamıştır. Türkiye, 1982 yılında kabul ettiği sözleşmeye, 1985 yılında “İstanbul’un Tarihi Alanları (*Historic Areas of Istanbul*)” adı altında İstanbul’un dört miras alanını kaydettirmiştir. Bu alanlardan biri ve bu çalışmanın üstünde durduğu alan olan “İstanbul Kara Surları (*Land Walls of Istanbul*)”, yüzölçümü en büyük olanıdır. Antik savunma mimarisinin en başarılı örneklerinden sayılan ve II. Theodosius hükümdarlığında (MS 408-450) inşa edilen İstanbul Kara Surları ve çevresi, 1985 yılında UNESCO DML’ne girdikten sonra

uluslararası bir önem kazanmıştır. Kara Surlarının çevresini meydana getiren büyük mezarlıklar, manastırlar, türbeler ve daha fazlasıyla hem Bizans hem de Osmanlı dönemlerinde çeşitli ve zengin bir kültürel peyzajın şekillenmesinde etkili olmuştur. (Kıvılcım Çorakbaş ve diğerleri, 2014). Bu kültürel peyzajın büyük bir bölümünü oluşturan ve İstanbul'un alınmasından sonra sayıları hızla artmaya başlayan Osmanlı Dönemi mezarlıkları sur dışı çevrede geniş alanlar kaplamıştır. Günümüze kadar gelmeyi başaran bu mezarlıklar, sur dışı çevrenin hem ana tanımlayıcısı hem de kültürel peyzajının önemli bir parçası olmuştur (Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

Bu çalışmada, İstanbul Kara Surlarının önemli bir kültürel peyzaj tamamlayıcısı olan Osmanlı Dönemi mezarlıklarının, güncel durumlarının ve sorunlarının neler olduğunun tespitleri yapılarak mimari koruma yaklaşımları bağlamında bütünleşik olarak korunmaları için Osmanlı Dönemi mezarlıklarıyla ilgili öneri ve ilkeler açıklanmaya çalışılmıştır.

Problem Tanımı ve Önemi

Tarihi mezarlıklar özel, sınırlı ve özgün türler de somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri içermektedir. Değişen kültürel, sosyal, dini değerler ve etnik üslupları yansıtmışlardır. Bundan dolayı tarihi mezarlıklar, toplumların yerel ya da ulusal tarihlerini devam ettirilmesi adına kültürel mirasın bir parçası olarak kabul edilmiş ve korunmaları önemli bir gereklilik olmuştur (Moorehouse & Hassen, 2004; Çöteli, 2019).

Türk tarihinde mezar kültürünün ve mimarisinin ayrı bir yeri olmuştur. Tarih boyunca değişik bölge ve kültürlerin etkisi altında kalan Türkler, farklı defin yöntemleri kullanarak kendilerine özgü çeşitli ölüm kültürleri ve bu kültürlere bağlı bir mezar mimarisi geliştirmişlerdir. Türkler, X. yüzyılda İslam dinini kabul ettikten sonra mezar mimarilerinde önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. XI. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya gelen Türkler, bu bölge de yaşayan gelenekleri benimseyip, harmanlayarak mezar mimarilerini daha da geliştirmişlerdir. Özellikle; Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı Dönemi'nde sayıları artan çeşitli ve zengin örneklerin verildiği mezar yapılarını inşa etmeye başlamışlardır (Aydoğdu, 2011). Ancak, Osmanlı

İmparatorluğu dönemine gelindiğinde günümüzde de bilinen özgün Osmanlı mezar mimari yapılarını oluşturmuşlardır (Akıllı, 1999; Sevim, 2010).

Osmanlı Dönemi'nde oluşan bu özgün mezar mimarisini şekillendiren ise Osmanlı toplumunun ölüm kavramını anlayış biçimi olmuştur. Bu anlayış biçimi, toplumun sahip olduğu eski, alışılmış, öteki yaşama bağlı inançlarından ve dünya görüşlerinden beslenmiştir. Kentlere dikilmeye başlayan mezar taşları da doğal olarak toplumun düşünce yapısı ve anlayış biçimini yansıtmaya başlamıştır. Osmanlı Klasik Dönemi'nde inşa edilen İmparatorluğu'nun klasik mimari yapıları ve sosyal hayatı gibi, klasik üsluplu Osmanlı Dönemi mezar taşları da sade ve gösterişsiz ancak, amaca uygun ve fonksiyonel yapılar olarak inşa edilmişlerdir (Gülersoy, 1975). Osmanlı Dönemi mezar taşlarının gelişimin zirvesi ise İstanbul'un alınması olmuştur. Bu tarihten sonra İstanbul, sadece başkent olmakla kalmamış, mezar mimarisinde de bir model oluşturan önemli bir kültür merkezi haline gelmiştir. Böylelikle, gelişen ve büyüyen mezarlık kültürü, İstanbul'dan taşraya ihraç edilmeye başlanmıştır (Eldem, 2004).

Şekil 1.1. Eğrikapı mezarlığı – İstanbul (Frères, 1880'ler)

Türkiye'de, Osmanlı Dönemi mezarlıklarıyla ilgili literatür tarandığında, mezarlıkların daha çok sanat tarihi bağlamında incelendiği ama mimari koruma bağlamında

incelenmediği tespit edilmiştir. Mimarlık bağlamında ise Saraçoğlu'nun 1950 yılında yayımladığı “Türk Mezarlarına Dair Araştırma” adlı doktora yeterlilik çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada, sadece Osmanlı Dönemi mezarlıkları değil Osmanlı Dönemi öncesi mezarlıkları da incelenmiştir. Tarihi Türk mezarlıklarıyla ilgili tarihsel gelişim süreci ve mezar yapılarından bahsedilmiştir (Saraçoğlu, 1950). İlk basımı 1997 yılı olan Laqueur'un “Hüve'l-Baki: İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları” adlı kitabı literatürde mezarlıklar ve mezar taşlarıyla ilgili sıkça başvuru alan temel bir kaynak olarak tespit edilmiştir. Bu kitapta, İstanbul'da bulunan mezarlıklar ve mezar taşları anlatılmış ve mezar taşlarının yapısı hakkında detaylı bir sınıflandırma ile betimleme yapılmıştır (Laqueur, 2014). Ancak, bahsedilen iki kaynaktan mimari koruma bağlamında mezarlıkları ele almamıştır.

Uluslararası literatür incelendiğinde ise tarihi mezarlıkların mimari koruma bağlamında değerlendirildiği görülmüştür. Tarihi mezarlıkların miras değerleri, korunmaları hakkında çeşitli makaleler ve hatta bazı tarihi mezarlık kurumlarının kendi mezarlıklarıyla ilgili yayımladıkları özel yayınları bulunmuştur. Bunun yanında, 2001 yılında Avrupa'daki tarihi mezarlıkların birer temel insanlık mirası olarak tanıtmak amacıyla kurulan Avrupa'daki Önemli Mezarlıklar Derneği (*The Association of Significant Cemeteries in Europe – ASCE*)'nin mezarlıkların korunması, restorasyonu ve sürdürülebilir bakımları hakkında çıkardıkları çeşitli yayınlar ve düzenledikleri çalışmalar mevcuttur (ASCE, 2021). Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı Dönemi mezarlıklarıyla ilgili Türkiye literatüründe mimari koruma bağlamında ele alan bir çalışma bulunmamıştır. Bundan dolayı yapılan bu çalışmanın önemi, Osmanlı Dönemi mezarlıklarının mimari koruma bağlamında değerlendirip, literatürdeki boşluğu doldurmaya çalışmaktır.

Araştırma Problemleri

- Osmanlı Dönemi mezarlıkları mimari koruma yaklaşımlarına göre değerlendirilebilirler mi?
- Osmanlı Dönemi mezarlıkları mimari koruma yaklaşımlarına göre bütünlük şeklinde korunabilirler mi?

- Osmanlı Dönemi mezarlıklarının somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri olabilir mi?
- Kültür odaklı kentsel dönüşüm projeleri içinde Osmanlı Dönemi mezarlıkları içinde koruma projeleri düzenlenebilir mi?

Amaç ve Kapsam

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Dönemi mezarlıkları birer kültürel miras değeri şeklinde ele alıp mimari olarak korunabilmeleri için ilke ve öneriler belirlemektir. Bu kapsamda İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı içinde bulunan, sur dışındaki mezarlıklar inceleme altına alınmıştır. Bu incelemenin daha iyi anlaşılabilmesi için sur dışı mezarlıklarından biri olan Osmanlı Dönemi mezar taşlarının en fazla olduğu ve yeni gömü yapılmayan Merkez Efendi mezarlığı örneklem olarak seçilerek detaylı şekilde incelenmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, uygulanacak ana yöntemlerin belirlenmesi için ilk olarak bir ön araştırma yapılmıştır. Bu ön araştırmada, araştırma problemleri oluşturulmuş, çalışmayla ilgili literatür taranmış, çalışma alanı belirlenmiş ve saha çalışması yapılarak detaylı çalışma alanı seçilmiştir. Bu ön araştırma sırasında Osmanlı Dönemi mezarlıklarının mimari koruma bağlamında değerlendirilmediği ve literatürde böyle bir eksikliğin olduğu tarama sırasında fark edilmiştir. Literatür taramasında fark edilen durum, Osmanlı Dönemi mezarlıklarıyla ilgili daha önce yapılan araştırmaların, sadece Osmanlı Dönemi mezar taşlarının sanat tarihi bağlamında değerlendirilmesi ile sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Fakat, Osmanlı Dönemi mezarlıkları ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bu yüzden, literatürdeki mezarlıklarla ilgili eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

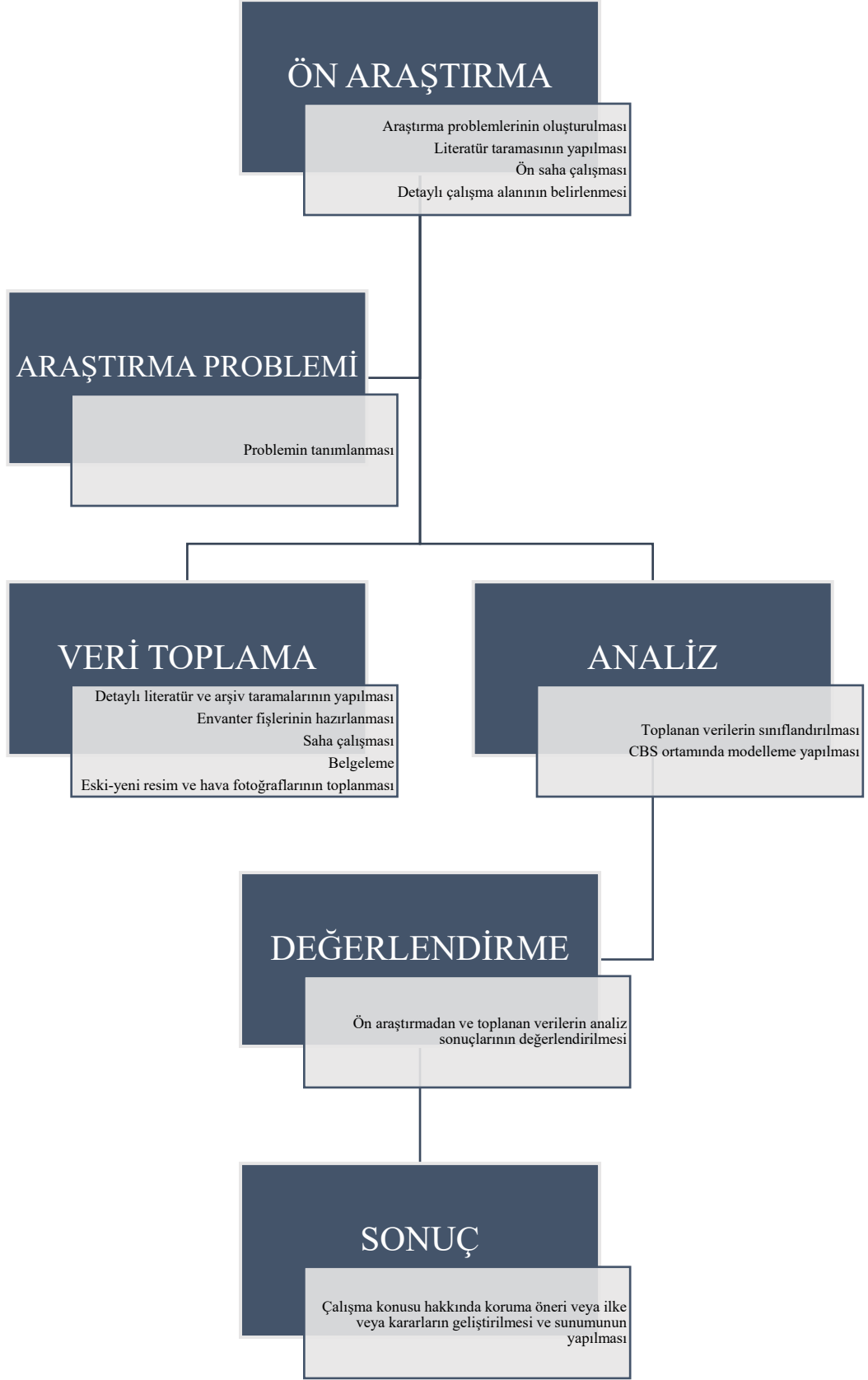
Ön araştırma bittikten sonra çalışmanın ana yöntemi belirlenmiş ve belirlenen sıraya göre ilk olarak çalışma konusuyla ilgili verilerin detaylı şekilde toplanması ve toplanan verilerin sınıflandırılarak değerlendirilmesi olmuştur. Bunun için çeşitli arşivler (kütüphane, belediye, koruma kurulu) taranmıştır. Daha sonra hem çevre hem de mezarlık ölçeğinde olacak şekilde iki farklı envanter fişi bu çalışma için özel olarak hazırlanmıştır (Şekil 1.2). Bu fişler ile tekrardan sahaya gidilmiş ve detaylı çalışma alanı olarak seçilen

ait oldukları dinlerin neler olduğu, mezarlıkların adları hakkında veriler girilmiş ve görselleştirilmiştir. İkinci veri tabanında ise Merkez Efendi mezarlığı yakın çevresindeki yapıların türleri, çalışma için belirlenen dönemlere göre yapıların inşa ediliş dönemleri, özgünlükleri hakkında veriler girilip görselleştirilmiştir. Bunun yanında, çalışma için belirlenen dönemlerde Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresinin geçirdiği değişimleri daha net görebilmek için çalışma için belirlenen dönemlere göre CBS’de bir görselleştirme de yapılmıştır.

Kısıtlılık

Bu çalışmanın kısıtlılığını oluşturan, Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization* – WHO) tarafından Mart 2020 tarihinde “küresel pandemi” olarak ilan edilen Covid-19 salgını (Budak & Korkmaz, 2020) dolayısıyla yapılan saha çalışmaları ve arşiv taramaları kısıtlı zamanlarda gerçekleştirilebilmiştir. Bu yüzden, çalışma verilerinin çoğunluğu literatür ile internet taramalarından ve kısıtlı zamanda gerçekleşen saha çalışmasından elde edilen bilgilerin değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Şekil 1.3. Yöntem şeması

2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

Bu bölümde, mimari koruma kuramının tarihsel gelişim süreci araştırılmıştır. Tarihsel gelişim süreci araştırılırken Dünya'daki ve Türkiye'deki etkileri incelenmiştir. Bu incelemeler yapılırken özellikle çalışmanın konusu olan Osmanlı Dönemi mezarlıklarını ilgilendiren sözleşmeler dikkate alınmıştır. Bu sözleşmeler göz önünde bulundurularak Osmanlı Dönemi mezarlıklarının sahip olduğu değerler ve korunmaları hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Osmanlı Dönemi mezarlıkları ve mezar taşlarının oluşumlarından bahsedilmiştir.

2.1. Mimari Koruma Yaklaşımına Göre Tarihi Mezarlıkların ve Osmanlı Dönemi Mezarlıklarının Değerlendirilmesi

Dünya'da mimari koruma bilincinin gelişmesinin başlangıç nedeni, toplumların sahip olduğu önemli kültürel ve mimari yapılarının ya da simgelerinin işlevsel olarak kullanılmasına devam ettirilmesi isteğinin etkili olması olmuştur (Kaderli, 2014). Bu istek, "miras" kavramının ortaya çıkması, gelişmesi ve öneminin artmasını sağlamıştır. Miras kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde "bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2022). Bu düşünüldüğünde, bir yapının ya da simgenin miras olarak gelecek nesillere aktarılması için ait olduğu toplum tarafından kabul edilmesi, sürekliliğinin sağlanması ve önemsenip korunması gerekmektedir (Kıran, 2019). Toplumların gelecek nesillere bırakmayı isteği bu miras değerleri, günümüzdeki mimari koruma uygulamalarının tarihsel süreç içinde gelişmeye başlamasına neden olmuştur.

Geçmişte gerçekleştirilen koruma uygulamaları, uygulama yapılacak yapının dini, ulusal ya da ideolojik bir simge sayılması ya da yaygın olarak beğenilmesi ile belirlenmiştir. Belirlenen yapıyı korurken, yapıyı ayakta tutmak, yıkılan bölümleri yeniden inşa ederek yapısal bütünlüğünü sağlamak ve değişen isteklere göre yeni ekler eklenerek yapının o dönemin şartlarına göre kullanılmasını devam ettirmek uygulama da temel amaçlar olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda yapılan uygulamalar toplumun kendisi ya da yaptıran kişi/kişilerin gelecekte kendi isimlerinin anılmasını isteyerek biriktirdikleri maddi kaynaklar kullanılarak sadece anıtsal tek bir yapının korunması şeklinde

gerçekleştirilmiştir. Günümüzde ise korumanın kapsamı, sadece anıtsal tek yapının onarılması olmaktan çıkıp yapının meydana getirdiği tarihi kent dokusu ve bu dokuyu oluşturan diğer yapı öğelerinin de birlikte ele alınarak onarılıp, korunması olarak genişletilmiştir. Bundan dolayı anıtsal yapılar ve tarihi kent dokusu, belirli dönemlerin kentsel ve mimari düzenini, yapım tekniklerini, sosyal hayatını gösteren birer belge olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu değerlendirmeye anıtsal yapıların ve tarihi kent dokusunun, ulusal ve uluslararası kültürün bir bileşeni olduğu ve sahip oldukları değerlerin anlaşılabilir olarak korunmalarının sağlanması amaçlanmıştır. Günümüzde tarihi bir sokağın, mahallenin ya da kentin korunacak miras değerlerine sahip olduğu benimsenmiş ve korunması kamu fonlarıyla desteklenmiştir. Ancak, günümüzde gerçekleştirilen mimari koruma ve restorasyon uygulamalarını geçmişte yapılan onarımlardan zamanla ayıran bir fark oluşmuştur. Bu fark, gerçekleştirilecek restorasyonların kuramsal bir temele dayandırılmasıdır. Artık, kişisel görüşler veya içinde bulunulan dönemin mimarlık akımlarına göre değil, belirli ilkelere bağlı kalınarak koruma ve restorasyon uygulamaları yapılmaya çalışılmaktadır (Ahunbay, 2017).

Mimari koruma ve restorasyon uygulamalarının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde, XVIII. yüzyılda başlayan korumanın kurumsallaşması tartışmaları (Dinçer, 2013) ve XIX. yüzyılda korumanın bilimselleşmesi ve bilimsel yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmesi için adımlar atılması bu sürecin kırılma noktaları olmuştur (Ahunbay, 2017). Çünkü, bu zamana kadar sadece anıtsal yapıların korunması kişilerin tekelinde iken artık belli kurallara göre uygulama yapacak toplulukların oluşması sağlanmıştır. Bu sürecin devamında, XX. yüzyılın başlarında anıtsal yapıları çevresiyle birlikte koruma düşüncesi gelişmiştir. XX. yüzyılın ikinci yarısında ise bu düşünce yerini sivil yapıların da korunması düşüncesine bırakmıştır (Dinçer, 2013). Böylelikle, günümüzde geçerli olan mimari koruma ve restorasyon uygulamalarının gelişimi, konu ile ilgili olumsuz deneyimlerin ve gerçek problemlerin irdelenmesi sonucunda çıkan ilkeler, oluşturulan uluslararası kurumlar ve yapılan sözleşmelerle geliştirilmeye başlanmıştır (Ahunbay, 2017).

Türkiye’de ise mimari koruma bilincinin gelişimi, XIX. yüzyıl sonlarına doğru başlayan Tanzimat Dönemi’nde eski eserlere karşı olan ilgi ile başlamıştır (Akçura, 1972; Kejanlı

ve diğeri, 2007). Bunun nedeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip olduğu tarihi ve kültürel miras eserlerinin yabancılar tarafından dışarıya kaçırılmaları ve kaçırılan eserlerin değeri kazandıklarının fark edilmesi ile ilk koruma çabalarının geliştirilmesi için ortam hazırlanması olmuştur. Bu ortamın hazırlanması sayesinde çeşitli tüzükler, kanunlar kabul edilmiş ve kurumlar oluşturulmuştur (Akçura, 1972).

XX. yüzyılın başlarında Dünya'da gerçekleşen ve kentler üzerinde büyük tahribatlara neden olan Dünya Savaşları, mimari koruma bilincinin hızlı bir şekilde gelişmesinde önemli katalizörler olmuştur. Dünya Savaşları'nda kaybedilen miras değerlerinin korunması için hızlı adımlar atılmasını sağlamıştır. İlk adım, 1931 yılında İtalya'da toplanan Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu'yla olmuştur. Bu kurul, o dönem İtalya'da ulusal bir sorun olan anıt restorasyonu konusunda bilim, sanat ve tekniği birleştiren ve uyulması zorunlu kuralları belirttikleri 11 maddelik Restorasyon Kartası (*Carta del Restauro*)'nı çıkarmış ve kabul etmiştir (ICOMOS, 1931a). Aynı yıl içinde, Atina'da gerçekleştirilen kongrede kabul edilen Atina Tüzüğü (*The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments*)'nün ilk yedi ana maddesi ise yine "*Carta del Restauro*" olarak adlandırılmış (ICOMOS, 1931b) ve İtalya'da kabul edilen ilk Restorasyon Kartası'nın (1931), altıncı maddesinde belirtilen "anıt ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalı" ilkesinin önemi tekrar edilmiştir. Böylelikle, koruma anlayışının kentsel ölçüğe doğru genişlemesi başlamıştır. Bu konferans, 1964 yılında kabul edilecek Venedik Tüzüğü'nün temelini oluşturmuştur. Venedik Tüzüğü'nde gelecekte "Dünya Kültürel Mirası" kavramının uluslararası boyutta önem kazanmasını sağlayacak UNESCO'nun 1972 yılında hazırlayacağı sözleşmenin temelini oluşturmuş ve böylelikle, insanlığın ortak mirası düşüncesinin ortaya çıkışının da gelişmesi sağlanmıştır (Binan, 2011).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Dünya Savaşları'nın etkilerinin yok olmaya başlamasıyla yeniden gelişmeye başlayan kentlerin, içlerinde bulunan tarihi çevrelerinin korunması ve restorasyon uygulamaları sırasında edinilen tecrübeler ve yeni ortaya çıkan sorunlar, yalnızca genel ilkeler doğrultusunda değil, somut mimari sorunlara yönelik olarak uluslararası yeni kurumların kurulmasını ve yeni kararların üretilmesini zorunlu hale getirmiştir (Kaderli, 2014). Bu zorunluluk, Dünya'nın sahip olduğu miras değerlerinin

uluslararası bir çatı altında toplanması ve korunması düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Dinçer, 2013; UNESCO, 2021). Bu düşüncenin sonucunda kurulan çeşitli uluslararası kurumlardan ikisi ve bu çalışmanın da odakları olan UNESCO ve ICOMOS'nun hazırladıkları sözleşmeler, mimari koruma ilke ve uygulamalarının geliştirilmesinde uluslararası çapta önemli roller oynamıştır.

Dünya'da böyle gelişmeler olurken Türkiye'de, tarihi ve kültürel miras değerlerimizin korunması için atılan ilk adımlardan biri yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmuştur (Akçura, 1972). Çünkü, bu zamana kadar kültürel miras değerlerimizin korunması için herhangi bir yasal düzenleme mevcut değildir. Bunun nedeni, Osmanlı Dönemi'nde sivil yapıların bakım ve onarımlarının vakıf kaynaklarından, bayındırlık ve savunma yapıları ile sarayların bakım ve onarımlarının İmparatorluk hazinesinden karşılanıyor olması ve gerçekleştirilecek uygulamaların bu alanda yetişmiş meslek insanlarının sorumluluğu altında yapılması olmuştur (Tapan, 1998; Dağıstan Özdemir, 2005). Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Batılılaşma sürecine girmesi ile Dünya'da gerçekleşen kapitalizme eklenmesi sebebiyle yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005). Bu yasal düzenlemelerin ilki, 1869 yılında hazırlanan “Âsâr-ı¹ Atîka² Nizâmnamesi³ (AAN)” olmuştur. Bu tüzükle birlikte yabancıların yaptığı kazıları sınırlandırmak ve çıkan tarihi eserlerimizin bir bölümünü müzelerimizde sergilenip korunmalarının sağlanmasına çalışılmıştır. Ancak, destek alınacak bir fikir ortamı ile örgütlenme oluşamaması bu tüzüğü başarısız kılmıştır. Bu başarısızlığın ardından, AAN tekrardan ele alınarak geliştirilmiştir. Bu geliştirme süreci ise XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür. Bu süreç içinde 1874, 1884 ve 1906 yıllarına ait üç adet daha AAN kabul edilmiştir. 1906 yılında kabul edilen AAN'de ise Türk-İslam eserlerinin de korunması gerekliliği kabul edilmiştir. Ancak, mevcut olan hazırlıksız örgütler ve sınırlı olanaklar ile bu tüzükle ortaya çıkan yeni sorunlara çözüm bulunamamıştır (Akçura, 1972). AAN'den sonra, 1912 yılında kabul edilen “Muhafaza-i Âbidât⁴ Nizâmnamesi (MAN)” ile de belediyelere, anıtsal yapıların işlenmesi, kitabe gibi bölümlerinin tespit edilmesi şartı ile kaleler, burçlar gibi görevlerini kaybetmiş ya da

---

¹ Âsâr: Eserler (Kanar, 2014).

² Atîka: Eski, antik (Kanar, 2014).

³ Nizâmname: Tüzük (TDK, 2022; Kanar, 2014).

⁴ Âbidât: Anıtlar (Kanar, 2014).

gelişen kentlerin içinde bütünleştirilemeyen büyük anıtsal yapıları kısmen veya tamamen yıkma izni verilmiştir. Bunun ardından kabul edilen başka bir nizamname ile yıkılan anıtsal yapıların, arazilerinin ve kalıntılarının belediyelere verilmesi de kabul edilmiştir. Bu kararlara bakıldığında kültürel miras değerlerimizin korunması konusunda yetersiz bilgi ve beceriye sahip olduğumuz anlaşılmaktadır. Ancak, 1917 yılında “Muhafaza-i Âsâr-ı Atıka Encümen-i⁵” adı altında bir örgüt kurulmuştur. Bu örgüt, Osmanlı İmparatorluğu’nun son, Cumhuriyet’in de ilk koruma kurulu olmuştur (Madran, 1996; Tapan, 1998). Çalışmalarının ve etkilerinin sınırlı olmasına rağmen, örgüt, İstanbul’da bulunan pek çok tarihi eserimizin belgelenmesini sağlayarak koruma tarihimizde önemli bir gelişme sağlamıştır. Ayrıca, Cumhuriyet’in ilanından sonra da bu örgüt göreve devam etmiş ve günümüzdeki koruma kurullarının öncülüğünü yapmıştır (Akçura, 1972; Kaderli, 2014).

Türkiye’de, 1950’lili yıllara gelene kadar kültürel miras değerlerimizin korunması için özel sözleşmeler çıkarılmamış ya da kurullar kurulamamıştır. Bu zamana kadar olan baskın tutum, sürekli olarak modernleşme temelli gelişim uğruna, eskinin ortadan kaldırılması olmuştur. Buna rağmen, 1930’lu yıllarda kültürel miras değerlerimizin korunması için çalışan sınırlı sayıdaki bir grup insan tarafından oldukça geniş kapsamlı, nesnel, aktif ve ileriye dönük bir koruma anlayışı ortaya konmuş, doğru yöntemler belirlenmiş ve mevcut kurumların bu anlayışa göre belirlenen yöntemlere uygun şekilde çalışılması istenmiştir. Fakat, bu dönem de bunları gerçekleştirebilmek için gerekli hukuki, idari, kamusal ve maddi kaynaklar çok sınırlı olduğundan bu istenilenler yapılamamıştır (Akçura, 1972).

Bu dönemlerde, sahip olduğumuz mezarlıklarımız ile ilgili komisyonlar ve yasal düzenlemeler oluşturulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, kurulan ilk komisyon “Şehitlikleri İmar Komisyonu” olmuştur. Bu komisyon, Mustafa Kemal Atatürk’ün isteği üzerine 1924 yılında kurulmuştur. Fakat, sadece Edirnekapı ve Sakızağacı şehitliklerinin imarı ile ilgilenebilmişlerdir. 1930 yılında ise Türkiye’de bulunan mezarlıklarla ilgili yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu düzenlemelerden ilki 1580 sayılı

---

⁵ Encümen: Alt kurul (TDK, 2022).

“Belediye Kanunu” olmuştur. Bu kanunla mezarlıklar, belediyelere devredilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1930; Çoruhlu, 1994). Yine, 1930 yılında kabul edilmiş diğer bir yasa ise 1593 sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”dur. Bu kanunla, mezarlıkların ve planlanmalarının yapılması için bir takım önemli hükümler ve düzenlemeler getirilmiştir. Bunlara örnek olarak, mezarlık olarak kabul edilen yerler dışında defin yapılamayacağı, yerleşme merkezlerinin dışında, belediyeler tarafından her yıl ki ölüm oranına uygun şekilde mezarlık alanları tahsis edileceği ve yine mezarlıkların düzenlenmesi ile korunmalarının belediyelerin sorumluluğu altında oldukları belirtilmiştir. Bunun yanında, belediyeler tarafından mezarlığa, dışarıdan insan ve hayvan girmesini engellemek için etrafını bir duvar ile örülmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, her mezarlığın tek giriş kapısının bulunmasını, giriş kapısından itibaren geniş bir yolun yapılmasını ve kapıdan başlayarak mezarlık duvarının iç tarafından dolaşacak bir yol bırakılmasını ve eğer gerekiyorsa küçük yolların ve meydanların yapılabileceği de belirtilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 1930; Çoruhlu, 1994). Bu zamana kadar çıkarılan yasalar genel olarak mezarlıkların düzenlenmesi, planlanması ve onlardan sorumlu olacak idari birimin belirlenmesi şeklinde olmuştur. Tarihi mezarlıklarımızla ilgili herhangi bir düzenleme veya planlama belirlenmemiştir. Ancak, 1931 yılında kabul edilen 1868 sayılı “Belediye Mezarlıkları Nizâmnamesi”nde bulunan altıncı madde de, “Belediyelere devrolunan mezarlar ve mezarlıklardan tarihi değeri olanlar Muhafaza-i Âbidât Nizâmnamesi gereğince muamele görür ve bu mezarlarda kalmış olan kemikler, ilgilileri tarafından istenirse onlara verilir eğer ilgilileri yoksa belediye tarafından genel mezarlıklara nakil edilerek korunur” şeklinde bir karar alınarak tarihi mezarlıklarımızla ilgili bir adım atılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı , 1931).

Dünya’da ise kültürel miras değerlerinin korunması adına uluslararası kurumlar kurulmaya başlanmıştır. Bu kurumlardan ilki, 1946 yılında kurulan UNESCO’dur. Bu kurum, evrensel mirasın korunması amacıyla eğitim, bilim ve kültür alanlarında çalışmalar yapmak için kurulmuş ve kültürel mirasın korunması alanında uluslararası pek çok kuruma önderlik etmiştir (Kaderli, 2014). İkinci kurum ise, 1965 yılında kurulan UNESCO’nun çalışma ortağı olan bir sivil toplum örgütü ICOMOS’dur. Bu kurum, tarihi anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve politikalar geliştirmek, bu gelişimler ile ilgili araştırmaları desteklemek amacıyla

kurulmuştur. ICOMOS'un kuruluş nedeni, 1964'te kabul edilen Venedik Tüzüğü'nde belirtilen anıt ve sitlerin korunması üzerine çalışma yapacak ve denetleyecek uluslararası bir kurumun kurulması önerisidir (ICOMOS, 2018). Böylelikle, bu iki kurum kuruldukları andan itibaren çıkardıkları sözleşmeler ve yaptıkları çalışmalarla mimari koruma yaklaşımının gelişmesini sağlamışlardır.

Bu kurumların kurulmasına başlanmasının yanı sıra, 1960'lı yıllara kadar anıtlarda uygulanacak koruma teknik ve ilkeleri tartışılmış ve belirlenmeye çalışılmıştır (Kaderli, 2014). Ancak, II. Dünya Savaşı ve sonrasında oluşan sivil mimari yapıların yanında basit mimari yapıların da ciddi zararlar alması sadece anıtsal olanların değil kültürel bir değeri olan tüm sivil ve basit mimari eserlerin ve buldukları çevrelerin de birlikte korunması gerektiği anlayışını oluşturmuştur (Kayın, 2012; Kıran, 2019). Bu anlayış sonucunda, 1964 yılında Venedik'te, II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi (*II. International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments*) gerçekleştirilmiştir. Kongrede, farklı meslek grupları, idareciler ve uygulamacılar tarafından tarihi yapılara yapılan çeşitli ve belirsiz uygulamalar eleştirilmiş ve bu uygulamaların bir yönetmeliğe göre düzenlenip yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Kaderli, 2014). Kongre sonucunda hazırlanan 16 maddelik "Venedik Tüzüğü" kabul edilmiştir. Böylelikle, bu tüzükle mimari koruma ilkelerinin temel yönetmeliği meydana getirilmiş olmuştur. Özellikle, tüzüğün ilk iki maddesindeki kararlar korumanın kentsel-kırsal ölçeğe genişlediğini ve anıtsal yapıları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihsel belge olarak da sayılıp korunması gerektiği vurgulamasını yapması mimari korumanın temel kuramsal anlayışını belirlemiştir (Dinçer, 2013; Kaderli, 2014; Ahunbay, 2017). Bu iki maddenin kararları şu şekildedir:

"Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar ve anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır" (ICOMOS, 1964).

Ayrıca, Venedik Tüzüğü ile kırsal-kentsel alanların sit alanı olarak kabul edilmesi ve daha geniş ölçekte korumanın gerçekleştirilmesi için ilke ve tekniklerin belirlenmesi somut hale getirilmiştir (Kıran, 2019).

1970’li yıllar da dünyanın sahip olduğu miras değerlerinin uluslararası bir çatı altında toplanması ve korunması düşüncesi (Dinçer, 2013; UNESCO, 2021) somutlaştırılmıştır. UNESCO’nun 17.X.1972 – 21.XI.1972 tarihlerinde Paris’te düzenlenen on yedinci oturumunda “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme” kabul edilmiştir. Kabul edilen sözleşme de oluşturulacak “Dünya Miras Listesi – DML” için belirlenen kriterlere uygun olan kültürel ve doğal miras değerlerinin tüm insanlığın mirası sayılarak koruma altına alınması hedeflenmesine rağmen mimari koruma ilke ve tekniklerinin dünyadaki gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Luxen, 2004; Dinçer, 2013). Bu sözleşme sayesinde dünyanın sahip olduğu miras değerleri için kullanılan “anıt” ve “eski eser” kavramlarının yerini “kültürel miras” kavramı almış ve “doğal miras” kavramı da oluşturularak Dünya miras değerlerinin bütünlüğünün korunması için ilkeler hakkında izlenecek temel yöntemler açıklanmıştır (Kayın, 2012). Sözleşmede, dünyadaki sosyal ve ekonomik koşulların hızlı bir şekilde değişmesiyle sahip olunan kültürel ve doğal mirasın da aynı hızla yok olma tehlikesi altında olduğu ve bu tehlikenin herhangi bir miras parçasının bile bozulmasının ya da yok olmasının bütün dünya devletleri için zararlı bir yoksullaşma olduğu kabul etmiştir. Bunun yanında dünya devletlerine, sahip olunan miras değerlerinin ulusal düzeyde korunması sırasında devletlerin ekonomik, bilimsel ve teknik kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle çoğu kez tamamlanamadığını belirtmiştir. Bu yüzden, UNESCO yayımladığı sözleşme de dünya devletlerine sahip oldukları kültürel ve doğal miraslarının korunması için eğitim, bilim ve teknik politikalarını iyileştirmek ve miras değerlerinin korunma politikalarını hayata geçirecek uluslararası veya ulusal merkezlerin kurulmasını, geliştirilmesini sağlamak, bilimsel araştırmaları teşvik etmek için çağrı da bulunmuştur. Böylelikle, sahip olunan kültürel ve doğal mirasların tüm insanlığın ortak Dünya mirası olarak kabul edilmesi ve koruma altına alınması amaçlanmıştır (UNESCO, 1972; Dinçer, 2013). Türkiye, sözleşmeyi 1982 yılında kabul etmiştir (Dinçer, 2013).

Sözleşmede, Dünya'nın ortak kültürel ve doğal miras değerlerinin korunması adına oluşturulacak olan Dünya Miras Listesi'ne girebilmek için belirlenen ve "Üstün Evrensel Değerler – ÜED" olarak adlandırılan kriterlerin en az 1 tanesini sağlaması şartı konulmuştur (Çizelge 2.1). Bu kriterler 10 tane olarak belirlenmiştir. 1. – 6. kriterleri sağlayan yapı veya alanlara "Kültürel Miras", 7. – 10. kriterleri sağlayanlara "Doğal Miras" ve kültürel-doğal miras değerlerini birlikte sağlayanlara da "Karma Miras" olarak değerlendirilmeye almışlardır (UNESCO, tarih yok). Bu değerlendirilme sonucunda listeye kaydedilen alanlar "Dünya Miras Alanı – DMA" olarak kabul edilmiştir.

Çizelge 2.1. Dünya Miras Listesi'ne girebilmek için belirlenen üstün evrensel değerler (UNESCO, tarih yok)

ÜED
1. İnsanoğlunun yaratıcı dehasını gösteren bir başyapıt olması
2. Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi
3. Yaşayan veya yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe ait eşsiz veya üstün bir tanıklık teşkil etmesi
4. İnsanlık tarihinin belli dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari veya teknolojik bütün veya tabiat örneği olması
5. Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlerle has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması
6. Üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (Komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir)
7. Üstün doğal fenomene veya üstün doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi

Çizelge 2.1. Dünya Miras Listesi'ne girebilmek için belirlenen üstün evrensel değerler (devam) (UNESCO, tarih yok)

ÜED
8. İlk yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler de dâhil olmak üzere, dünya tarihinin ana aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örnekler olması
9. Karada, tatlı suda, kıyısız ve denizsel ekosistemlerde, bitki ve hayvan topluluklarında süregelen ekolojik ve biyolojik sürece ve gelişimine üstün örnek teşkil etmesi
10. Bilim açısından veya değerlendirmesinden üstün evrensel değere sahip olan ve tehdit altındaki türler de dâhil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve kayda değer doğal ortamları içermesi

Diğer taraftan, Avrupa'da, II. Dünya Savaşı sonrasında kentlerin nüfuslarında artış başlamıştır. Bu nüfus artışının sonucunda araç sahipliği, sanayi ve hizmet yapılarına olan ihtiyaç eskisinden daha fazla olmuştur. Bu etkilerin artması yüzünden savaş sonrası kentlerin planlanmasında iki farklı yaklaşım izlenmiştir. Bunlar:

- i. Kentlerin yeni ihtiyaçlarını karşılamak için kent çeperlerinde yeni yerleşim merkezleri oluşturmak,
- ii. Kanunlarla daha korumaya alınmamış olan kent merkezlerinin yeniden inşa edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Bu son yaklaşım, kentsel koruma hareketinin oluşmasını hızlandırmıştır. Bunun nedeni, "kentsel dönüşüm (*urban renewal*)" adıyla gelişen bu yaklaşımın kent merkezlerine zarar vererek gerçekleştirilmesi olmuştur. Bunun sonucunda korumada ilk sivil örgütlenme başlamıştır. 1963 yılında kurulan "Bizim Avrupa (*Europa Nostra*)" liderliğinde 1975 yılı Avrupa'da, "Avrupa Mimari Mirası" yılı olarak ilan edilmiş (Burtenshaw ve diğerleri, 1981, aktaran Dinçer, 2013) ve bu kapsamda Avrupa Konseyi (*Council of Europe – COE*) tarafından "Geçmişimiz için Bir Gelecek" sloganı ile 1975 yılında Amsterdam'da düzenlenen Avrupa Mimari Mirası Kongresi'nde "Amsterdam Bildirgesi" kabul edilmiştir (Delafons, 1997, aktaran Dinçer, 2013; Ahunbay, 2017). Bu bildirgenin kabulü

hem kentsel koruma da hem de mimari koruma ilkelerinde diğerk önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu kırılma, günümüzde geçerli olan “bütünleşik koruma” kavramından ilk defa bahsedilmesi, kabul edilmesi ve esaslarının oluşturulması olarak meydana gelmiştir (COE, 1975; Kayın, 2012; Dinçer, 2013).

Dünya, uluslararası temel mimari koruma ilkelerini belirlediği dönemler de Türkiye’de, 1950’lilerden sonra yeniden canlanmaya başlayan modernleşme etkili imar faaliyetleri ile özellikle İstanbul başta olmak üzere kentlerin sahip olduğu hem tarihi eserlere hem de kent dokusuna uygun olmayan imar faaliyetleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ancak, bu imar faaliyetleri sırasında ortaya çıkabilecek eski eserlerimizin korunması sorununu çözmek için 1951 yılında “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu – GEEAYK” kurulmuştur (Akçura, 1972). Bu kurul, koruma ile ilgili ilkeleri ve müdahale yöntemlerini belirlemek, rölöve-restorasyon-restitüsyon projeleri hakkında kararlar almak gibi görevleri üstlenmiş ve Türkiye’de eski eserlerimizin korunması için merkezi bir kurul olarak görev yapmıştır. Kurulduğu tarihten 1976 yılı sonuna kadar görev yapan GEEAYK, dönemin kısıtlı olanaklarına rağmen kültürel mirasımızın korunması adına önemli faaliyetler gerçekleştirmiş, bu faaliyetleri bir yönetmelik çerçevesinde ele almış ve günümüzde geçerli olan birçok mimari koruma ilkesini Türkiye’ye kazandırmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005).

1960’lı yıllar ve sonrasında Türkiye, uluslararası mimari koruma sözleşmelerini kabul etmeye başlamış ve bu sürece dahil olmuştur. Türkiye, koruma konusunda kabul ettiği sözleşmelere uymaya çalışarak çeşitli kanunlar çıkarmış ve kurullar oluşturmuştur. Ancak, Türkiye’de var olan ekonomik, siyasi ve toplumsal karışıklıklar nedeniyle istenilen faaliyetler tam olarak gerçekleştirilememiştir. Buna rağmen, 1960’lı yıllarda kültürel gelişmenin bütüncül ve planlı olması ilkesi benimsenmiş ve bunun için hazırlanan çeşitli planlarda tarihi anıtlar, sanat yapıları, ören yerleri ve diğer kültürel kalıntıların korunması, kültür erozyonunun önlenmesi için yasal, örgütsel ve ekonomik önlemlerin oluşturulması gerekliliği belirtilmiştir. Türkiye için belli bir planlama sistematığı kurulmaya çalışılmış ve bunun için metropoliten ya da kentsel koruma planlamaları yapılmaya başlanmıştır. Fakat, dönem içinde önem kazanan ve gelişen sanayileşme ve kentleşme, özellikle kent merkezlerinde bulunan ve toprak rantları çok

yükselen tarihi kentsel alanlar da çeşitli tahribatların meydana gelmesine neden olmuştur (Dağıstan Özdemir, 2005).

1970’li yıllara gelindiğinde Türkiye’nin ilk koruma yasası sayılan 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” çıkarılmış ve 1973 yılında kabul edilmiştir. Bu yasayla, çeşitli kültürel miras değerlerimizin tanımları yapılmış, uygulanacak koruma ilkeleri belirtilmiş, bu ilkelerin uygulanması ve kontrol edilmesi için GEEAYK ve Millî Eğitim Bakanlığı görevlendirilmiştir. Bu yasayla birlikte sahip olunan kültürel miras değerlerimiz devletin malı olarak sayılmıştır. Bu nedenle, tekel ve özel kişilerin ellerinde bulunan kültürel miras değerlerimiz kamusallaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu dönemlerde kültürel miras değerlerimizin korunması devlet tarafından kabul edilmesine rağmen kültürel mirasın korunması için gerekli olan diğer faktörlerden ikisi yani ekonomik ve toplumsal gelişme ile bütünleşme sağlanamamıştır. Bunun yerine, öncelik imar ve sanayi yatırımlarına verilmiştir. Kalan kısıtlı bir bütçe ve örgütsel olanaklarla envanter çalışmaları ile belli başlı anıtsal yapıların onarımları gerçekleştirilebilmiştir (Dağıstan Özdemir, 2005).

1980’li yıllar Dünya’da, kabul edilen tüzük ve sözleşmelerde kentsel ölçekten kırsal ölçüğe geçişin görüldüğü ve kırsal yerleşim merkezlerinin kültürel ve doğal miras değerlerinin neler olduğu tanımlanmaya çalışılmıştır (Kayın, 2012). Bunun yanında tarihi kentsel alanların korunmaları ile ilgili ilkeler de belirlenmeye çalışılmış ve tüzükler çıkarılmıştır. Bu tüzüklerden biri, 1981 yılında kabul edilen “Tarihi Bahçeler: Floransa Tüzüğü” olmuştur. Bu tüzükte, tarihi bahçeler için “tarihi veya sanatsal açıdan toplumun ilgisini çeken mimarinin ve bahçeciliğin birleşimi olan yaşayan, yenilenebilen canlı birer anıt” olarak tanımları yapılmıştır. Ayrıca ister kentsel ister kırsal alanda olsun ya da yapay veya doğal olsun tarihi bahçelerin, ait oldukları çevreden izole edilemeyeceğini aksine buldukları çevrenin önemli bir tamamlayıcısı olduklarını ifade ederek korunmalarının gerekliliklerinden bahsedilmiştir (ICOMOS, 1981). Diğer ise, ICOMOS’un 1964’te kabul edilen Venedik Tüzüğü’nü tamamlamak ve tarihi kentler ile kentsel alanlarıyla ilgili bir uluslararası tüzük hazırlama gerekliliği sonucu 1987 yılında “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü: Washington Tüzüğü” olmuştur (ICOMOS, 1987; Ahunbay, 2005, aktaran Dinçer, 2013). Bu tüzüğün önemi, tarihi kent ve kentsel alanlara karakterlerini veren, belleğini oluşturan somut ve somut olmayan kültürel miras

değerlerinin birlikte korunmasını sağlamaya çalışmak olmuştur. Bu değerler; kentin mahalle ve sokakların tanımladığı kent dokuları, yapılar ile yeşil-açık alanların arasındaki etkileşimler, yapıların boyut, üslup, yapım tekniği, yapım malzemeleri, renk ve bezemeleri ile tanımlanan biçimleri, iç ve dış görünüşleri, kent ile kentsel alanlarının doğal ve insan yapısı çevresiyle arasındaki etkileşimi ve zaman içinde değişen ve kullanılan yeni işlevleri olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 1987).

Bu yıllarda diğer bir önemli olay ise UNESCO'nun 1989 yılında kabul ettiği "Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı" olmuştur. Çünkü bu tavsiye kararı, 2003 yılında kabul edilecek Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin temelini oluşturmaktadır. Somut olmayan kültürel miras kavramının tanımı yapılmadan önce bu kavram "folklor (geleneksel veya popüler kültür)" olarak adlandırılmıştır. Tavsiye kararında folklor, "kültürel bir topluluk ya da bireyler tarafından ifade edilen ve kültürel veya sosyal kimliklerini yansıttığı sürece beklentilerinin ifadesi olarak kabul edilen gelenek temelli yaratımlarının bütünü" olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber folklor çeşitleriyle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Buna göre, folklor üslup ve değerleri için sözlü biçimde, taklit yoluyla veya farklı şekillerde aktarıldığı folklor biçimleri için ise dil, edebiyat, müzik, dans, oyunlar, mitoloji, ritüeller, gelenekler, el sanatları, mimari ve diğer sanat dallarının ürünlerini içerdiği belirtilmiştir (UNESCO, 1989). Ancak, bu tavsiye kararında yapılan folklor tanımı, günümüzde geçerli olan somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin bütünleşik koruma yaklaşımına uygun şekilde olmamış ve koruma yöntemlerinin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine dair net bir açıklama yapılamamasından dolayı eksik kalmıştır (Metin Basat, 2013). Bu yüzden, bu tavsiye kararı öncesi ve sonrasına kadar UNESCO, 1972 yılında kabul edilen sözleşmesinde tanımladığı somut kültürel miras dışında kalan kültür miras değerlerinin hangi kavramlarla tanımlanacağı konusunda 2003 yılına kadar ortak bir yaklaşım geliştirememiştir (Oğuz, 2013).

1990'lı yıllar da "kültürel peyzaj" kavramı önemini arttırmış ve kültürel miras değerlerinden biri olarak kabul edilmiştir (Dinçer, 2013). Bunun nedeni, kavramın son 30 yıl içinde Dünya'da kabul edilen çağdaş koruma yaklaşımının geçirmiş olduğu gelişmedir. 1960'lı ve 1970'li yıllardaki koruma yaklaşımında tarihi değerleri olan somut

yapı ve yapı birimlerinin miras kavramı içine dahil edilerek korunmalarına tepki olarak kültürel peyzaj, özellikle 1990'lı yıllarda gerçekleşen uluslararası kuramsal tartışmalar da “miras” kavramının yeniden değerlendirilmesi ve “değer” kavramının önem kazanmasıyla birlikte kültürel peyzajla ilgili farkındalık ve ilgi artmıştır. Bunun sonucunda 1992 yılında UNESCO, 1972 sözleşmesindeki doğal ve kültürel miras alanlarını kültürel peyzaj kavramı altında toplayarak kültürel ve doğal etkiler arasındaki etkileşimi kabul eden bir kontrol mekanizması oluşturmuştur (UNESCO, 1999; Fowler, 2003; Çöteli, 2012). Böylelikle, kültürel miras yönetimi ve uygulanması alanlarında kültürel peyzaj kavramı hızla kendine yer edinmeye başlamıştır (Jacques, 1995; Rössler, 2006; Taylor, 2009; Kap Yücel & Salt, 2018).

Bu on yılda kültürel peyzaj dışında önemi artan diğer kavramlardan biri “özgünlük” olmuştur. 1994 yılında ICOMOS, hem Venedik Tüzüğü'nü kavramsal olarak genişletmek hem de kültür ve kültürel mirasın çeşitliliğinin sahip olduğu özgünlüğün korunması için kültürel mirasın çeşitliliğini ait olduğu toplumun kültürel tarihine göre değerlendirilmesi gerektiğinin önemini vurgulamıştır (ICOMOS, 1994). Diğerisi ise, “kültürel öneme sahip yerler” olmuştur. ICOMOS Avustralya'nın, 1979 yılında kabul ettiği ve 1981, 1988, 1999 ve son olarak 2013 yılında yaptığı düzenlemelerle son halini alan “Kültürel Öneme Sahip Yerler için Avustralya ICOMOS Sözleşmesi: Burra Tüzüğü” ile kültürel öneme sahip yerlerin tanımı yapılmış ve korunma ilkeleri açıklanmıştır. Bu tüzüğün, özellikle 1999 yılında yapılan düzenlemesi ile tüzük, uluslararası bir önem kazanmıştır. Bu düzenlemeden sonra geçmiş, bugün ve gelecek için yerlerin sahip olduğu değerlerin, yere atfedilen anlam ya da yaptığı çağrışımların kültürel öneme işaret ettiğine dikkat edilmiştir. Bu düzenlemelerle, yerin somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri üzerinden tanımlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu da kutsal yer kavramının miras bağlamında ele alınmasına zemin hazırlamıştır (ICOMOS, 2013; Turgut Gültekin & Canbolat, 2022).

2000'li yıllar, artık kültürel miras kavramının sadece somut miras değerlerini kapsamaktan çıkarak somut olmayan miras değerlerinin de kültürel miras sayıldığı ve somut ile somut olmayanın bütünleşik korunması gerektiği yaklaşımının benimsenmeye başladığı yıllar olmuştur. Bu zamana kadar kabul edilen sözleşmelerde, özellikle 1972

UNESCO sözleşmesinde, kültürel miras değerlerinin somut bir nesne veya yapı olarak tanımı yapılmıştır. Bunun nedeni, 1972 yılından önceki sözleşmeler, özellikle savaşlarda yok edilen veya kaçırılan kültürel miras değerlerinin yok edilmesi veya tarihi eser kaçakçılığını engellenmesine yönelik olması olmuştur. Ancak, bu tarihten sonra sözel şekilde nesilden nesile aktarılan ve bu şekilde yaşayan kültürel miras değerleri hakkında bir sözleşme hazırlanmamış olması, 1972 UNESCO sözleşmesinin kültürel miras kavramını tanımlama da eksik kalmış ve bundan dolayı eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler, 2003 yılına kadar kültürel mirasın kavramsal karşılığının tam olarak ne olacağı konusunda tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar sonucunda 2003 yılında UNESCO tarafından hazırlanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Böylelikle somut ve somut olmayan kültürel-doğal miras değerlerinin arasındaki karşılıklı güçlü bağlılık tanınmış ve korunması sağlanmaya çalışılmıştır (UNESCO, 2003). Bu sözleşmeyi geçmişte kabul edilen sözleşmelerden ayıran özelliği ise, sadece somut kültürel mirasa odaklanmaması ve kültürel mirası, somut olmayan değerleri ile yani onu üreten, yaşatan ve aktaran bilgi, temsil, uygulama ve beceriler ile korunmasını hedeflemiş olması olmuştur (Oğuz, 2013; Değirmenci & Köşklük Kaya, 2020). Çünkü, geleneksel-tarihi mirasın ve mimarisinin, somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri bir arada kullanarak biçimlenmiştir. Bu biçimlenmenin kavranması, somut ve somut olmayan kültürel mirasın bütünleşik korunmasında son derece önemli bir etken olmuştur (Karakul, 2007; Metin Basat, 2013).

Kültürel mirasın bütünleşik korunması ile ilgili bu zamana kadar UNESCO’nun resmi ve standart bir yönetim planı olmamıştır. Bunun nedeni, her kültürel mirasın özgün değerlere sahip olmasından dolayı oluşturulacak koruma plan, yöntem ve uygulamaların o kültürel mirasın özgün değerlerine uygun şekilde belirlenmesi gerekliliği olmuştur (Kaderli, 2014). Bu yüzden, temeli 2001 yılında “UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi” olan “Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi” 2005 yılında kabul edilmiştir. Bu sözleşmeyle Dünya Miras Alanları ve sahip oldukları somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin bütünleşik korunmalarının sağlanması için

alan yönetim planları⁶ oluşturulmasını önemli bir temel olarak kabul etmiştir (Ringbeck, 2008).

Diğer taraftan ICOMOS, UNESCO'nun 2003 sözleşmesindeki somut olmayan kültürel miras değerlerinin detaylandırılması, tanımlanması ve korunmasıyla ilgilenmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren gerçekleştirilen sempozyumların sonucunda somut ve somut olmayan kültürel mirasın bütünleşik doğası, somut olmayan kültürel miras nesnelerinin buldukları yerlere verdiği anlam ve değerler kabul edilip tartışılmış ve bir kavram oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda 2008 yılında “Québec Beyannamesi” ile “yerin ruhu” kavramı tanımlanarak kabul edilmiştir. Bu kavram, “somut öğeler (binalar, alanlar, peyzajlar, rotalar, nesnelere) ve soyut öğeler (anıtlar, anlatılar, yazılı belgeler, ritüeller, festivaller, geleneksel bilgi, değerler, dokular, renkler, kokular vb.) yani mekâna anlam, değer, duygu ve gizem veren fiziksel ve ruhsal unsurlar” olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında yerin ruhunun,

“Somut olmayanı somuttan ayırmak ve onları birbirine zıt olarak düşünmek yerine, ikisinin etkileşime girdiği ve karşılıklı olarak birbirlerini var ettikleri, çeşitli sosyal aktörler, onun mimarları ve yöneticilerinin yanı sıra, ona anlam kazandıran aktif ve eş zamanlı olarak katkıda bulunan kullanıcılar tarafından da inşa edildiği ile ilişkisel bir kavram olarak ele alındığında yerin ruhu, çoğul ve dinamik, birden çok anlam ve tekillik taşıyabilen, zaman içinde değişebilen, farklı gruplara ait olabilen bir karakter kazanabildiği” de belirtilmiştir (ICOMOS, 2008).

2010'lu yıllardan günümüze kadar olan süreçte ise tarihi kent, tarihi kentsel alan ve tarihi peyzaj kavramlarının korunması önem kazanmıştır. Bu kavramların korunması için ilk olarak 2011 yılında UNESCO, tarihi kentsel peyzajlara ilişkin tavsiye kararları

---

⁶ Alan yönetimi: Kültürel ve doğal değerlere sahip alanların değerlerinin korunmaları ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması için amaç ve hedeflerin ortaya konulduğu, bu amaç ve hedeflere ulaşmak için stratejilerin oluşturulduğu, yapılması gereken projelerin ve öncelikli eylemlerin planlanması, koruma ve gelişmesinde etkin rol oynayacak aktörlerin belirlenmesi, risklerin analizi ve gerekli tedbirlerin alınması, koruma ve gelişme için uygun ekonomik modellerin önerilmesi ve daha iyi koruma yöntemleri geliştirmek için uygulamaların sonuçlarının izlenmesini kapsayan planlama sürecidir (Lennon, 2003; Kuvılcım Çorakbaşı, 2021).

yayımlamış ve kabul etmiştir. Bu tavsiye kararlarına göre tarihi kentsel peyzaj, “daha geniş bir kentsel bağlam ve coğrafi bölgeleri kapsayan, tarihsel düzlemde kültürel ve doğal değerleri ile nitelikleri sonucu anlaşılan kentsel alanlar” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama, özellikle alanın sahip olduğu topografisi, jeomorfolojisi, hidrolojisi gibi doğal özelliklerini, çevresindeki tarihi ve modern yapılaşmaları, yeraltı ve yerüstü altyapısını, açık alanlarını, arazi kullanımını ve alanın organizasyonu ile görsel ilişkileri ve kentsel yapılarının diğer tüm unsurlarını içerdiği belirtilmiştir. Bunun yanında, sosyal ve kültürel uygulamalar ve değerler, ekonomik süreçler ile çeşitliliği ve kimliğe ilişkin somut olmayan miras boyutlarını da içermiştir. Tarihi kentsel peyzajların korunmasındaki amaç, bu peyzaj alanlarının belirlenmesi, değerlendirilmesi, korunması ve yönetimi için kapsamlı ve sürdürülebilir bir şekilde bütünleştirilmiş bir koruma sağlayarak bunun sayesinde kentsel alanların dinamik karakterlerini, üretken ve sürdürülebilir kullanımını, sosyal ve işlevsel çeşitliliğini geliştirerek toplumların yaşadığı çevrelerin kalitesini arttırmayı amaçlamıştır (UNESCO, 2011).

Aynı yıl içinde ICOMOS, tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunmaları ve yönetimleriyle ilgili ‘Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valletta İlkeleri’ni çıkararak kabul etmiştir. Böylelikle, tarihi kentler ve kentsel alanlarda uygulanacak her türlü müdahaleyle ilgili stratejiler belirlenmiştir. Bunun amacı, hem tarihi kentlerin ve çevrelerinin sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini korumak, hem de günümüz sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamıyla bütünleşmelerini sağlamak olmuştur (ICOMOS, 2011).

2010’lu yıllardan günümüze kadar olan süreçte, ne kadar tarihi kentsel alan ve tarihi peyzaj kavramlarının korunması önem kazanmışsa da bunun yanında başka bir kavram daha öne çıkmaya ve önem kazanmaya başlamıştır. Bu kavram, “sürdürülebilirlik” olmuştur. Bu nedenle, 2014 yılında ICOMOS, ‘İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj: Floransa Bildirgesi’ni yayımlamıştır. Bu bildirgeyle, çağdaş koruma yaklaşımı içinde insanı merkeze alarak sürdürülebilir gelişmeyi teşvik etmiştir. Bildirgenin amacının, çeşitli kültürlerle ait insanların dahil olması ile hem kültürel mirasın insani değerlerinin tanıtılmasına katkı sağlamak, hem kültürel çeşitliliği korumak ve teşvik etmek için ilke, strateji, standart ve uygulamaları belirlemek ve bu doğrultuda gerekli örgütsel çerçeve ile

yöntemleri geliştirmek için birlikte çalışılmasının önemini vurgulamışlardır (ICOMOS, 2014).

Son olarak, 2021 yılında ICOMOS, kent surları ve askeri kültürel miras hakkında bir kılavuz yayımlamıştır. Bu kılavuzun amacı, surların ve surları çevreleyen kültürel peyzajların korunması ve değerlerine özgün müdahaleler ile araştırma yöntemleri için temel ilkeler oluşturmak olmuştur. Oluşturulacak bu temel ilkelerle, somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması ve geliştirilmesi de dahil, tüm niteliklerin korunması için gerekli olan sur ve askeri miras biçimlerine, yerleşimlerine ve işlevselliklerine açıklık getirmeyi ve özgünlük ile bütünlük sağlamayı amaçlamaktadır (ICOMOS, 2021). Günümüze kadar olan süreçte Dünya’da, ağdaş koruma yaklaşım ve ilkeleri hızlı ve etkili şekillerde gelişmiş ve gelişmeye de devam etmektedir.

Türkiye’de ise ağdaş korumanın gelişmesi, 1960’lı yıllardan sonra kabul etmeye başladığı uluslararası ağdaş koruma sözleşmeleri ile sürece dahil olmasıyla hızlanmıştır. 1973 yılında 1710 sayılı ilk koruma yasamız kabul edildikten sonra 1980’lerde, kültür ve tabiat varlıklarımızın korunması ilk kez anayasal güvence altına alınmıştır. 1983 yılında 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” çıkarılmıştır. Çeşitli noktalardan bakıldığında, 2863 sayılı kanun, 1710 sayılı kanunun geliştirilmiş bir şekli sayılmıştır. Bu kanuna göre, sit, kültür-tabiat varlıkları ve koruma gibi kavramlar tanımlanmış, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları örneklendirerek listelenmiştir. Bu kanunda tanımlanan varlıkların, devlet malı niteliğine sahip olduğu kanunlaştırılmıştır. Kültür Bakanlığı, kültürel miras değerlerimizin korunmasına dair birçok alanda yetkili kurum olmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 1983; Dağıstan zdemir, 2005). Bu kanun hakkında zaman içinde yapılan düzenlemeler, Türkiye’nin kabul ettiği uluslararası ağdaş koruma sözleşmeleriyle şekillendirilmiş ve günümüzdeki son halini almıştır. Bu düzenlemelerden ilki, 1987 yılında kabul edilen 3386 sayılı kanun olmuştur. Bu düzenleme kanunuyla, adları “yüksek kurul ve bölge kurulları” olan koruma kurullarımızın adları “koruma yüksek kurulu ve koruma bölge kurulları” olarak değiştirilmiştir ve görev ile yetkileri tanımlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 1987).

1990'lı yıllarda, kültürel miras değerlerimizin korunması görevini ağırlıklı olarak Kültür Bakanlığı yürütürken, bazı düzenlemelerle milli park ve özel çevre koruma bölgelerinde bulunan bir bölüm kültürel mirasımızın korunması için Orman ve Çevre Bakanlıkları yetkili yapılmıştır. Bunun yanında, Vakıflar Genel Müdürlüğü, vakıflara ait kültürel miras değerlerimizin korunmasında sorumlu tutulmuş ve çeşitli meslek odaları ile vakıflar bu alanda etkinlik göstermiştir (Tapan, 1998; Dağıstan Özdemir, 2005). 2000'li yıllara gelindiğinde, geçen son on yılda koruma konusunda yapılan eleştiriler ile Avrupa Birliği'ne katılma sürecindeki zorlamalar gibi nedenlerle kültürel mirasımızın korunması hakkında yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler içindeki en önemli olanı 2004 yılında kabul edilen 5226 sayılı yasal düzenleme olmuştur. Bu düzenlemeyle, korumaya ilişkin bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005). Bu sıralarda Dünya, Dünya Miras Alanları ile sahip oldukları somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin bütünleşik korunmalarının sağlanması için alan yönetim planları oluşturulmasını zorunluluğunu kabul etmiş (Ringbeck, 2008) ve bu şekilde Türkiye, 5226 sayılı yasal düzenlemeyle kültürel miras yönetimi kavramının alan yönetimi ve yönetim planı olarak yasal koruma mevzuatına ekleyerek geliştirmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2004; Turgut Gültekin & Canbolat, 2022).

Şekil 2.1. XX. yy. içinde Dünya’da mimari koruma bilinci gelişiminde öne çıkan yaklaşımlar

Şekil 2.2. Türkiye’de mimari koruma yaklaşımının gelişim süreci

2.1.1. Tarihi mezarlıkların somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri

Tarihi mezarlıklar, içlerinde barındırdıkları mesajlar nedeniyle ölümlerden çok dirilerle ilgili olmuştur. Bunun nedeni, mezar taşlarının yapılış şekli, kullanılan semboller ve yazılan kitabeler sayesinde ait oldukları toplumun geçmişiyile ilgili eşsiz bilgiler aktarmalarıdır. Çünkü, tarihi mezarlıklar özel, sınırlı ve özgün türler de somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri içermektedir. Bunun yanında, tarihi mezarlıklar dinamiktir. Değişen kültürel, sosyal, dini değerler ve etnik üslupları yansıtmışlardır. Bundan dolayı tarihi mezarlıklar, toplumların yerel ya da ulusal tarihlerini devam ettirilmesi adına kültürel mirasın bir parçası olarak kabul edilmiş ve korunmaları önemli bir gereklilik olmuştur (Moorehouse & Hassen, 2004; Çöteli, 2019).

Dünya’da var olan tarihi mezarlıklar, çeşitli somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerine sahip olmuştur (Çizelge 2.2). Bunun nedeni, bu mezarlıkların ait oldukları toplumlar için sadece ölümlerini gömdükleri yerler olmamasındandır. Tarihi mezarlıklar, ait oldukları toplumların sosyal, kültürel, tarihi, mimari ve dini mirasları hakkında çeşitli bilgiler içermişlerdir. Böylelikle, tarihi mezarlıklar, meydana getirildikleri toplumların özgün kimliklerini yansıtan önemli birer kaynak olmuşlardır. Örneğin; bu mezarlıklara gömülen insanların mezarları, gömüldükleri yerel bölgenin büyüme oranını göstermesi ile yakından ilgili olmuştur. Ayrıca, mezar taşları üzerindeki isimler, meslekler, tarihler ve kitabeler aracılığıyla bölgenin büyük ölçüde özgün sosyal, edebi, tarihi, kültürü, mimarisi ve ekonomisi ile ilgili kayıtlar da sağlamıştır. Bunun yanında beceri ve işçiliğinin tekrarlanması muhtemel olmayan taş ustalarının da sanatlarını gösteren yerler olmuşlardır (The National Trust of Australia , 2009; The Maryland-National Capital Park and Planning Commission, 2010).

Çizelge 2.2. Tarihi mezarlıkların sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri (The National Trust of Australia , 2009; Çöteli, 2019)

Somut Kültürel Miras Değerleri	Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri
<p>Sanatsal, Kreatif ve Teknik Elementler:</p> <p>Birçok tarihi mezarlık, toplumların ölüm olgusunu anlayışlarına göre mimari ve sanatsal üslup gelişimlerinde değişen yaklaşımları yansıtmıştır. Sanatsal değerler olan mezarlığın peyzaj tasarımı, düzeni ve anıt mezarlardaki üsluplarda, mezar çevrelerinde ve mezar donatılarında görülmüştür. Anıtsal mimari için bu mezarlıklar sanatsal yaklaşımların çeşitlilik ve işçilik kalitelerinin anlaşılmasından dolayı önemli olabilmiştir. Mezarlıklar genellikle yerel zanaatkârlar ve üreticiler tarafından üretilen eser örneklerini; taş oymacılığı gibi el sanatlarını içermiştir. Anıtların yanı sıra, mezar kitabelerindeki yazı uygulamaları da ince işçilik gösterebilmiştir. Bunun yanında mezar malzemelerinin kullanımı ya da uygulaması teknik veya teknik olmayan açıdan kreatif nitelikte olabilmiştir.</p>	<p>Tarihi Değer:</p> <p>Mezarlıklar ait oldukları toplumun gelişiminin ve büyümesinin aynı zamanda mekânda yaşamış toplumsal dokunun tarihi bir belgesi olmuştur. Bazı mezar taşları kişisel geçmişler ve ölüm nedenleri gibi daha fazla biyografik bilgiler içermiştir. Mezar taşları ve anıt mezarların her biri toplumsal yerleşmenin belirli bir zamandaki demografik verisini; mesleki, etnik, dini ve hatta göç bilgilerini yansıtmıştır.</p>
<p>İnsan Kemikleri:</p> <p>Bir mezar da bulunan insan kemikleri ise arkeolojik ve bilimsel bir potansiyele sahip olmuştur.</p>	

Çizelge 2.2. Tarihi mezarlıkların sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri (devam) (The National Trust of Australia , 2009; Çöteli, 2019)

Somut Kültürel Miras Değerleri	Somut Olmayan Kültürel Miras Değerleri
<p>Peyzaj Tasarımı:</p> <p>Defin yerlerinin düzenlenmesi, mezarlık yollarının, ağaçlı caddelerin ve çalı kümelerinin hizalanması mezarlıktaki peyzaj tasarımının ne kadar belirgin olduğu veya değiştirildiği konusunda mezarlıklara önem katmıştır. Konum, peyzaj tasarımı ve botanik öğelerin toplam etkisi mezarlıkların peyzaj kalitesini belirlemiştir.</p>	<p>Dini Değer:</p> <p>Mezarlıklar toplumun farklı dini inançlarını ve adetlerini yansıtmışlardır. Bunlar cenaze ile ilgili gelenek-görenekler, törenler ve ritüellerde görüldüğü gibi genellikle mezarlığın mezar taşlarına, anıt mezarlarına ve mezar düzenlerine de yansıtılmıştır.</p>
<p>Botanik Öğeler:</p> <p>Bazı mezarlıklar özgün doğal bitki örtüsünün önemli izlerini veya uygunluğunu ve hatta çeşitli endemik bitki türlerini de içermişlerdir. Bu da diğer özgün mezar veya peyzaj bitkilerinin mezarlığın görsel ve otantik kalitesine de katkıda bulunmuştur.</p>	<p>Soyağacı Bilgisi:</p> <p>Hemen hemen tüm mezar taşları özellikle kitabeli olanlar soyağacı bilgisi taşır. Bir ailenin farklı üyeleri genellikle bitişik parsellere gömülmeyi tercih etmiştir, bu yüzden mezarların gruplandırılması da bir soyağacı kaynağı oluşturabilir.</p>
<p>Çevresel Sorunlar:</p> <p>Bazı mezarlıkların sahip olduğu özgün doğal bitki örtüsü yerli hayvan yaşamı için bir koruma alanı sağlamıştır. Nadir veya tehdit altındaki türlerin tespit edilmediği yerlerde bile, bir mezarlık bölgede bulunan ekosistemlerin nadir veya özellikle iyi korunmuş bir örneğini barındırmıştır.</p>	

Günümüzde, tarihi mezarlıkların birer “kültürel peyzaj” olduğu vurgusu giderek artmıştır. Bunun temel nedeni, Aydınlanma Dönemi’nden⁷ bu yana doğa, mezar mimarisi ve planlama arasındaki ilişkinin önemsenmesi olmuştur (Çöteli, 2019; ASCE, 2021). Bu nedenle, kültürel peyzaj kavramının ortaya çıkışında insanın doğanın bir parçası olduğu düşüncesi ve doğa-insan ilişkisinin birbirlerini karşılıklı olarak etkilediği kabul edilmiştir. Bunun sonucunda, 1992 yılında Dünya Miras Komitesi tarafından kabul edilen “kültürel peyzaj” kavramı, doğa ve insanın birleşik olarak ürettikleri eserler olarak tanımlanmış ve toplumlar ile yerleşimlerin zaman içinde doğa tarafından fiziksel avantaj ya da dezavantajlarıyla sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerin etkisiyle de şekillendiği kabul edilmiştir. Bunun yanında UNESCO, kültürel peyzajları üç kategori altında sınıflandırmıştır. Bunlar; insan tarafından kasıtlı olarak tasarlanmış olan ve açıkça tanımlanmış kültürel peyzaj alanları, organik olarak gelişmiş kültürel peyzaj alanları ile ilişkiel kültürel peyzaj alanlarıdır. Açıkça tanımlanmış kültürel peyzaj alanları, genellikle dini ya da diğer anıtsal yapılar ve topluluklarla ilişkilendirilen estetik nedenlerle inşa edilen mezarlıklar, parklar, bahçeler, caddeler ve meydanlar vb. peyzaj alanlarını kapsamıştır (UNESCO, 1999; SIM, 1999; Çöteli, 2013). Mezar taşları ve mezarlıklar kültürel peyzajın belirleyici birer niteliği olmuşlar ve toplumların tarih, gelenek-göreneklerini toplumsal olarak ifade etmişlerdir (UNESCO, 1999; SIM, 1999; Mitchell ve diğerleri, 2009; Çöteli, 2019). Bunun yanında, tarihi mezarlıklar geçmiş anılar hakkında bilinçlendiren ve yapılan ziyaretlerle önceki ilişkiler için bir farkındalık oluşturan mekanlar olmuşlardır (Thomashow, 1995, aktaran Çöteli, 2013). Bu açıdan bakıldığında, özellikle tarihi mezarlıklar durağan bir doku ifade etmek dışında her an işleyen, değişen bir kültürel peyzaj da olmuşlardır (Thompson, 2007; Çöteli, 2013).

2.2. Osmanlı Dönemi Mezarlıkların Oluşumu

Ölüm olgusu insanların yaşamını şekillendiren en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu yüzden Dünya’da var olan tüm kültürler ve inanç sistemleri kendilerine özgü yöntemlerle bu olguyu ele almıştır. Bu yöntemler arasında mumyalama, toprağa gömme, bedeni yakıp

---

⁷ Aydınlanma Dönemi: Avrupa’da 1688 İngiliz Devrimi’yle başlayıp, 1789 Fransız Devrimi’yle doruk noktasına ulaşmış bir düşünce hareketidir. Mutlak bir akılcılıkla, insan davranışının yegâne rehberinin, kendisi dışında başka hiçbir kaynaktan yardım görmeyen akıl olduğunu deklare eden sürecin kültürel ifadesidir (Cevizci, 2017; Coşkun, 2019).

küllerini saklama gibi farklı yöntemler mevcuttur. Bunlara defin yöntemleri denir. Özellikle mumyalama ve toprağa gömme gibi defin yöntemleri için belli bir defin alanı gereksinimi vardır. Bu defin alanları yani mezarlıklar ise, toplumların inandıkları inanç sistemleri ve kültürlerine göre şekillenmiştir (Arslan, 2018). Ayrıca, bu alanlar için özel bir bölgenin ayarlanması yerleşik şekilde yaşayan toplumlarda daha çok görülen bir durum olmuştur (Bozkurt, 2004).

Türklerin kurduğu şehirlerin tarihi topoğrafyalarında mezarlık alanları önemli bir yer tutmuş ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan şehirlerin genel düzenlerinin oluşturulmasında büyük etkileri olmuştur (Eyice, 1996). Bu mezarlık alanlarının etkisini arttıran en önemli etkense sahip oldukları mezar taşlarıdır. Çünkü bütün kültürler de mezar taşları ölümden sonra ölenin yerini belli etmesi bakımından önemli birer sembol kabul edilmiştir (İşli, 1991). Bununla birlikte hem İslâmî hem de Eski Türk inanç sistemlerinde ölümden sonra tekrar dirilme anlayışının olması nedeniyle de mezar taşları önemlerini daha da artmıştır (Çetin, 2019).

Tarih boyunca yapılan mezar taşları içinde en önemli olanları ise üzerlerinde kitabeleri olanlar olmuştur. Çünkü kitabeli mezar taşları ait oldukları kültür hakkında ilk elden ve özgün bilgileri elde etme konusunda güvenilir birer arşiv belgesi özelliği taşımışlardır (İşli, 1991). Bu nedenle, Osmanlı Dönemi'nde yapılan mezar taşları çoğunlukla kitabeli olarak yapıldığı ve ait oldukları dönemin mimari, dini, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve sanatsal üsluplarıyla şekillenerek meydana getirilmiş olmaları (Arslan, 2018) nedeniyle kent tarihine birinci dereceden kaynaklık eden belgeler sayılmışlardır (Sevim, 2010).

Osmanlı Dönemi mezar taşlarının tarihsel gelişimini ise milattan önce Orta ve İç Asya'da yaşamış Türklerin meydana getirdiği bilinen ilk mezar mimarisi yapıları olan kurganların üzerine dikilen ve orada gömülü olan insanı tasvir eden heykellere kadar götürmek mümkündür. Çoruhlu'ya göre (2004), bu heykellerin kökeni bronz çağından itibaren Orta ve İç Asya'da ortaya çıkan ve "geyik taşları" olarak bilinen taşlardır. Bu taşların üstlerinde tanrı, ruh ya da kozmolojik simge tasvirleri işlenmiştir. Baş kısımları geyik

veya koç başına benzetilmiştir. Geyik taşlarının kökenini ise daha erken devirlerde ortaya çıkmış olan “menhirlere” bağlamıştır (Çoruhlu, 2004).

Şekil 2.3. Menhir (Piero, 2021)

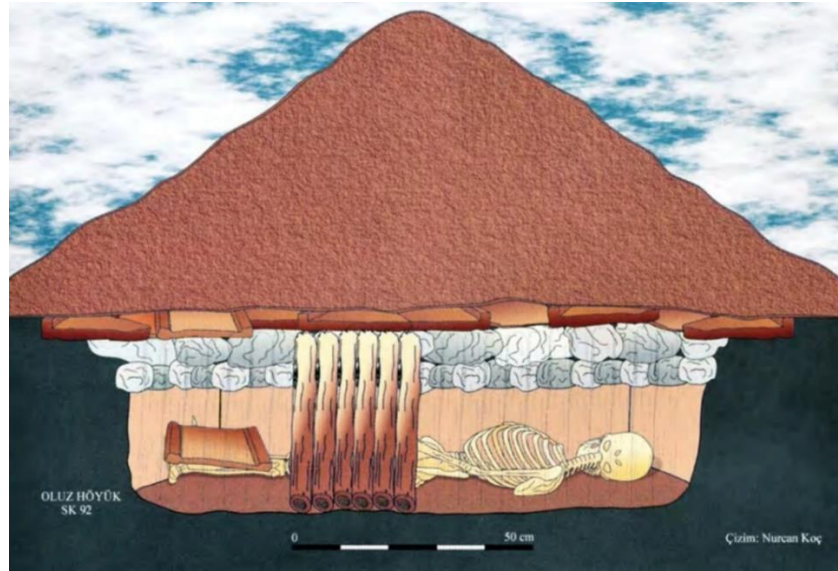

Şekil 2.4. Büyük bir Khereksur yakınındaki geyik taşı – Moğol Altay. Fotoğraf: A.H. Мухаревой (Хомякова, 2020)

Tarih boyunca Türkler, değişik bölge ve kültürlerin etkisi altında kalmışlardır. Sonucunda ise, farklı defin yöntemleri kullanarak kendilerine özgü çeşitli ölüm kültürleri ve bu

kültürlere bağılı bir mezar mimarisi oluşturmuşlardır. Kurganlar, Türklerin bilinen mezar mimarisine ait en eski yapılarıdır ve Hunlar tarafından yapılmışlardır. Göktürklerde ise kurganlar, ölenin hatırasına uygun olarak külliye şekline dönüştürülerek inşa edilmiştir (Aydoğdu, 2011).

Kurganlar, mezarın üstüne toprak yığılarak inşa edilen küçük bir tepeyi andıran yapılardır. Ancak toprak üstünde bu şekilde görünen bu yapılar, toprak altında mezar odalarından oluşurlar. Bu odalardan birinde, sanduka içinde mumyalanmış halde ölenin cesedi bulunur. Bu odaların içleri tıpkı bir evin odalarına benzerler. Halılarla döşeli, taş duvarlarla çevrili ve tomruklarla örtülü olarak inşa edilmişlerdir. Bu şekilde inşa edilen kurganlar toplum da önemli görülen insanlar için ayrıntılı olarak yapılmıştır. Diğer insanlar için inşa edilenler daha basit şekildedir (Aydoğdu, 2011).

Şekil 2.5. Amasya Oluz Höyük'teki bir kurganın kesiti (Koç, 2019)

Bu yapılar, toplum tarafından kutsal sayılan alanlara, kabilelerin meydana getirdiği özel bölgelere, dağ tepelerine, ormanlık alanlara ve nehir kıyılarına inşa edilmişlerdir. Kaybolmalarını önlemek için ise üstlerine tümsekler yapılmış veya mezar taşları dikilmiştir. Bu mezar taşlarının üstlerinde bazen çeşitli kitabeler yazılmıştır. Hunlar ve Göktürklerden sonra ise Uygurlarda da mezar üzerine taş dikme geleneği devam etmiştir.

Bu taşlara “bengütaş” adı verilmiş ve ellerinde kadeh tutan heykelcikler şeklinde yapılmışlardır (Aydoğdu, 2011).

Şekil 2.6. Bengütaş (turktoyu, 2022)

X. Yüzyılda İslamiyet dinini kabul ettikten sonra Türklerin mezar mimarilerinde önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. XI. Yüzyılın ikinci yarısında Anadolu’ya gelen Türkler, bu bölge de yaşayan gelenekleri benimseyip, harmanlayarak mezar mimarilerini geliştirmişlerdir. Özellikle; Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde sayısı artan çeşitli ve zengin örneklerin olduğu mezar yapılarını inşa etmeye başlamışlardır (Aydoğdu, 2011).

Türkler, Anadolu’ya geldikten sonra bölgede yaşayan geleneklerden etkilenmiş ve eski Orta Asya gelenekleri ile Anadolu’da karşılaştıkları yeni gelenekleri harmanlamışlardır. Bu harmanlamanın sonucunu da mezar taşlarına işlemişlerdir (Dönmez, 2011). Bu mezar taşlarının ilk örneklerini ise Selçuklular Dönemi’nde Ahlat’ta vermişlerdir. Ahlat mezar taşları genellikle ince uzun sanduka ve şahide biçimlerinde yapılmışlardır (Aydoğdu, 2011).

Şekil 2.7. Ahlat Selçuklu mezar taşları – Bitlis (NTV, 2021)

Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarının oluşmasında kendinden önceki kültür ve geleneklerin etkisi görülse de asıl karakteristik formunu belirleyen “Erken Osmanlı Dönemi” olmuştur. Bu dönem de “Bursa üslubu” denilen yeni bir mezar taşı üslubu geliştirilmiştir. Bu üslup, Erken Osmanlı Dönemi'ne temel oluşturan Beylikler Dönemi'nde, Anadolu'da bulunan ve yöresel farklılıkları mevcut olan Selçuklu Dönemi etkili mezar taşlarının, dönemin kültürüne göre metin ve form açısından geliştirilerek şekillendirilmesi olarak geliştirilmiştir (Kucur, 2015a; Pala, 2019). Çoğunlukla mermer malzeme kullanılarak yapılan ince uzun ve prizmatik biçimli sandukalar halinde inşa edilmişlerdir. Mezar taşlarının üst bölümleri sivri ve kemerlidir. Mezar taşlarının üzerlerinde kitabeleri mevcuttur. Eğer baş kısmına konulan mezar taşının uzunluğu ayak kısmına konulan mezar taşından daha yüksek olursa baş mezar taşının dış yüzeyleri iç yüzeylerine göre daha süslü şekilde yapılmıştır. Bu süsleme öğeleri, camilerden esinlenerek yapılmış mihrap şeklinde nişler, mukarnas kavsaralı niş aynaları, mezar taşını kuşatan sütunçeler, rumi ve stilize edilmiş çiçek motifleri olarak işlenmiştir (Pala, 2019). Kitabe yazıları enli şeritlerle birbirinden ayrılmış, etrafları enli ve geometrik ağlar ya da örgülerle süslü bordürlerle çevrelenmiştir (Aydoğdu, 2011). Kitabe dilinde ise ağırlıklı olarak Arapça kullanılmıştır. Bu üslup, Osmanlı Dönemi'nin “Klasik Dönem” olarak adlandırılan ve bu dönemde yapılan Klasik üsluplu mezar taşlarının oluşmasında temel

oluşturmuştur. İstanbul'un Fethi'nin ilk zamanlarına kadar etkisi devam etmiştir (Pala, 2019).

Şekil 2.8. Muradiye Külliyesi'nde bulunan Bursa üsluplu mezar taşları – Bursa (TRT Avaz, 2022)

Fetih'ten sonra, Osmanlı Dönemi mezar taşları kendilerine özgü bir üslup geliştirmiş (Sevim, 2010) ve bu üslup, İslam dünyasında sadece Osmanlı kültürüne özel olmuştur. “Klasik Üslup” olarak bilinen bu üslubun karakteristik özelliği başlıklı (serpuşlu-kavuklu) olarak yapılmalarıdır (Kucur, 2015a). Bu nedenle, Osmanlı Dönemi mezar taşlarında kullanılan başlık, eski dönemlerdeki mezar taşlarından onları ayıran en önemli özelliktir (Çavuş, 2019). Bununla birlikte, Osmanlı Dönemi mezar taşlarının Selçuklu ve Beylikler Dönemi'ndeki mezar taşlarından ayıran diğer belirgin özellikleri ise daha sade görünümlü oluşları olmuştur (Sevim, 2010).

Şekil 2.9. Sur Dibi mezarlığında bulunan Klasik üsluplu mezar taşları – İstanbul (Akansu, 2021)

Klasik üsluplu mezar taşları, İstanbul’da yerleşik hayatın düzene girmesiyle beraber yapılmaya başlanmıştır (Çavuş, 2019). Bu, bir nevi İstanbul’un alınmasının, Dünya’da yeni bir çağı başlatmasının yanı sıra mezar taşlarında da yeni bir üslubun başlamasına vesile olması sayılabilir.

MÖ - BRONZ ÇAĞI ÖNCESİ

- Tapınma ve anma amaçlı dikilen menhir taşları (Acun, 2011).

BRONZ ÇAĞI

- Üzerlerine tanrı, ruh ya da kozmolojik simge tasvirleri işlenmiş ve baş kısımları geyik veya koç başına benzetilmiş geyiktaşları (Çoruhlu, 2004).

MS - HUN ve GÖKTÜRK DÖNEMLERİ

- Mezarın üstüne toprak yığılarak inşa edilen ve küçük bir tepeyi andıran ancaak, toprak altında mezar odalarından oluşan kurganlar (Aydoğdu, 2011).

UYGUR DÖNEMİ

- Ellerinde kadeh tutan heykelcikler şeklinde yapılmış olan bengütaşlar (Aydoğdu, 2011).

SELÇUKLU DÖNEMİ

- Genellikle ince uzun sanduka ve şahide biçimlerinde yapılmış ve kitabe metinleri dualardan oluşmuş Selçuklu üslubu (Eldem, 2004; Aydoğdu, 2011).

ERKEN OSMANLI DÖNEMİ

- Fetih öncesi daha çok üçgen bir sonlanış ile biten, rumi ve geometrik desenlerin de yoğun olarak kullanıldığı Bursa üslubu (Arslan, 2015).

KLASİK OSMANLI DÖNEMİ

- Fetih sonrası İstanbul merkezli gelişen ve Anadolu'ya da yayılan serpuşlu bir şahide ile ayak taşının bir pehlev taşına oturtulduğu Klasik üslup (Arslan, 2015).

LALE DEVRİ SONRASI DÖNEM

- On sekizinci yüzyılla birlikte, mimaride yaşanan değişimler mezar taşlarına da yansımıştır. Serpuşlu şahide taşlarının yanı sıra, ışınsal ve bitkisel kompozisyonların yer aldığı mezar taşları yapılmıştır. Mezar taşları; saksıda ve vazo içinde kullanılan meyve, çiçek, ağaç tasvirleri ve çeşitli sembollerle, zamanla heykelsi bir nitelik kazanmıştır (Arslan, 2015).

CUMHURİYET DÖNEMİ

- Kılık kıyafet ve harf devrimleri sonrasında mezar taşı tasarımını tamamen yenilemek gerekmiştir. Aşyan, Eyüp gibi tarihi büyük mezarlıklarda Cumhuriyet'ten hemen sonra yapılan çoğu mezar taşının, Bursa üslubuna benzer, üçgen veya üçgene yakın kalınlıkta bir formda; malzeme olarak da Klasik döneme göre yapıldığı gözlenmektedir. Günümüzde yapılan mezar taşları ise; estetikten yoksun, hiçbir standardı olmadan yapılan bilgilendirme levhaları şeklindedir (Arslan, 2015).

Şekil 2.10. Osmanlı Dönemi mezar taşlarının tarihsel gelişim süreci

2.3. Osmanlı Dönemi mezarlıklarının sahip oldukları öğeler ve kültürel miras değerleri

Bu bölümde, Osmanlı Dönemi mezarlıklarının sahip oldukları öğeler, “Temel öğeler” ve “Mimari öğeler” şeklinde adlandırılarak incelenmiştir. Daha sonra ise Dünya’da kabul edilen mimari koruma sözleşmelerine göre mezarlıkların sahip olduğu kültürel miras değerleri açıklanmıştır.

2.3.1. Temel öğeler

Osmanlı Dönemi mezar taşlarının sahip olduğu temel öğelerin oluşmasındaki amaç, ilk olarak ölen kişinin tanıtılması ve daha sonra kitabe yazılarının okunmasını sağlamak olmuştur (Eldem, 2004; Sevim, 2010). Bu nedenle, Osmanlı Dönemi mezarlıklarının sahip olduğu mezar taşları genellikle benzer özelliklere sahip olmuşlardır. Taşın biçimi, süslemesi, hatta başlığının bile, ölen kişiye göre değil, dönemin güncel olan moda akımına göre belirlenmiştir. Bu durum, mezar taşı kitabeleri için de geçerli olmuştur (Laqueur, 2014).

Şekil 2.11. Üsküdar mezarlığında bulunan mezar taşları – İstanbul (Anonim, 1901a)

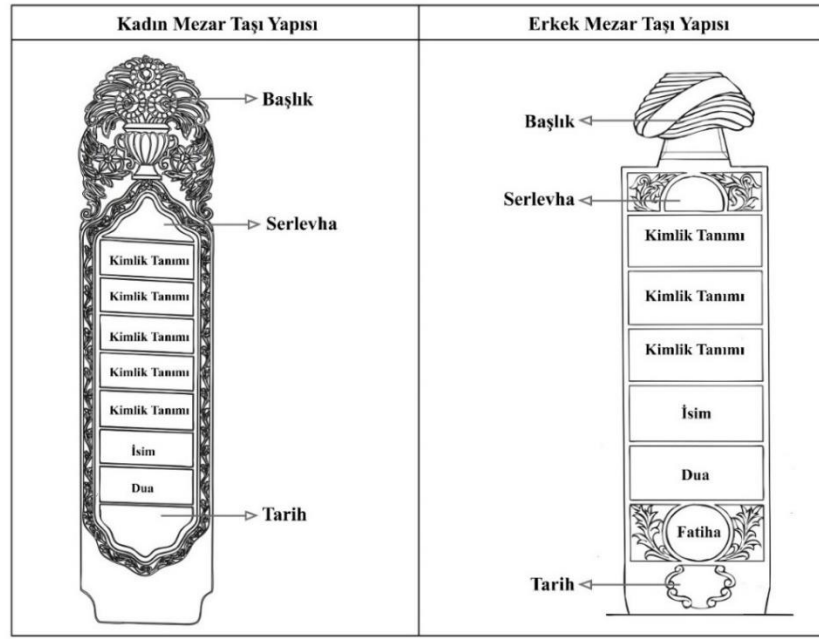
Mezar taşlarını oluşturan temel öğelerin çözümlenmesi ve ilk kez bir ayrımın yapılması Erich Prokosch tarafından geliştirilmiştir. Prokosch, bu ayrımı yapabilmek için Friedrich Kraelitz'in belge terminolojisinden yararlanmışır. Prokosch, "Friedrich Kraelitz'in de ayrıntılı olarak ortaya koyduğu gibi, Türkçe yazılmış Osmanlı mezar taşı yazılarının yapısı bir ölçüde Osmanlı belgelerindeki Türkçeye benzemektedir. Bu nedenle, Kraelitz'in eserinde kullandığı bazı deyimleri aynen kullanabiliriz" diye belirtmiştir (Kraelitz, 1921; Prokosch, 1976, aktaran Laqueur, 2014).

Prokosch'un belirttiği temel öğeler:

- Yakarış
- Dua
- Kimlik
- Dua isteme
- Tarih

olarak beş adettir (Laqueur, 2014). Ancak, bu temel öğeler hakkında yapılan çalışmalar sonucunda günümüzde bilinen son haline kavuşmuş ve şu şekilde adlandırılmışır:

- Başlık
- Serlevha
- Kimlik
- Dua
- Tarih (Berk, 2006; Sevim, 2010; Çavuş, 2019).

Şekil 2.12. Mezar taşı yapılarının şeması (Berk, 2006)

Osmanlı Dönemi mezar taşlarının amacı, ölen kişi hakkında kişisel bilgilerin verilmek istenmesi olduğu için temel öğelerin dışında mezar taşları ve kitabelerde kullanılan kişilere özgü öğeler de kullanılmıştır. Örneğin, Osmanlı Dönemi mezar taşları (şahideler) incelendiğinde hiç anlamayan biri bile ölen kişinin cinsiyetini anlayabilmektedir. Yapılan şahideler erkek, kadın ya da çocuk için özel olarak yapılmıştır. Mesela, erkek şahidelerinin baş kısmına ölen kişinin meslek ve meşrebine uygun serpuşlu, kavuklu ve fesli olacak şekilde başlıklar yapılmıştır. Bunun yanında, kadın şahidelerinin baş kısmı ise günlük hayatlarında saçlarına taktıkları hotoz şeklinde yapılmıştır. Fakat, kadın şahidelerinde yapılan hotoz zamanla yerini çiçek, kolye, bitki ve meyve gibi süslemelere bırakmıştır. Bunun nedeni erkeklerde kullanılan başlıkların çeşitliliği ve anlamlarının fazla olmasına rağmen, hotozun kadınlarda belirleyici bir kimlik sunamamış olmasıdır. Çocuk şahideleri, yetişkin şahidelerinin işlenmesinde geçerli kurallara göre onlara uygun şekilde işlenmiş ama boyları küçük yapılmıştır (Sevim, 2010).

2.3.2. Mimari öğeler

Türk mezar mimarisi, tarih boyunca etkileşime girdikleri çeşitli din ve kültürlerle göre gelişip zenginleşmiştir. Anadolu'ya gelen Türkler, beraberlerinde getirdikleri Orta Asya

geleneklerini ve çevre kültürlerden edindikleri etkilerin sentezini mezar taşlarına yansıtmış ve mezar mimarilerinde bu sürekliliği devam ettirmişlerdir (Dönmez, 2011). Türkler, İslam dinini kabul ettikten sonra ise inandıkları dine göre mezar mimarilerini yeniden geliştirmişlerdir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde günümüzde de bilinen özgün mezar mimari yapılarını oluşturmuşlardır. Bu dönemde, mezarın belli olması için toprak üstüne taş, ahşap ya da mermer malzeme kullanılarak yapılan yatay, dikey veya her ikisi de birden kullanılan yapılar inşa etmişlerdir. Mezarı oluşturan bu yapılar incelendiği zaman yatay olanlara “pehle”, dikey olanlara ise “şahide” olarak adlandırmışlardır. Şahideler de ise, mezarın baş kısmına dikilenler “baş şahidesi”, ayak kısmına dikilenler “ayak şahidesi” olarak nitelendirilmiştir (Akıllı, 1999; Sevim, 2010).

Türk mezar taşlarının üzerinde görülen çeşitli bezeme ve mimari öğeler her dönem Türkler tarafından kullanılmıştır. Türklerin, İslam dini öncesi yaşadıkları Orta Asya bozkırlarında inşa ettikleri kurganlarının yerlerinin belirlenmesi için koydukları mezar taşlarından bu yana, mezar taşları üzerlerine bezeme ya da figüratif öğeler işleme geleneğini değiştirmemişlerdir (Kuban, 2021a). Bu gelenek, Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk dönemine kadar daha yoğun şekilde görülen kendinden önceki medeniyetlerin bezeme öğelerini harmanlayarak devam etmiştir. Ancak, İstanbul’un Fethi’nden sonraki yüzyıllar da bu harmanlama temelinde kendine has bir bezeme ve mimari üslup oluşturmuşlardır (Pala, 2019).

Osmanlı Dönemi’nde oluşan özgün mezar mimarisini şekillendiren ise Osmanlı toplumunun ölüm kavramını anlayış biçimi olmuştur. Bu anlayış biçimi, toplumun sahip olduğu eski, alışılmış, öteki yaşama bağlı inançlarından ve dünya görüşlerinden beslenmiştir. İstanbul’un alınmasından sonra kente dikilmeye başlayan mezar taşları da doğal olarak toplumun düşünce yapısı ve anlayış biçimini yansıtmaya başlamıştır. Osmanlı klasik döneminde inşa edilen İmparatorluğu’nun klasik mimari yapıları ve sosyal hayatı gibi, klasik üsluplu mezar taşları da sade ve gösterişsiz ancak, amaca uygun ve fonksiyonel yapılar olarak inşa edilmişlerdir (Gülersoy, 1975).

Gerek Türk kültür ve sanatında gerekse dünya kültür ve sanatında verilen eserlerde görülen bezemeler içinde mimari öğeler önemli bir yer edinmiştir. Mimari öğeler, sanat

eserlerinde dekoratif görünüşün yanı sıra mekân fikrini de ortaya koymuşlardır. Osmanlı Dönemi mezar taşlarında kullanılan mimari öğeler ise geçmişten günümüze kadar kendi dönemlerindeki mimari üsluplar hakkında fikirler vermiş ve dönem üsluplarının aynı şekilde taşa yansıtıklarını göstermişlerdir (Dönmez, 2011).

Bu bölümde Osmanlı Dönemi mezarlıklarını oluşturan mezarlar iki bölümde incelenecektir. Bunlar;

- i. Mezar tipleri
- ii. Şahide tipleri olarak belirlenmiş ve alt başlıklar oluşturulmuştur.

Mezar Tipleri	Şahide Tipleri
<ul style="list-style-type: none"> • Toprak mezarlar • Pehleli mezarlar • Lahit mezarlar • Demir Şebekeli mezarlar • Çerçeveli mezarlar	<ul style="list-style-type: none"> • Levha şeklinde şahideler • Silindirik şahideler • Sekizgen şahideler • Prizmatik şahideler

Şekil 2.13. Osmanlı Dönemi'ne ait mezarlıkları oluşturan mezarların bölümleri ve tipleri

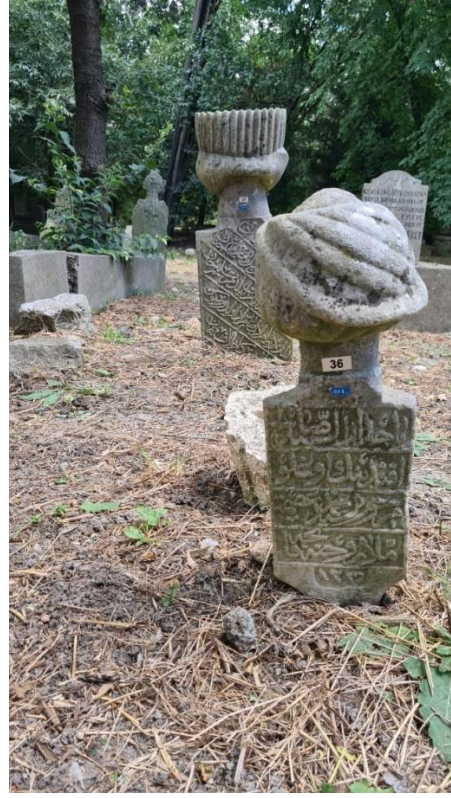
i. Mezar Tipleri

Mezar tipleri, mezarların yapılış şekillerine göre nitelendirilmiştir (Şekil 2.13).

➤ Toprak Mezarlar

Bu mezar tipi, şahidelerin doğrudan toprağa dikilmesi ile oluşturulan ve mezar tipleri arasındaki en basit biçime sahip olanlardır. Toprak mezarların, baş ve ayak kısımlarına dikilen birer şahide olabildiği gibi, bazen yalnızca baş şahidesi dikilmiş olanları da bulunur. Ancak, şahidenin doğrudan toprağa dikilmesi çok uygun bir yöntem olarak görünmemektedir. Çünkü, toprak ne kadar sert olursa olsun, zamanla şahidenin kendi ağırlığı nedeniyle şahidenin devrilmesi kaçınılmaz olur. Bu şekilde devrilmiş olan bir şahidenin doğrudan toprağa mı, yoksa bir çerçeve ya da pehleye mi dikilmiş olduğunu anlamak çoğu kez mümkün olmamaktadır. Bundan dolayı, ilk bakışta toprak mezar olduğu düşünülen mezarların önemli bir bölümü aslında zamanla toprağa gömülmüş

çerçevesi ya da pehleli mezarlar olma olasılığı mevcuttur. Bunun nedeni, Osmanlı mezarlıklarının neredeyse her zaman kendi hallerine bırakılmış olmasıdır. Böylelikle, şahideler zamanla toprağa iyice gömülmekte, etraflarını saran otların arasında kaybolmaktadır (Tibet ve diğerleri, 1996). (Şekil 2.15).

Şekil 2.14. Mısır Tarlası mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2021)

Şekil 2.15. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2021)

➤ Pehleli Mezarlar

Pehle; mezarın üzerini kapatan, kenarları silmeli, genelde yekpare mermer malzeme kullanılarak yapılan yatay, dikdörtgen şekilli kapak taşlarıdır (Tibet ve diğerleri, 1996; Pala, 2019). Bu kapak taşlarının kullanıldığı mezarlara da pehleli mezarlar denir. Çoğunlukla bir ya da birkaç kademeli bir kaidenin üzerine konularak inşa edilmişlerdir. Lahitli mezarlara göre daha basit bir tip olmuştur. Pehleli mezarlarda, mutlaka bir ya da daha fazla şahide bulunabilir. Mezar taşı kitabeleri genelde pehleye değil, şahidelerin üzerine yazılmıştır. Pehleler yapılırken, bazen tam bir dikdörtgen şeklinde yapılabildiği gibi, bazen de pehle köşelerinin ikisi ya da tümü 45°'lik açıyla pahlı olarak ya da yuvarlatılmış şekilde yapılmıştır. Bazı örneklerde ise şahideler ayrı ayrı küçük dikdörtgen kaideler üzerine dikilmiş ve adeta küçük boy birer pehle görünümü oluşturulmuştur (Tibet ve diğerleri, 1996).

Çoğunlukla pehlenin ortasına yağmur sularının toprağa inmesi ya da içine çiçek dikilebilmesi için bir delik açılmıştır. Bu delik, “kabir suluğu” ya da “su deliği” olarak nitelendirilmiştir (Pala, 2019; Çavuş, 2019). Genellikle, bu delikler yuvarlak ya da beyzi⁸ şeklinde yapılmıştır. Bazen ise pehlenin üzerinde, kuşların su içebilmesi için içine yağmur sularının birikebildiği çukurlar da oluşturulabilmiştir (Tibet ve diğerleri, 1996).

Pehleli mezarlar yapılırken sıkça rastlanan başka bir özellik ise, pehlenin dar kenarlarının ortasından dışarıya doğru taşırılan çıkıntılarının bulunması olmuştur. Bu çıkıntılar, kenarlara yakın noktalarda şahideler için açılan yuvalar nedeniyle zayıflayan pehle uçlarını sağlamlaştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu örneklerin tarihsel gelişimi incelendiğinde bu tür çıkıntılarının tarihsel bir gelişme göstermemiş olduğu gözlemlenmiştir. Çıkıntılı ve çıkıntısız pehleler, karışık bir biçimde ve birlikte kullanılmışlardır. Dolayısıyla, pehle çıkıntısının, bir üslup özelliğinden çok mezarın statik sağlamlığını sağlamak için kullanılan bir öge olduğu anlaşılmıştır (Tibet ve diğerleri, 1996).

---

⁸ Beyzi: Yumurta biçiminde, oval (TDK, 2022).

Pehleli mezarlar, XVII. yüzyıl sonlarında görülmeye başlanmış ve XIX. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Ancak, bu mezar tipi giderek yalınlığını yitirmiştir. XIX. yüzyıla kadar kenar silmeleri genellikle Klasik Osmanlı mimarisinde kullanılan geleneksel profillere sahipken, bu tarihten sonra pehle ve kaidenin kenarları karmaşık profilli, zaman zaman alçak kabartma motiflerle kaplı silmelerle bezenmiştir. Daha sonra, bu profiller yerlerini tümüyle Antikçağ kökenli Yeni Klasik silmelere bırakmıştır (Tibet ve diğerleri, 1996).

Şekil 2.16. Edirnekapı mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2021)

➤ **Lahit Mezarlar**

Bu mezar tipi, lahit görünümüne sahip olduğu için lahit mezar olarak nitelendirilmiştir. Ancak, dar kenarları üzerine baş ve ayak şahidelerinin dikilmesinden dolayı bilinen lahitlerden ayrılmışlardır. Bunun yanında, bazı lahit mezarlar baş ve ayak şahidelerinin lahdin uzun yan levhalarının üst hizalarından genişleterek lahdin dar yüzlerini meydana getirmişler ve lahitle bütünleşmiş bir görünüm sunmuşlardır (Akıllı, 1999). (Şekil 2.20).

Lahit mezarlar da defin, normal şekilde toprak altına gömülerek yapılmıştır. Lahdin içi ise toprakla doldurulmuştur. Bu tip mezarlarda yan alanların fazla oluşu bezemelerin

işlenebileceği alanlar oluşturmuştur. Böylelikle, mermer ustaları sanatlarını rahatça ve zenginçe gösterebilmişlerdir. Bu bezemelerin çeşitliliği ve tarzı da dönemin mimari üslubuna göre değişmiştir (Çavuş, 2019). Lahit mezarlar, Osmanlı toplumunda daha çok ekonomik ve kültür düzeyi yüksek olan kişiler için inşa edilmişlerdir. Genellikle de mermer malzeme kullanılarak yapılmışlardır (Akıllı, 1999).

Lahit mezarlar, kendi içinde üç türe ayrılmıştır. Bunlar;

- Sanduka Lahit Mezarlar
- Masa (Kapaklı) Lahit Mezarlar
- Tekne (Açık) Lahit Mezarlar olarak adlandırılmıştır.

- **Sanduka Lahit Mezarlar:**

Genellikle tabut biçiminde yapılmışlardır (Pala, 2019). Kökenini Selçuklu Dönemi'ne kadar götürmek mümkündür. Bu tür mezarların Beylikler Dönemi'nde de yapımına devam edilmekle birlikte XV. ve XVI. yüzyıllara kadar Osmanlı Dönemi içinde de yapımına devam edildiği görülmüştür (Akıllı, 1999).

Sanduka lahitlerin çeşitli alt türleri mevcuttur. Bunlar; şahideli, şahidesiz ve kendinden şahideli olanlar şeklinde olmuştur (Akıllı, 1999). Sanduka lahitler, Selçuklu Dönemi'nde ahşap ve mermer malzeme kullanılarak yapılmıştır. Ancak, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde mermer malzeme kullanılmaya devam ederken bazı sanduka lahitlerin yüzeyleri çeşitli yazı, bezeme ve çini kaplamalı şekilde yapıldığı görülmüştür (Pala, 2019).

Şekil 2.17. Yenikapı Mevlevihanesi haziresi – İstanbul (Akansu, 2022)

A) Sanduka önü

B) Sanduka arkası

- **Masa (Kapaklı) Lahit Mezarlar:**

Dikdörtgen prizma biçiminde dört parçadan oluşan gövde kısmının üzerine kenarlardan dışa doğru taşacak şekilde yatay bir kapakla kapatılarak inşa edilen mezarlara masa (kapaklı) lahit mezarlar denilmiştir (Tibet ve diğerleri, 1996; Pala, 2019). Bu mezarları oluşturan kapaklarının üzerinde bazen kabir suluğu olduğu görülmüştür (Pala, 2019). Klasik Osmanlı sanatında yer almayan bu lahit türü tümüyle XIX. yüzyıla özgü bir tür olarak sıklıkla bu yüzyılda görülmüştür. Batı etkisi izleri taşımasından dolayı sanki antik çağ lahitlerini andırılmışlardır. Lahdin üstünü kapatan yatay kapağın iki ucuna şahideler dikilmiştir (Tibet ve diğerleri, 1996; Pala, 2019).

Şekil 2.18. Merkez Efendi Külliyesi haziresi – İstanbul (Akansu, 2022)

Şekil 2.19. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2022)

- **Tekne (Açık) Lahit Mezarlar:**

Yekpare bir mermer bloğun içinin oyulmasıyla ya da iki uzun ve iki kısa mermer levhanın birleştirilmesiyle yapılan tek ya da birkaç kaidenin üstüne oturtularak inşa edilen mezar türüdür. Bu mezarları oluşturan birleştirilmiş mermer levhaların içi tamamen toprakla

doldurulmuştur. Genellikle mermer malzeme kullanılarak yapılmış olsalar da bazen pişmiş tuğladan örülerek yapılmış olanları da bulunmuştur (Akıllı, 1999).

Tekne (açık) lahit mezarlar, Osmanlı Dönemi öncesi yaklaşık XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren varlığı bilinen bir tür mezar olup XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaygın biçimde kullanıldığı gözlemlenmiştir (Akıllı, 1999; Pala, 2019).

Şekil 2.20. Edirnekapi mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2021)

➤ **Demir Şebekeli Mezarlar**

Mezarı korumak için toprak, pehleli veya lahit mezarların etrafını demir çubuklar kullanılarak çevrenmesine demir şebekeli mezarlar denilmiştir (Çavuş, 2019). Bu şebekeler genellikle dökme demir malzeme kullanılarak yapılmıştır. Çoğunlukla geometrik ya da bitkisel motifler kullanılarak bezenmiş parmaklıklar şeklinde oluşturulmuştur. Demir şebeke, bazen bir mezarın bazense birden fazla mezarın sadece çevresine yapılabildiği gibi bazı durumlarda üstünü bir kubbe biçiminde örtecek şekilde de yapılabilmişlerdir. Üzeri kubbeli olanlar genellikle anıtsal bir görünüme sahip olmuşlardır (Tibet ve diğerleri, 1996).

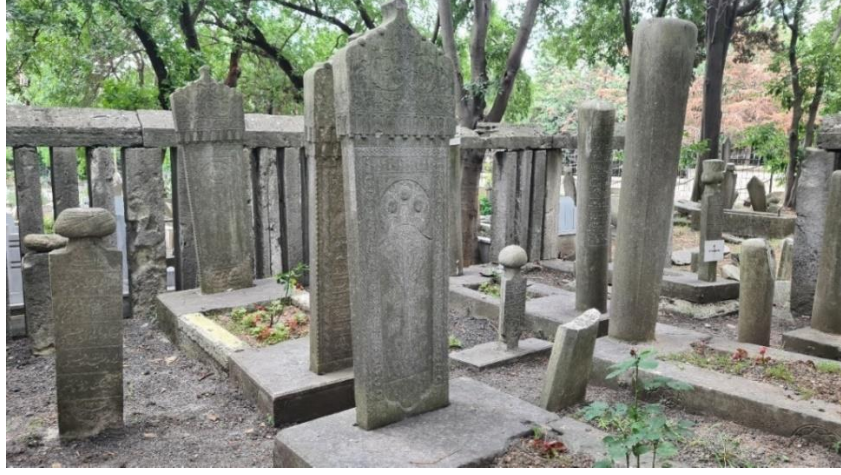

Şekil 2.21. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2022)

➤ **Çerçeveli Mezarlar**

Bu mezar tipi, mezarın etrafını çeviren kesme taş ya da mermer bloklardan yapılan dikdörtgen bir çerçeveden meydana gelmiştir. Kısa ve uzun kenarları birbirlerine tutturulmuştur. Mezarın orta kısmında geniş bir toprak açıklığı vardır. Çerçeveli mezarlar da baş ve ayak şahideleri bulunabildiği gibi sadece baş şahidesinin bulunduğu örnekler mevcuttur. Bu mezar tipi oldukça yalın olarak inşa edilmiştir (Pala, 2019).

Çerçeveli mezarlar XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Tibet ve diğerleri, 1996; Pala, 2019). Ancak, bu mezar tipi zamanla yerini pehleli tipe bırakmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise çerçeveli mezar tipi yaygınlık kazanmış ve beton ya da mermer malzeme kullanılarak yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde uygulanan ve yapılan tek mezar tipi olmuştur (Tibet ve diğerleri, 1996).

Şekil 2.22. Mısır Tarlası mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2021)

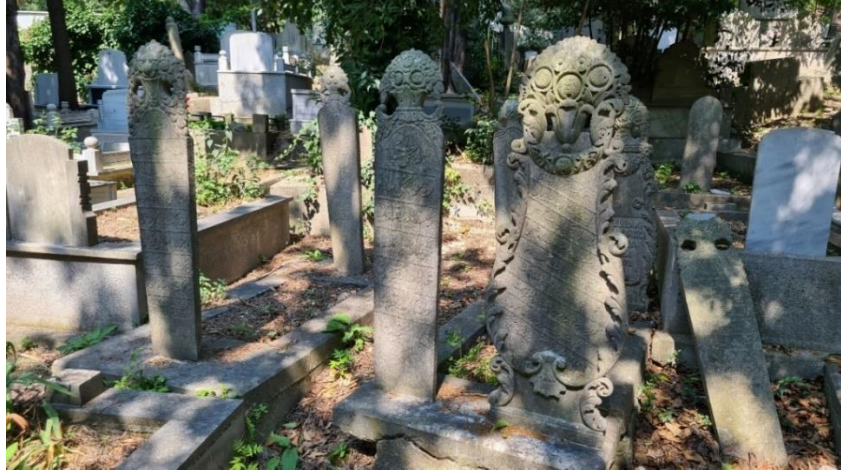
Şekil 2.23. Yenikapı Mevlevihanesi haziresi – İstanbul (Akansu, 2022)

ii. Şahide Tipleri

Şahide tipleri, şahidelerin yapılaş şekillerine göre nitelendirilmiştir (Şekil 2.13).

➤ Levha şeklinde Şahideler

Osmanlı Dönemi ve öncesinde kullanımı en fazla olan şahide tipi olmuştur. Bu tip, dikdörtgen bir şekle sahip olabildiği gibi aşağıdan yukarıya doğru genişleyen, kenarları dalgalı veya dairesel şekle de sahip olabilmektedir (Pala, 2019).

Şekil 2.24. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2021)

➤ **Silindirik Şahideler**

Bu tip, düşey doğrultuda düz bir silindir şekle ve şahide tepelerinin bazıları düz bazılarına hafif bombe verilerek oluşturulmuşlardır. XVI. - XIX. yüzyıllar arasında kullanıldığı gözlemlenmiştir (Pala, 2019).

Şekil 2.25. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2021)

➤ **Sekizgen Şahideler**

Bu tip, kare bir kaide üzerinde dört köşesinin pahlanması şeklinde yapılmıştır. Bazı örneklerde tekne lahit mezarın pehlesinin ön ve arka kısmına yekpare şekilde inşa edilen şahideler de sekizgen tipte oluşturulmuştur (Pala, 2019).

Şekil 2.26. Mısır Tarlası mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2021)

➤ **Prizmatik Şahideler**

Bu tip, kare bir kaide üzerinde dikdörtgen prizma şekle sahip olan şahidelerdir (Pala, 2019).

Şekil 2.27. Yenikapı Mevlevihanesi büyük haziresi (Hamuşan) – İstanbul (Akansu, 2022)

2.3.3. Kültürel miras değerleri

Osmanlı Dönemi mezar ve mezarlıkları, Dünya’da kabul edilen mimari koruma sözleşmelerine göre incelendiğinde somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri şu şekillerde sıralanabilir:

➤ 1972 UNESCO – Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme

Bu sözleşmeye göre, tarih, sanat ya da bilim açısından özel evrensel değerlere sahip mimari eserler, heykeller ve sanat şaheserleri, arkeolojik özellikli nesne veya yapılar, kitabeler, mağaralar birer “anıt” olarak, bunun yanında, tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik açılarından özel evrensel değerlere sahip insan yapımı eserler ya da doğa ve insanın ortak oluşturdukları eserler ile arkeolojik alanları kapsayan yerler de birer “sit” olarak tanımlanmıştır (UNESCO, 1972). Bu tanımlar altında düşünüldüğünde, Osmanlı Dönemi’ne ait mezarların sahip oldukları mezar taşlarının birer anıt olduğu

anlaşılmaktadır. Çünkü, incelendiğinde bu mezar taşlarının oluşumunda Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel, mimari, sanatsal değerlerinin bu taşların üstüne işlendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Osmanlı Dönemi mezarlıkları, insan ve doğanın birlikte oluşturdukları tarihsel, mimari, sanatsal, etnolojik ve antropolojik özelliklerini yansıttıkları özel tarihi sit alanları olmuşlardır.

Şekil 2.28. Osmanlı Dönemi mezar taşları (Anonim, 1901b)

➤ **1981 ICOMOS – Tarihi Bahçeler Tüzüğü (Floransa Tüzüğü)**

Bu sözleşmeye göre, tarihi bahçeler, tarihi veya sanatsal açıdan halkın ilgisini çeken, bileşenleri öncelikle bitkisel ve canlı olan bu yüzden de bozulabilen, yenilenebilen bir mimari anıtsal kompozisyon olarak tanımlanmıştır. Tarihi bahçelerin kompozisyonu olan mimari bileşenler; plan, topografya, bitki örtüsü, bitki türleri, oranlar, renk şemaları, aralıklar, ilgili yükseklikler ve yapısal-dekoratif özellikler olarak kabul edilmiştir (ICOMOS, 1981). Osmanlı Dönemi mezarlıkları, başta servi ağaçları olmak üzere kendilerine özgün çeşitli bitkilerin uzun süre yaşayabildiği bir bahçe özelliği göstermişlerdir. Ayrıca, bu mezarlıkları bir tarihi bahçe özelliğini kazandıran sadece bitki örtüsü değil içindeki tarihi mezar taşlarıdır. Bu taşlar, sanki doğaya ait bir öğeymiş gibi dağınık ve düzensiz olarak yapılmışlardır. Tarihi bir bahçe olma özelliğine vurgu yapan Eyice (1996), Osmanlı Dönemi mezarlıkları için: “(...) ebedî uykularını uyuyacakları yerlerde de tabiatın koynunda onunla iç içe olmayı tercih etmişlerdir. Türk mezarlığı,

dağınık kabirlerin serpiştirildiği tabii bir bahçe, ulu ağaçların gölgelediği bir koruluk” olarak betimlemiştir (Eyice, 1996).

Şekil 2.29. Eyüpsultan mezarlığı – İstanbul (Sébah & Joaillier, 1880'ler)

➤ **1992 UNESCO – Dünya Miras Komitesi**

1992 yılında Dünya Miras Komitesi tarafından kabul edilen “kültürel peyzaj”, doğa ve insanın birleşik olarak ürettikleri eserler olarak tanımlanmıştır. Bu peyzajlar, toplumların ve yerleşimlerin zaman içinde doğa tarafından fiziksel avantaj ya da dezavantajlar ile sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerin etki etmesiyle şekillenmişlerdir. Ayrıca bu peyzajlar, meydana geldikleri doğanın özellikleri ile sınırlarını ve doğayla insanın kurduğu manevi ilişkiyi göstermişlerdir. Genellikle bu ilişki sürdürülebilir arazi kullanımının belirli tekniklerini yansıtmıştır. Bunlardan dolayı, bu peyzajların korunması, sürdürülebilirlik için modern tekniklerin gelişmesini, kullanımını sağlayabilmekte ve bu alanlarda var olan biyolojik çeşitliliğin gelişmesi de yaşam devamlılığının korunmasına yardımcı olabilmektedir olarak kabul edilmiştir (UNESCO, 1999). Osmanlı Dönemi’ne ait mezarlıklar, Türk toplumunun birer kültürel peyzajı olarak kabul edilmelidir. Bu mezarlıkların oluşmasında kullanılan mezar taşları ait oldukları dönemin toplumsal, sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtmıştır. Mezar taşları buldukları çevre ile bütünlük oluşturmuştur (Akıllı, 1999). Bu yüzden, Osmanlı Dönemi mezarlıkları birer

kültürel peyzaj olarak kabul etmeden sürdürülebilir ve bütünleşik bir korumadan bahsedilemez. Ayrıca, mezarlıkların kendine has bir biyolojik çeşitliliği de mevcuttur. Belli ağaçların ve canlıların çokça bu mezarlıklarda bulunması, bu mezarlıkların kendine ait bir doğal çevre oluşturmasını sağlamıştır.

Şekil 2.30. Mezarlıkta oturan üç kadın – İstanbul (Berggren, 1870'ler)

➤ **1994 ICOMOS – Nara Özgünlük Belgesi**

Bu belgeye göre özgünlük şu şekilde tanımlanmıştır;

“Kültürel mirasların sahip olduğu tüm şekil ve tarihi dönemlerin her zaman korunabilmesi için bu miraslara özel değerlerin verilmesi önemli olmuştur. Ancak, bu miras değerlerinin düzgün ve doğru şekilde korunabilmesi için bu değerler ile ilgili bilgi kaynaklarının inanılır, doğru ve açık bir şekilde anlaşılması önem arz etmiştir. Kültürel miras değerlerinin özgünlüğünü belirleyen bu değerlerin tanınması, anlaşılması, kültür mirasının temel tasarımı ve sonradan sahip olduğu özellikleri ile tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamaktır. Özgünlüğün yargı temelini, yapının hem şekli hem de kullanılan malzemenin doğru şekilde anlaşılması olmuştur. Bunun

yanında, kültürel miras değerlerinin anlaşılması için başvuru bilgi kaynaklarının güvenilirliği ile ilgili yargılar kültürden kültüre ve hatta aynı kültürün içinde değişebilmektedir. Dolayısıyla, kültürel miras değerleri ile ilgili yargılar ve bunlara bağlı özgünlük değerlendirmelerini tek ve değişmez ölçütlere göre yapmak kabul edilemez. Aksine, kültürel miras değerlerine gösterilecek saygı, her yapının ait olduğu kültür ve bu kültür bağlamını belirleyen ölçütlere göre dikkatle incelenmeli ve değerlendirilmelidir” (ICOMOS, 1994).

Özgünlük kavramına göre Osmanlı Dönemi mezarlıkları incelendiğinde, bu mezarlıkları oluşturan mezarların ölen kişinin sosyal ve mesleki konumunu mezar taşlarının üzerlerine konan başlıklar ile görsel olarak somutlaştırılması amaçlanmıştır (Laqueur, 2014). Bu yüzden, mezar taşları üzerine işlenen motif ve şekillerin her birinin sembolik anlamları olmuştur. Taşların üzerindeki sembolik ifadelerin çokluğu, Osmanlı toplumunun hayatı anlama ve yorumlama konusundaki zenginliğini birinci elden anlamamızı sağlayan özgün kaynaklar olmuştur (Sevim, 2010). Örneğin, erkek mezar taşlarında kullanılan serpuşlar moda ya da idari kararlar sonucu günlük hayatta değiştikçe mezar taşlarında da değişmiştir (Eldem, 2004). Bunun dışında, mezar taşına işlenen kırık başlı bir gül, genç yaşta ölen kişiyi tasvir ederken, diğerinde işlenen çapa figürü ölen kişinin bir denizci olduğunu belirtirdi. Fakat, Osmanlı Dönemi mezar taşlarında sadece sembollerle ölen kişiler tasvir edilmemiş, bu ek olarak kitabe yazıları ile de zenginleştirilmiştir (Sevim, 2010).

Şekil 2.31. Eyüpsultan mezarlığında iki kadın ve bir erkek şahidesi – İstanbul (Sébah & Joaillier, 1890'lar a)

➤ **1999 ICOMOS – Burra Tüzüğü**

Bu tüzükte, kültürel öneme sahip yerlerin, insan yaşamını zenginleştiren, çoğu zaman topluluklara ve peyzajlara, geçmiş ve deneyimlere, ilham verici derin bir bağlantı duygusu sağlamasından kaynaklı ülkelerin kendi özgün kimliklerinin önemli birer tarihi kayıtları olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, kültürel öneme sahip yerlerin, insan topluluklarının çeşitliliğini yansıtan ve bu topluluklara kim olduklarını, sahip oldukları kültürel peyzajların geçmişlerini yeri doldurulamayan değerli alanlar olduğunu anlattıkları kabul edilmiştir (ICOMOS, 2013). Bu bağlamda incelendiğinde Osmanlı Dönemi mezarlıkları, özellikle Osmanlı kentlerinin omurgasını oluşturan külliye merkezli kentsel yerleşimin önemli bir tamamlayıcı parçası olmuştur. Bunun yanında, mezarlık alanlarının kent dokusu içine bu kadar dahil edilmesi, İslam dininin şekillendirdiği kentlerde, Dünya hayatının geçiciliğini topluma anlatarak ve bunu her an hatırlatarak bilinçaltı bir otokontrol sisteminin sağlanmaya çalışılması olmuştur (Arslan, 2018).

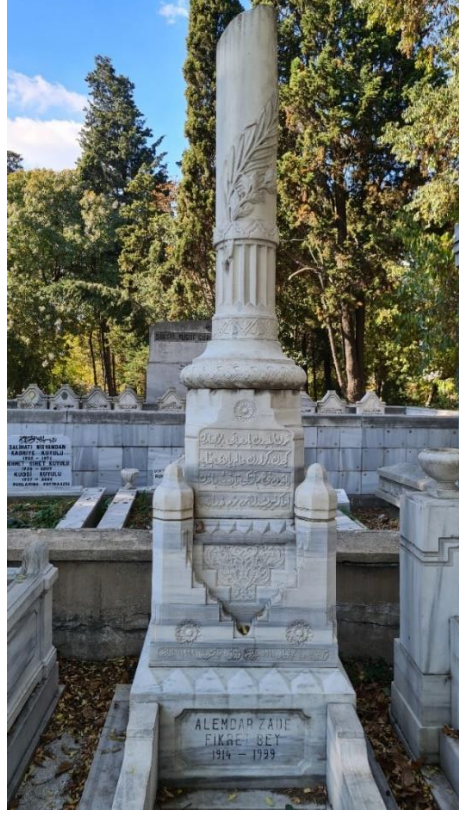

Şekil 2.32. Üsküdar – İstanbul (Sébah & Joaillier, 1890'lar b)

➤ **2003 UNESCO – Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi**

Somut olmayan kültürel miras değerleri, çeşitli toplulukların ve bireylerin kendilerine ait olan kültürel miras değerlerinin bir kısmını niteleyen uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgi-beceriler ve bunların uygulanmasında kullanılan araç-gereçler ile uygulandıkları yerler olarak tanımlanmıştır. Bu miras değerlerinin aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören sözlü gelenekler, gösteri ve el sanatları, toplumsal olarak uygulanan ritüeller ve şölenler ile doğa ve evrenle ilgili aktarılan bilgi ve bunların uygulamaları olarak kabul edilmiştir. Somut olmayan kültürel miraslar, nesilden nesile aktarılan, insanların çevreleriyle, doğayla ve geçmişleriyle etkileşimine bağlı olarak sürekli biçimde yeniden oluşan miras değerleri olmuşlardır (UNESCO, 2003). Osmanlı Dönemi mezarlıkları, Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirdiği dönemleri yansıtan mezar taşlarının bulunduğu yerler olmuşlardır. Bu mezar taşlarına bakıldığında mimari, edebiyat, tarihi üslup gelişimleri rahatça izlenebilmiştir. XIX. yüzyıla kadar mezar taşları birbirlerine çok benzerken XIX. yüzyıldan sonra giderek artan özgün mezar taşları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu özgün üslup, kendini hem kitabe yazılarında hem de mezar taşının mimari üslubunda kendini göstermiştir. Örneğin, mezar taşlarının başlıklarında kullanılan serpuş ve kavuklar yok olmaya başlamıştır. Başlığın yerine meşale şeklinde ya da gotik mukarnas karışımı

mimari üsluplar almıştır. Mezar taşları giderek büyümüş ve XVI. yüzyılda var olan ancak sonra terk edilen sütun tipli mezar taşları yeniden kullanılmıştır (Eldem, 2004).

Şekil 2.33. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2022)

➤ 2008 ICOMOS – Québec Beyannamesi

Bu beyannamede yerin ruhunun, somut öğeler (sitler, binalar, peyzajlar, rotalar, nesnelere) ile somut olmayan öğelerden (anıtlar, anlatılar, yazılı belgeler, festivaller, anma törenleri, ritüeller, geleneksel bilgiler, değerler, dokular, renkler, kokular vb.) oluştuğunu ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin somutlarla bir bütün oluşturduğunu sayarak korumanın, sahip olunan kültürel miras değerlerini geniş ve zengin anlamlarını kaybetmeden eksiksiz bir şekilde koruyabilmenin gerekliliğini belirtmişlerdir. Yerin ruhunun, karmaşık ve çok biçimli yapısı sürekli olarak yeniden inşa edilen bir süreç olmuştur. Bu yüzden, toplumların değişim ve süreklilik ihtiyaçlarına cevap verebilen bir mekân olarak yerin ruhunun, hafıza pratikleri, zaman ve kültürden kültüre değişebilen, birden fazla ruha sahip olabilen ve farklı topluluklar tarafından paylaşılabilen özellikleri olduğu savunulmuştur (ICOMOS, 2008). Osmanlı Dönemi mezarlıkları, Türk

toplumunun somut olmayan kültürel miras değerlerini somutlaştırdıkları yerler olmuştur. Bu somutlaştırma ise oluştukları dönemleri yansıtmıştır.

Şekil 2.34. Eyüpsultan mezarlığı – İstanbul (Sébah & Joaillier, 1884-1905a)

➤ 2011 ICOMOS – Valetta İlkeleri

ICOMOS'un 1987 yılında kabul ettiği sözleşmenin güncellenmiş hali olan Valetta İlkeleri'nde, tarihi kentler ile kentsel alanların, somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini birlikte barındıran, bir toplumun ve onun kültürel kimliğinin evrimini anlatan mekânsal oluşumlar olarak kabul edilmiştir. Bu ilkelere göre, kentin strüktürüne ek olarak somut kültürel miras değerleri, mimari öğeler, kent içi ve çevresi peyzajı, arkeolojik kalıntılar, panoramalar, silüetler, bakı noktaları ve anıtsal siteleri kapsarken somut olmayan kültürel miras değerleri ise tarihi öğelerin özünü oluşturan etkinlikler, simgesel ve tarihi işlevler, gelenek-görenekler, anılar ve kültürel kaynakları kapsamıştır. Dolayısıyla, tarihi kent ve kentsel alanlar onları biçimlendiren geçmişin yaşayan kanıtları ve günlük yaşamında bir parçası sayılmıştır. Bu yüzden, korunmaları ve çağdaş toplumla bütünleşmeleri kentlerin planlanmasının temelini oluşturmuştur (ICOMOS, 2011). Osmanlı Dönemi mezarlıkları, toplumun somut ve somut olmayan miras değerlerini yansıttıkları ve bu mezarlıklar ile iç içe yaşadıkları için bu mezarlıklar tarihi kentsel alanlar olarak nitelenebilmektedir.

Şekil 2.35. Bizans Surları bölgesinde bulunan bir mezarlık – İstanbul (Anonim, tarih yok)

➤ **2021 ICOMOS – Surlar ve Askeri Miras Hakkında Kılavuz**

Bu kılavuzda, surların çevrelerinde oluşan kültürel peyzajlarla diğer birçok mimari yapıdan daha fazla bütünleyici bir ilişkiye sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle, surların ve onları çevreleyen kültürel peyzajların muhafazası, korunması ve değerine özgü müdahaleler ve araştırma yöntemleri belirlemenin önemi vurgulanmıştır. Surların, somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin gerçeklere, insan topluluklarına ve yerel tarihin kültürel kimliklerinin ifadelerine bağlı bir hafıza oluşturmaya katkıda bulunmaktadır (ICOMOS, 2021). II. Theodosius'un hükümdarlığında (MS 408-450) inşa edilen İstanbul Kara Surları, inşa edildiği dönemden bu zamana kadar kendine özgü oluşan kültürel bir peyzaja sahip olmuştur. Bu kültürel peyzajın ana şekillendiricilerinden biri olan Osmanlı Dönemi mezarlıkları ise bu kültürel peyzajın geçmişi hakkında çok fazla bilgi içeren yerler olmuşlardır.

Şekil 2.36. İstanbul Kara Surları ve kültürel peyzajını oluşturan mezarlıklar (DAI, tarih yok)

2.4. Osmanlı Dönemi Mezarlıkların Kültürel Miras Değerleri ve Korunma İlkelerinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde, Osmanlı Dönemi mezarlıkların kültürel miras değerleri ve koruma ilkeleri tartışılmıştır. Mimari koruma yaklaşım kapsamında değerlendirildiğinde, Osmanlı Dönemi mezarlıklarının kültürel miras değerleri şöyle özetlenebilir;

- Osmanlı mezarlıkları, toplum ve doğanın birlikte oluşturdukları birer sit alanı diğer yandan Osmanlı Dönemi mezar taşları ise ait olduğu topluma göre şekillenen toplumsal ve evrensel değerlere sahip birer taşınmaz kültür varlığıdır.
- Osmanlı Dönemi mezarlıkları, Osmanlı toplumunun gündelik hayatının içinde olan ve toplumun bazen zamanlarını içlerinde geçirdikleri, kendine özgü bitki ve canlı çeşitliliği içeren birer tarihi bahçedirler.
- Bu mezarlıklar, doğayla insanın kurduğu manevi ilişkiyi gösterdiği ve Osmanlı toplumu tarafından şekillendirildiği için birer kültürel peyzajdırlar.
- Osmanlı Dönemi mezar taşları, toplumun tarihi, mimarisi, edebiyatı, sosyokültürel özelliklerini birinci elden yansıtan özgün ve güvenilir kaynaklardır.

- Osmanlı Dönemi mezarlıkları, Osmanlı toplumunun çeşitliliğini yansıtan ve bu topluma kim olduklarını, sahip oldukları kültürel peyzajların geçmişlerini yeri doldurulamayan değerli alanlar olduğunu anlatan birer kültürel öneme sahip yerlerdir.
- Osmanlı Dönemi mezar taşları, Osmanlı toplumunun ruhsal hayatı ve ölüm ritüelleri hakkında bilgiler barındıran ve bu kavramların uygulamasını mezar taşlarında gördüğümüz birer somut olmayan kültürel miras değeridir.
- Osmanlı Dönemi mezarlıkları, ister surların çevresinde isterse herhangi bir kent bölümünde olsun çevresindeki somut kültürel miras değerleriyle bütünleşerek yere ruhunu katan mekanlardır.
- Bu mezarlıklar, somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini birlikte barındıran, Osmanlı toplumunun ve onun kültürel kimliğinin gelişimini anlatan mekânsal oluşumlar olduklarından birer tarihi kentsel alandırlar.
- Son olarak, bu çalışmanın konusu olan İstanbul Kara Surları bağlamında ele alındığında sur dışını oluşturan mezarlıkların bu bölgenin geçmişinden beridir meydana gelen ve mezarlık alanlarını geliştirerek getirdiği Kara Surlarının özgün kültürel peyzajı olarak diğer mimari yapılardan daha çok surlarla ayrılmaz bir ilişki içinde olmuşlardır. Bu nedenle, surların ve onları çevreleyen bu kültürel peyzajın muhafazası, korunması ve değerlerine özgü müdahaleler ve araştırma yöntemleri belirlenmesi önemlidir. Çünkü, Osmanlı Dönemi mezarlıkları başta İstanbul ve daha sonra diğer Osmanlı-Türk kentleri için birer hafıza mekânı olma özelliği taşımaktadır.

Yukarıda bahsedilen kavramlara sahip olan Osmanlı Dönemi mezarlıkları, mimari koruma yaklaşımlarına göre ele alınıp korumaları için mimari koruma ilkeleri önerilmek istediğinde;

- İlk olarak Osmanlı Dönemi mezarlıklarının sahip oldukları kentsel, mimari ve kültürel miras değerlerinin tanınması ve konuyla ilgili çalışmaların artması gerekmektedir.
- Türkiye'deki yasal çerçeve kapsamında, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmaları sağlamak için gerekli önlemleri almak, aldırarak ve denetimlerini sağlamak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB)'nin sorumluluğundayken,

doğal ve tabiat varlıkları, milli parklar, doğal ve tabiat sit koruma alanlarının korunmaları T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (CSB)'nin sorumluluğuna verilmiştir (Kamacı, 2014). Bu yüzden, bu iki bakanlık ve bakanlıklara bağlı kurumlarla Osmanlı Dönemi mezarlıkları ile ilgili ortak çalışabilecek bir kurumun kurulması gerekmektedir. Çünkü, Osmanlı Dönemi mezarlıkları hem birer doğal ve kültürel sit alanı hem de Osmanlı Dönemi mezar taşları birer taşınmaz kültür varlığıdır. Bu sayede, bu kurumun kurulması ile Amsterdam Bildirgesi'nde bahsedilen ve günümüzde geçerli olan bütünleşik korumalarının gerçekleştirilmesi sağlanabilecektir.

- Osmanlı Dönemi mezarlıklarıyla ilgili uluslararası sözleşmelere uygun şekilde koruma planları hazırlanmalıdır. Dünya Miras Alanlarına özel olarak hazırlanan alan yönetim planlarında mezarlıklarla ilgili koruma kararları alınmalıdır.
- Mezarlıklar ve mezar taşları ile ilgili özel envanter fişleri hazırlanmalıdır. Bu şekilde, saptanmaları ve belgelenmeleri sağlanmalıdır.
- Mezarlık çalışmalarından elde edilen verilerle, günümüzde önemi artan ve sıklıkla kullanılan Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile modellenerek bir veri tabanı oluşturulmalıdır. Böylelikle, sürdürülebilir şekilde izlenmeleri, denetlenmeleri ve korunmaları sağlanabilecektir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışma, Osmanlı Dönemi mezarlıklarını birer kültürel miras değeri şeklinde ele alarak mimari koruma yaklaşımı kapsamında korunmalarının sağlanabilmesi için ilke ve önerilerin belirlenmesini amaçlamıştır. Bu amaç için kullanılan materyal, XIV. yüzyıl ile XX. yüzyıl arasını kapsayan Osmanlı Dönemi'nde oluşmaya başlayan mezar kültürüdür. Osmanlı mezar kültürü, İstanbul'un, Osmanlılar tarafından alınmasından sonra tam olarak gelişmiş ve günümüzde bilinen Osmanlı Dönemi mezar taşlarını ve mezarlıklarını meydana getirmiştir.

3.1. Yöntem

Bu çalışmada, çalışma konusuna üç farklı ölçekten bakılarak incelemesi yapılmıştır (Şekil 3.1). Bu ölçekler;

- **DMA Ölçeği:** Bu ölçekte, Osmanlı Dönemi mezarlıkları İstanbul Kara Surları DMA kapsamında ele alınarak incelenmiştir.
- **Mahalle Ölçeği:** Bu ölçekte, Merkez Efendi mezarlığının yer aldığı Merkez Efendi mahallesi ve özellikle mezarlığın yakın çevresinde gerçekleşen kentsel dönüşümler kapsamında incelemesi yapılmıştır.
- **Mezarlık Ölçeği:** Bu ölçekte, mezarlık kapsamında inceleme yapılmıştır.

Şekil 3.1. Çalışmada kullanılan üç ölçek için yapılan araştırmaların aşamaları

➤ **DMA Ölçeği: İstanbul Kara Surları dışındaki mezarlıklar**

Sur dışını oluşturan bu mezarlıklar incelenirken ilk olarak literatür ve internet taraması yapılmış ve daha sonra ön bir saha çalışması yapılarak mezarlıkların güncel durumları anlaşılmaya çalışılmıştır. Sur dışı mezarlıkların güncel durumları anlaşıldıktan sonra çalışma ortamı için en uygun olan yer, detaylı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Bu seçim, Merkez Efendi mezarlığı olmuştur. Bu mezarlığın seçilmesindeki nedenler, diğer sur dışında bulunan mezarlıklardan daha iyi durumda olması, Osmanlı Dönemi mezar taşlarının sayılarının çokluğu ve mezar taşlarının korunmuşluk durumlarının iyi olması ile Merkez Efendi mahallesinin daha önceden tanınması olmuştur.

Detaylı çalışma alanı seçimi yapıldıktan sonra, elde edilen bilgiler sınıflandırılarak İstanbul Kara Surları ve sur dışında bulunan mezarlıkların tarihsel gelişim süreçleri ve bu süreçler içinde geçirdikleri değişimler incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken literatür ve internet taramalarının dışında eski-yeni haritalar, resimler ve T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (HGM) ile *Google Earth*'ten temin edilmiş 1946-2023 yılları arasındaki hava fotoğrafları karşılaştırılmıştır. Bu incelemenin sonuçları CBS ortamında görselleştirilmiştir.

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), günümüzde önemi artan, her türlü veriyi oluşturma, yönetme, analiz etme ve haritalandırmada kolaylık sağlayan bilgisayar tabanlı bir sistemdir. CBS'ye girilen veriler, bir haritaya bağlanarak konum verilerini oluşturur ve bu verilerle ilgili özel olarak belirlenen tanımlayıcı özellikler eklenir. Ardından bu veriler, CBS içinde entegre edilerek çalıştırılır. Bu sayede kullanılan haritalama, analiz için bir temel oluşturmuş ve kullanıcıların kalıpları, ilişkileri ve coğrafi bağlamları anlamalarını, daha uygun ve etkili kararlar vermelerini sağlamada yardımcı olmuştur (Esri, tarih yok).

Sur dışında bulunan mezarlıklar, CBS kullanılarak ait oldukları dinlere ve oluştukları dönemlere göre analiz edilmiştir. Bu analizin sonucu, CBS ortamında görselleştirilmiştir. Bu görselleştirmeye sur dışı mezarlıkların hangi dönemlerde oluşmaya başladığı ve oluştukları dönemlerden sonra gelişen kentsel dokuda ne tür değişimler geçirdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır (*bk.* Ek 64 ve Ek 65).

➤ **Mahalle Ölçeği: Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresi**

Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresi detaylı olarak çalışılırken, literatür ve internet taramaları, eski-yeni harita ve resimler, HGM ile *Google Earth*'ten temin edilen hava fotoğrafları, saha çalışması, envanter fişleri ile İBB Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)'dan elde edilen tescil bilgileri kullanılmıştır. Bu bilgiler, CBS ortamında görselleştirilmiştir.

Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresi, 1950'lili yıllardan önce tarihi ve kırsal dokusunu koruyorken 1950'lilerden sonra alanda gelişen sanayileşme ve bu sanayileşmenin etkisiyle artan nüfusla tarihi ve kırsal dokusunu kaybetmeye başlamıştır.

İstanbul Kara Surlarının, 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Alanlarından biri olmasından sonra alan uluslararası dikkat çekmiş ve çeşitli koruma kararları alınmaya başlamıştır. 1995 yılında sit alanı ilan edilmiş ve alan temizlenmeye başlamıştır. 2007 yılında ise temizlenmiş alanda kültür odaklı Kültür Vadisi Projesi (KVP) gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bütün bunlar, alanda ciddi ve büyük kentsel değişimlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu yüzden, detaylı çalışma alanının geçirdiği değişimleri ve bu değişimlerin etkilerini anlaşılır şekilde izleyebilmek için büyük kentsel değişimlere neden olan olayların meydana geldiği tarihsel kırılma noktaları belirlenmiştir. Bu kırılma noktalarını belirlemek için, önce T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (HGM) ve *Google Earth*'ten sağlanan hava fotoğrafları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmada alanın önceki dönemlerindeki durumunu değiştiren büyük olaylara dikkat edilmiştir. Ardından, çalışma için tarihsel dönemler kararlaştırılmıştır. Kırılma noktalarının tarihsel dönemlerini netleştirmede konuyla ilgili literatürde bulunan çalışmalar taranmıştır. Bu taramanın sonucunda, çoğu çalışmanın kabul ettiği dönemleri belirten Baş Bütüner'in (2019) yayımladığı "*Urban Fissure: The Spatial Manifestation of The Istanbul Land Walls and Mural Zone*" adlı makalesi yardımcı temel kaynak olarak kullanılmıştır. Böylelikle, bu çalışma için düzenlenerek uygun tarihsel beş dönem oluşturulmuştur (Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022). Bu beş dönem şöyledir:

- i. Sanayileşme Öncesi Dönem: 1947 öncesi
- ii. Sanayileşme ve Gecekondulaşma Dönemi: 1947-1971
- iii. Büyük Ulaşım Yapıları ve Alanları Dönemi: 1971-1995
- iv. Sit Alanı İlanı Sonrası Dönem: 1995-2007
- v. Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönem: 2007-2023

Belirlenen bu beş döneme göre Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresinde oluşan değişimler ile mezarlığa etki eden değişimler CBS ortamında işlenerek görselleştirilmiş ve detaylı şekilde analiz edilmiştir. Bunların yanında, detaylı çalışma alanı için envanter fişleri hazırlanmıştır.

Envanter fişlerinin hazırlanmasının nedeni, bu çalışmanın tarihi bir çevreyi oluşturan öğelerden biri olan Merkez Efendi mezarlığının bütünleşik olarak gelecekte de korunabilmesinin amaçlanması olmuştur. Bu nedenle, tarihi çevre koruma çalışmalarının

ilk aşaması olan korunacak kültürel ve doğal miras değerlerinin tam olarak saptanabilmesi ve kayıt altına alınması için düzenli bir envanter oluşturulması gerekli olmaktadır. Bu envanterlerin kapsamı ise tarihi bir çevreyi meydana getiren günlük yaşamla ilgili konut, çeşme, hamam, çarşı gibi binalar ve dini yapılar ile kentsel imgeleri oluşturan sokakları çevreleyen duvarlar gibi yapı bileşenleri ile yol döşemesi, ağaç, hazire, mezarlık, meydan gibi çevresel öğelerdir. Bir tarihi çevreyi yani sit alanının tümünün oluşmasına katkıda bulunan her öge korunmaya değerdir ve envanter fişlerine kaydedilmelidir. Çünkü, önemli sayılmayarak koruma kapsamına alınmayan küçük çevresel öğelerden biri ya da birkaçı yok olduğunda, tarihi çevrenin bütünlüğü bozulur, tarihi dokusu değişir ve tarihi karakteri yitirilerek geri dönüşü zor olan bir süreç başlar (Ahunbay, 2017).

Avrupa Konseyi (COE)'nin, koruma yaklaşımında envanter konusuna ağırlık vermeye başlamasının nedeni, 1960'lerde kültürel miras değerlerinin gelişen kentler içinde karşı karşıya kaldıkları tehditler olmuştur. Bu yüzden COE, tarihi yapılar, tarihi kırsal ya da kentsel sit alanlarının tescillenmesi için çeşitli ölçütler, yöntemler ve terminolojiler belirlemiştir. Bunlara göre de tek yapılara (anıtlar) ve tarihi alanlara (sitler) özel olarak iki örnek tescil kartı (envanter fişi) oluşturmuşlardır (Gazzola, 1970, aktaran Ahunbay, 2019). Bu fişlerin oluşturulmasının birinci amacı kentsel, arkeolojik veya kırsal sit alanlarının korunmalarına yönelik tescil kararları aldırabilmek ve alan içindeki kültürel miras değerleriyle ilgili düzenli bir arşiv oluşturulmasını sağlayabilmektir. İkinci amacı ve yararı ise, yasal koruma alınan kültürel miras değerlerinin düzenli şekilde izlenebilmesi ve korunmaları için gerekli önlemlerin alınabilmesini sağlamaktır (Ahunbay, 2017).

Ülkemizde tescil çalışmalarında genellikle COE tarafından hazırlanan bu fişlerin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) tarafından Türkçeye çevrilmiş halleri kullanılmaktadır (Ahunbay, 2019). Bu çalışma için ise saha çalışması sırasında yapılan gözlemlere göre düzenlenen bir envanter fişi kullanılmıştır.

Bu çalışma için özel olarak hazırlanan envanter fişlerinde, mezarlığın yakın çevresinde bulunan yapılar hakkında Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM)'den elde edilen

4 numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan elde edilen koruma kararları kullanılmıştır.

Mezarlık için hazırlanan envanter fişlerinde, yapım dönemleri, tipleri, eleman türleri, kullanım işlevleri, bakımlarından sorumlu kuruluşlar ile özgünlük, değişmişlik ve korunmuşluk durumları incelenmiştir (Şekil 3.3). Bu incelemeler, mezar taşları, mezarlık duvarları ile iç yolları, kapılar ve peyzaj öğelerine uygulanmıştır.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZİ EĞİTİM MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023					MİZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: DİNAR AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KUTLUÇİÇEK (ÇORAKBAŞ)					
KAYNAK:				YIL:	
FOTO NO:				ENVANTER ID:	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMSIZLIK SORUNLU KURULUŞ
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSKİLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİMLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZET MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİMLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DEREÇEDE KUTLE EĞİLEMEŞİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KUTLE EĞİLEMEŞİ YA DA ÇIKARILMASI DAKİKA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KUTLEMEŞİ VE YÜZETLERİ ORJİNİTÜR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜREL SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜREL VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZET MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLEMLİYOR			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN İYİ BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZET MALZEMELERİ ZARAR GÖRÜŞÜ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI BİRİT DEREÇEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALİNİ AYARTI			
YIKILMIŞ	5	BİLGİSİZ OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

Şekil 3.3. Mezarlık elemanlarının envanter fişi örneği

3.2. İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıklar ve Merkez Efendi Mezarlığı Örnekleme

İstanbul, günümüzde Asya ve Avrupa kıtalarını birleştiren, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden biri olan Marmara Bölgesi'nde bulunur. Doğusunda Kocaeli, batısında Tekirdağ illeri vardır. Coğrafi olarak, kuzeyinde Karadeniz ve güneyinde Marmara Denizi ile sınırlanmaktadır (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018). (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. İstanbul ilinin konumu (maplab, 2009)

İstanbul, coğrafi olarak bugün “Tarihi Yarımada” olarak bilinen, kara ve denizden surlarla çevrili bölgedir (Şekil 3.5). Tarihi Yarımada’da, binlerce yıldır kesintisiz şekilde devam eden bir yaşam sürekliliği olmuştur. Dolayısıyla, Dünya’daki diğer yerleşim merkezlerinin sahip olduğu miras alanlarından bu yaşam sürekliliği, yoğunluğu, iç içe geçmişliği, kozmopolitliği⁹ ve yerleşme genişliği özellikleriyle İstanbul’u nadir yerleşim merkezlerinden biri yapmıştır (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018).

⁹ Kozmopolit: Çeşitli uluslardan kimseleri barındıran, içinde bulunduran (TDK, 2022).

Şekil 3.5. Giovanni Andrea Vavassore, İstanbul şehri, 1530-1550, Bamberg Devlet Kütüphanesi, IV C 44 (Effenberger, tarih yok)

İstanbul'un, tarihte bu kadar geniş bir coğrafya içinde "yöneten kent" olarak etkin rol oynamasından dolayı inşa edilen, yıkılan ve yeniden inşa edilen pek çok önemli eser sayesinde kendine özgü çok katmanlı bir tarihi, mimari ve kültürel miras birikimi oluşmuştur. Özellikle, Tarihi Yarımada'nın yoğun şekilde gelişimini, farklı dönemlerdeki kentsel ve sosyokültürel yapıların birbirine devrettiği kültürel ve mimari mirasın yeni dönemlerinde inşa edilenleri etkileyerek şekillenmiştir. Bu, aynı yerleşim merkezi üzerinde hüküm süren uygarlıkların, hükümdarlıkları boyunca inşa ettiği ve uygarlıklarıyla sembolleşen anıtsal yapıların üstündeki çeşitli mimari üslupların fiziksel girişkenliklerinden de anlaşılabilmiştir (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018). Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen uygarlıklarıyla sembolleşen anıtsal yapılardan biri ve fiziksel hatta ruhsal girişkenliğe sahip olan, Tarihi Yarımada'nın kara sınırlarını belirleyen (yaklaşık olarak 6 km uzunluğa ve 16,5 hektarlık bir alana sahip) antik savunma mimarisinin en başarılı örneklerinden (Kıvılcım Çorakbaşı ve diğerleri, 2014) gösterilen İstanbul Kara Surları çevresini tanımlayan Osmanlı Dönemi mezarlıkları incelenmiştir (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. Hübner, Tarihi Yarımada, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 92579 (Yılmaz, 2018)

İstanbul, antik dönemlerden beridir çeşitli uygarlıklara başkentlik yapmış bir yerleşim merkezi olmuştur. Bu uygarlıklar;

- Antik dönemde varlığı bilinen ve en büyük Pagan İmparatorluğu sayılan Byzantion,
- Hristiyanlığın hâkim olduğu zamanda, Dünya tarihinde imparatorluk sınırları en geniş olan Roma İmparatorluğu,
- Orta Çağ'da Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile "Doğu Roma" olarak ayrılan ve bin yılı aşkın süre hüküm sürmüş Bizans İmparatorluğu,
- 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle beş yüz yıl kadar hüküm sürmüş Osmanlı İmparatorluğu,
- Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile de Türkiye Cumhuriyeti'dir (Durusoy Özmen, 2019).

Bu uygarlıkların ilki ve İstanbul kent tarihinin başlangıcı olan Byzantion, MÖ VII. yüzyıl ortalarında, Orta Yunanistan'dan gelen Megaralılar tarafından bir koloni kenti olarak inşa

edilmiştir. Kente adını veren ise buraya yerleşen Megaralıların lideri Byzas olmuştur (Kuban, 2021b). Kent, Avrupa kıtasında, bugünkü Topkapı Sarayı ve Ayasofya'nın bulunduğu alan üzerinde konumlanmıştır. Bu alan, Byzantion'un kent çekirdeğini oluşturmuş ve batı yönünde bugünkü Beyazıt ilçesine kadar genişlemiştir (Demirkent, 2001).

Byzantion kenti kurulduğunda, kent nekropolisi¹⁰ kentin dışında büyük bir olasılıkla surların hemen güneyi ile batısında olduğu düşünülmüştür (Demirkent, 2001). Ama surlar genişletildiği zaman büyük bir olasılıkla nekropolis yok edilerek üstüne inşaatlar yapılmıştır. II. Filippos'un saldırılarına karşı koyabilmek için surları büyük bir hızla onaran Arkon Leon, bezemeli yapı taşlarını kullanarak, başka bir deyişle eski yapıları kısmen yok ederek belki de ilk nekropolisi ortadan kaldıran kişi olmuştur. İstanbul'da yapılan dağınık kazılarda, Constantinus Forumu ile Akropolis arasındaki bölgede hiçbir mezar kalıntısına rastlanmamıştır. Geç dönem Byzantion'un nekropolisleri ise sur dışında batıda ve Haliç kıyıları boyunca oluşmuştur (Kuban, 2021b).

Septimius Severus zamanında Byzantion, jeopolitik öneminden dolayı oğlu Caracalla'nın desteğiyle yeniden inşa ettirilmiştir. Bunun yanında, kent surları genişletilmiş veya sadece onarılmıştır (Kuban, 2021b). Bu dönem içinde Byzantion kenti, günümüzde Eminönü ve Fatih ilçelerinin bulunduğu alanların dışına doğru genişletilmiştir. Ayrıca, Boğaz üzerinde inşa edilmesinden dolayı kentin sahip olduğu doğal stratejik öneminin yanında MÖ II. yüzyılda inşa edilen Via Egnatia¹¹ da Byzantion'u gerek ulaşım gerekse ticari açıdan canlandırdığı için kentin stratejik önemini daha da arttırmıştır (Tekin, 2015). Ancak, Byzantion'un uluslararası stratejik öneme sahip bir kent olması I. Constantinus Dönemi'nde gerçekleşmiştir.

İmparatorluk sınırları İngiltere'den Mezopotamya'ya kadar uzanan Roma İmparatorluğu, MS IV. yüzyılın başlarında artık imparatorluğu sadece başkent Roma'dan idare etmenin güçleştiğini fark ederek, Doğu'da ikinci bir başkent oluşturmanın gerekli olduğunu düşünmüş ve uygun kenti araştırmaya başlamışlardır. Bu sırada, I. Constantinus

---

¹⁰ Nekropolis: Antikçağda genellikle kentler dışına yayılan mezarlık alanı (Hasol, 2010).

¹¹ Via Egnatia: Egnatia yolu, Roma'yı İstanbul'a bağlayan yoldur (Özbayoğlu, 2006).

Licinius'a karşı sürdürdüğü iktidar savaşlarında Byzantion kentinin askerî açıdan sahip olduğu stratejik önemi fark etmiştir. Ayrıca, kentin iktisadi ve politik bakımdan da düşünülen kentlerden çok daha iyi olduğunu anlayan I. Constantinus, Byzantion'un sahip olduğu bu önemli özelliklerinden dolayı onu Roma İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olarak inşa etmeye karar vermiştir. I. Constantinus, bu amaçla Byzantion'u daha yeni ve büyük bir kent olarak inşa ettirmeye 325 yılında başlattırılmıştır. Eskisine göre daha batıya alınan yeni kara surları 328 yılında inşa edilmiş ve böylelikle Byzantion'un yeni kara sınırları belirlenmiştir. İmparator Constantinus inşa ettirdiği bu yeni başkente "Constantinopolis" adını vermiştir (Kuban, 2021b). Theodosius Hanedanlığı (MS 379-450), hükümlerini boyunca Constantinopolis'e tam anlamıyla yerleşmişler ve Constantinopolis'i, Doğu Roma¹² (Bizans) İmparatorluğu'nun değişmez ve tek başkenti haline getirmişlerdir (Magdalino, 2015).

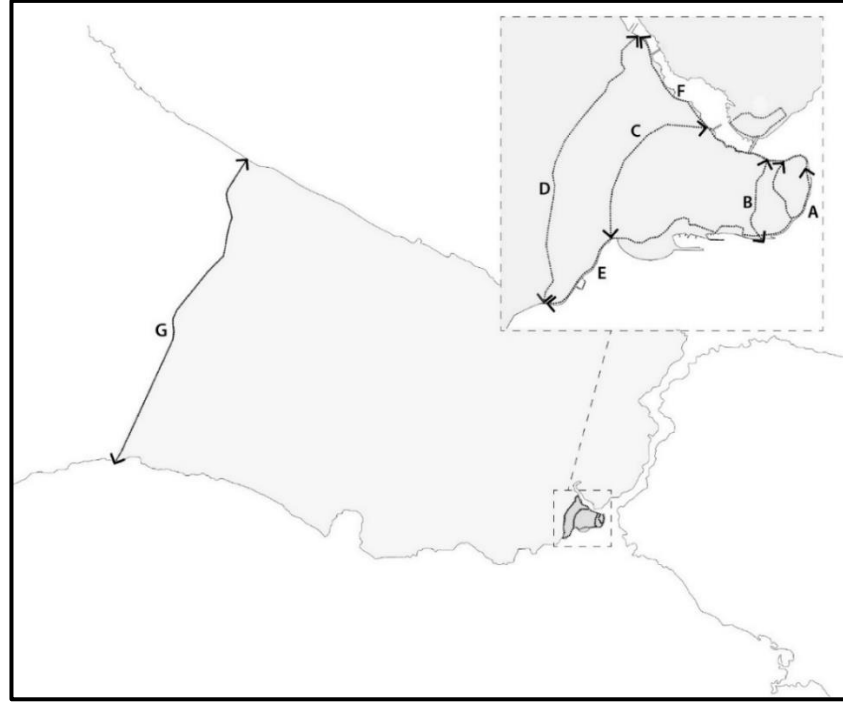
Constantinopolis, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti ve Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan, stratejik önemi olan bir yerleşim merkezi olmasından dolayı da Bizans Dönemi içinde, dış tehditlerle sıklıkla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, Bizans Dönemi'nde kenti korumak için çeşitli savunma sistemleri geliştirilmiştir. Bu savunma sistemlerinden biri ve önemli olanı, kenti gelen dış tehditlerden korumak için inşa edilen kent surları olmuştur. Kent surları, her dönem önemini korumuş ve İstanbul'un kentsel gelişiminde etkileri olmuştur. Bu surlar, inşa edilmiş tarihlerine göre doğudan batıya doğru;

- i. Byzantion Surları,
- ii. Severus Surları,
- iii. Constantinus Surları,
- iv. Theodosius (Kara) Surları,
- v. Anastasios Surlarıdır (Şekil 3.7). (Durusoy Özmen, 2021).

---

¹² Roma İmparatorluğu'nun, I. Constantinus zamanında dinin Hristiyanlık olarak kabul edilmesiyle fiilen başlayan Doğu-Batı ayrılığının II. Theodosius zamanında resmileşmesiyle oluşan Bizans İmparatorluğu'nun diğer adıdır. Roma kenti Batı Roma'nın, Constantinopolis kenti de Doğu Roma'nın başkenti olmuştur. Bununla birlikte, VII. yüzyıla kadar da asıl güç merkezi hep Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu'nda kalmıştır (Kuban, 2021b).

Şekil 3.7. Tarihi Yarımada'yı korumak için inşa edilen surlar

A) Byzantion Surları

B) Severus Surları

C) Constantinus Surları

D) Theodosius (Kara) Surları

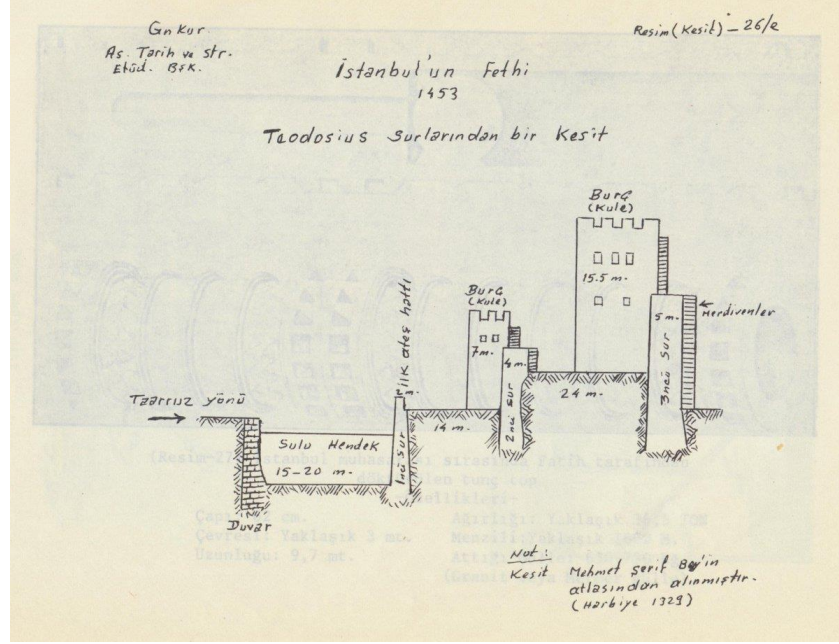
E) Marmara Surları

F) Haliç Surları

G) Anastasios Surları (Durusoy Özmen, 2019)

Kara ve denizden, Tarihi Yarımada'yı çevreleyen bu surlar, Geç Antik Çağ'dan günümüze kadar ulaşmış değerli ve etkili yapılar olmuştur. Kentin savunmasında hayati önemleri olan bu yapılar, Bizans Dönemi'nde sürekli bakım ve onarımları yapılarak korunmuşlardır (Ahunbay, tarih yok). Ancak, bu surlar arasında, yapımı II. Theodosius'un hükümdarlığına (MS 408-450) dayanan Kara Surları, inşa edildiği zamandan XX. yüzyıla kadar Constantinopolis'in batı sınırını belirlemekle kalmamış ayrıca sahip olduğu iç ve dış duvarlardan, teraslardan ve hendekten oluşan üçlü savunma sistemi ile kentin yüzeyinde önemli bir alan kaplayarak bir derinlik oluşturmuştur (Şekil 3.8). Bu nedenle, Kara Surları gerek harabe gerek anıtsal her dönemde kentin yerleşimini

şekillendirmiş ve oluşturdukları güçlü çizgisellik ile kendilerine paralel ve dik mekânsal yerleşimler oluşmasını sağlamışlardır (Baş Bütüner, 2010).

Şekil 3.8. Theodosius (Kara) Surlarının eskiz kesiti (Baş, 2019)

Kara Surları, Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesine kadar kenti batı yönünden gelen saldırılara karşı korumuştur. Ancak, Feth'ten sonra herhangi bir tehdidin kalmamasıyla birlikte artık Kara Surları, kentin mekânsal yerleşimine şekil vermeye başlamıştır. Aslında, İstanbul'un mekânsal gelişiminin tarihsel süreci incelendiğinde, kent surlarının inşa edilmesine göre paralel bir mekânsal gelişim gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, farklı dönemlerde inşa edilmiş olan bu kent surları, içlerinde buldukları dönemin yerleşim sınırını belirlemiş ve bir sonraki dönemin kentsel alanını sınırlandırarak kendilerine ait bir kent çeperi oluşturmuşlardır. Kara Surları inşa edildikten sonra, çoğu Bizans İmparatorlarına, manastırlara ya da aristokrat ailelere ait olan bostanlar, mezarlıklar, mesire alanları ve geniş çayırliklar kent çeperini meydana getirmiştir. Meydana gelen bu kent çeperi ve çeperi oluşturan bu mekânsal boşluklar, Bizans Dönemi'nde İstanbul'un, sıklıkla karşılaştığı kuşatmalar nedeniyle güvenilir sayılmamıştır. Bundan dolayı, kent çeperinde uzun bir süre boyunca yerleşim gerçekleşmemiştir. Ancak, geçen zamanla birlikte bu çeper, toplumun ruhsal

olarak arınmasına aracılık edecek dini yapıların inşa edilmesiyle ruhani bir özellik kazanmaya başlamıştır (Durusoy Özmen, 2021).

Osmanlı Dönemi'nde, İstanbul'un kent çeperini oluşturan Kara Surları çevresinde meydana getirilen ilk yerleşim merkezi, XV. yüzyılda Eyüpsultan ilçesi olmuştur. Bunun nedeni, Hz. Muhammed'in sahabelerinden biri olan Ebu Eyyüb el-Ensari'nin mezarının bu bölgede bulunmasıdır. Bu sahabe mezarının bulunmasından sonra, Fatih Sultan Mehmet, bu sahabe için türbe yaptırmış ve ardından yanına İstanbul'un ilk selâtin camisi¹³ ve külliyesini inşa ettirerek Eyüpsultan ilçesinin sur dışında meydana getirilen ilk yerleşim merkezi olarak gelişmesi sağlanmıştır (Ensari Kara, 1994; Sevim, 2010; Eyüpsultan Kaymakamlığı, tarih yok). Bunun ardından, XVI. yüzyıl içinde ağırlıklı olarak sur dışında yerleşme eğilimlerinin artmasıyla birlikte kent çeperinde yeni yerleşme merkezleri oluşarak şekillenmeye başlamıştır.

3.2.1. Dünya Miras Alanı Olarak Kara Surları

UNESCO'nun, 1972 yılında bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul görülen ve belirlenen üstün evrensel değerlere sahip olan kültürel ve doğal kültürel miras değerlerinin küresel şekilde tanıtımını yapmak, evrensel kültürel miras değerlerine sahip çıkmak, bilinç oluşturmak ve çeşitli nedenlerle bozulan, yok olan bu değerlerin korunması için gerekli iş birliklerini sağlamak amacıyla "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" hazırlanmış ve bazı ülkeler aynı yıl kabul etmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 1982 yılında kabul etmiştir (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018).

Türkiye, sözleşmeyi kabul ettikten sonra 1984 yılında DML'ne aday göstermeye başlamıştır. Gösterdiği ilk iki adaydan biri İstanbul'a ait olmuştur (Ahunbay, tarih yok). "İstanbul'un Tarihi Alanları (*Historic Areas of Istanbul*)" başlığı altında adaylığa sunulan dört alan 1985 yılında DML'ne girmiştir. Bu dört alan, DML'ne girmek için belirlenen ve on kriterden oluşan ÜED'in ilk dört kriteri olan kültürel kriterlerini taşıdığı için listeye

---

¹³ Selâtin camisi: Padişah ailesince yaptırılmış büyük cami (Hasol, 2010).

kabul edilmiştir (Çizelge 3.1). Böylelikle, kabul edilen alanlar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde dikkat çekmiş ve korunmaya başlanmıştır.

Çizelge 3.1. İstanbul'un Tarihi Alanları'nın taşıdığı ÜED ve karşılıkları (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018)

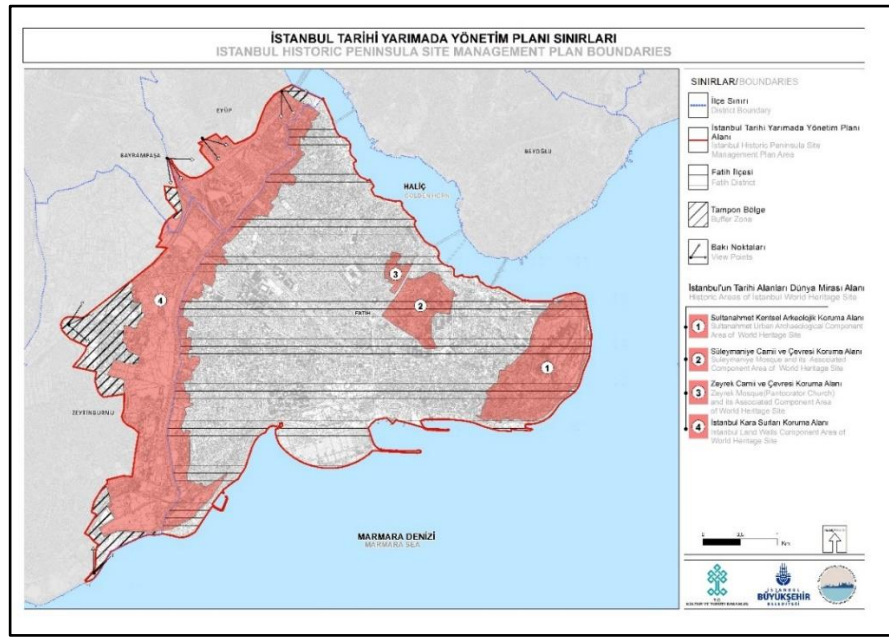
ÜED Kriterleri	Karşılığı
İnsanın yaratıcı dehasının bir örneği olması	İstanbul'un Tarihi Alanları içinde bulunan Trallesli Anthemios ve Miletli Isidoros tarafından 532-537 yıllarında inşa edilmiş Ayasofya ile Mimar Sinan tarafından 1550-1557 yıllarında inşa edilen Süleymaniye Külliyesi ve benzeri yapıların hem Bizans hem de Osmanlı dönemlerine ait eşsiz mimari başyapıtlar barındırmıştır.
İnsanlık tarihi içindeki önemli aşamaları gösteren mimari veya teknolojik grup ya da peyzaja sahip önemli bir yapı tipinin örneği olması	İstanbul, mimari ve teknik bütünlük oluşturan ve insanlık tarihi gelişimine örnek oluşturan birçok eşsiz eserden oluşmuştur. Özellikle, Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Cami Külliyesi ile tüm eklentileri (kervansaraylar, medreseler, şifahaneler, hamam binaları, imarethaneler ve hanedana mensup sultan türbeleri) Osmanlı Dönemi saray ve külliyelerine ait üstün örnekler oluşturmuştur.

Çizelge 3.1. İstanbul'un Tarihi Alanları'nın taşıdığı ÜED ve karşılıkları (devam)
(İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018)

ÜED Kriterleri	Karşılığı
Dünya kültür sahası içinde veya belirli bir zaman dilimi üzerinde, mimarlıkta ya da teknolojideki, anıtsal sanat eserlerindeki şehir plancılığındaki veya peyzaj tasarımındaki gelişimlerde insani değerlere dair kültür paylaşımını sergilemesi	İstanbul'da bulunan anıtsal yapılar, tarih süresince hem Avrupa hem de Yakın Doğu anıtsal mimari sanatlarının gelişimini etkilemiştir. Ayrıca, kentsel plan tasarımı konusunda da önemli etkileri olmuştur. Örnek olarak 447 yılında inşa edilen ikinci savunma hattı ile II. Theodosius'un yaklaşık 6 km'lik (6.650 m) Kara Surları antik askeri mimari yapılar için önde gelen mimari kaynaklardan biri olmuştur. Ayasofya, pek çok kilise ve sonraki dönem camiler için bir model olmuştur. Bunun yanında, İstanbul'da bulunan saray ve kiliseler de kullanılan mozaikler de Doğu ve Batı sanatını etkilemiştir.
Yaşayan ya da kaybolmuş bir medeniyete veya kültürel geleneğe ait eşsiz ya da en azından ayırt edici kanıt taşıması	Bizans ve Osmanlı uygarlıklarına ait bir kısmı sanat eserleri sayılan çok sayıda üstün nitelikli yapı türlerine ev sahipliği yapmıştır. Örnek olarak surlar, mozaikli kilise ve saraylar, anıtsal sarnıçlar, sultan türbeleri, camiler, medreseler ve hamam yapılarıdır. Süleymaniye ve Zeyrek bölgesinde yer alan önemli dini yapılar etrafında gelişen geleneksel kentsel yerleşim, Osmanlı'nın son dönemi oluşan kent dokusunun özel örneklerinden sayılmıştır.

İstanbul'un Tarihi Alanları olarak kabul edilen bölgeler şu şekildedir:

- i. Sultanahmet Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanı (*The Archaeological Park*),
- ii. Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı (*Suleymaniye Mosque and its Associated Conservation Area*),
- iii. Zeyrek Cami "Pantokrator Kilisesi" ve Çevresi Koruma Alanı (*Zeyrek Mosque "Pantocrator Church" and its Associated Conservation Area*)
- iv. İstanbul Kara Surları Koruma Alanı'dır (*Land Walls of Istanbul*) (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018).

Şekil 3.9. Alan yönetim plan sınırları (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018)

İstanbul Kara Surları Koruma Alanı, "İstanbul'un Tarihi Alanları" olarak kabul edilen dört miras alanından yüzölçümü en büyüğü olanıdır. Kara Surları, Tarihi Yarımada'nın batı sınırını belirleyen ve Haliç'ten Marmara Denizi'ne (kuzey – güney doğrultusu) kadar uzanan bir yapıdır. Bu yapı, üç temel bölümden inşa edilmiştir. Bunlar;

- i. Surlar,
- ii. Kara Surları İç Koruma Alanı,
- iii. Kara Surları Dış Koruma Alanı olarak tanımlanmıştır.

Surlar ve İç Koruma Alanı, Fatih ilçesi sınırları içindedir. Dış Koruma Alanı ise Zeytinburnu, Eyüpsultan ve Bayrampaşa ilçeleri sınırları içinde yer almıştır. Fatih ilçesi sınırları içinde bulunan bölümü kentsel-tarihi sit alanı olarak ve Zeytinburnu, Eyüpsultan ve Bayrampaşa ilçelerinin sınırları içerisinde yer alan bölümü ise “Kara Surları Koruma Bandı” olarak nitelendirilmiştir (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018; Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

İstanbul Kara Surları Koruma Alanı, UNESCO’nun ÜED beyanında “Blachernae Sarayı da dahil olmak üzere Theodosius döneminde inşa edilen kara surlarının iki tarafındaki alan” olarak nitelendirilmiştir. Bu alanın çevresinde bulunan tarihi ve kültürel bölgeler ise hem surlar hem de DMA ile etkileşim halinde olmuştur. Özellikle, çeşitli kültürel ve tarihi dönemleri yansıtan anıtsal yapılar, tarihi mezarlık ve bostanlar DMA sınırı içinde kalarak sur çevresini şekillendirmiştir (Kıvılcım Çorakbaş ve diğerleri, 2014).

3.3. İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıkların Tarihi ve Mekânsal Oluşumu

Osmanlı Dönemi’ne ait mezar kültürü, İstanbul’un tarihi dokusunun oluşturulmasında etkili bir unsur olmuştur. Bu kültür var olan türbeler, hazireler, büyük mezarlıklar ve mezar taşlarıyla kentin bu özelliğini günümüze ulaşabildiği haliyle bile hala göstermeye devam etmiştir. İstanbul’a gelen yerli, yabancı seyyah ve yazarlar, bu kültüre ait yaptıkları betimleme ve tasvirlerle mezar kültürünün boyutlarını göstermeye çalışmışlardır (Kucur, 2015b). (*bk.* Ek 1 ve Ek 2).

İstanbul’un mezar kültürünü oluşturan mezarlıkları iki ana grup altında incelemek mümkündür. Bunlar:

- i. Sur içi ile dışında ve diğer yerleşim merkezlerinin dışında oluşan müstakil mezarlıklar,
- ii. Kentin içinde oluşturulan türbeler ve hazirelerdir (Kucur, 2015b). Bu çalışmada incelenen sur dışı mezarlıklar ise birinci ana gruba dahillerdir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti olan İstanbul, sahip olduğu mezarlıklar ve mezar taşlarıyla Osmanlı Dönemi’ne ait mezar kültürünün de başkenti sayılmıştır (İşli, 1991).

Özellikle, İstanbul'un Fethi sırasında ölen askerlerin defnedilmesiyle oluşmaya başlayan ve fethi sonrası gerçekleştirilen iskân politikalarıyla artan nüfusla beraber sur dışı bölge, Müslüman mezarlıklarıyla dolmaya başlamıştır (Kucur, 2015b). Bu mezarlıklar, Yedikule'den Ayvansaray'a, Haliç'ten Eyüp'e kadar uzayıp gitmiş ve İstanbul'u tıpkı bir yeşil kuşak gibi sarmıştır (Laqueur, 2014). Bu durum, XVII ve XVIII. yüzyıllara kadar devam etmiş hatta kentin büyümesiyle bu mezarlıklar kentin içinde kalmışlardır. Eyüpsultan, Edirnekapı ve Eğrikapı gibi bazı mezarlıklar ise birleşerek büyük mezarlıkların oluşmasına neden olmuştur (İşli, 1991).

Şekil 3.10. Kara Surları ve mezarlıklar (Berggren, 1875)

Günümüzde ise sur dışı bölgeyi oluşturan mezarlıklar, artan nüfus ve buna bağlı yoğun yeni gömülerin defnedilmesiyle beraber sahip olduğu eski Osmanlı Dönemi mezarlarının çoğunu kaybetmiştir. Ayrıca, bu mezarlık alanlarının en az yarısı, Avrupa'ya bağlanan demiryolu inşaatı sırasında zarar gördüğü için alanın eski topografyası ve ölülerin nasıl bir sosyal düzene göre gömüldüğü hakkında fazla bir şey söylenememektedir (Laqueur, 2014).

İstanbul mezar kültürünün tarihsel süreci incelendiğinde, ölen insanların kentin dışında bulunan bir alana defnedilmesi geleneği, sadece Müslümanlara ait bir gelenek olmamıştır.

Bizans Dönemi'nde, Bizans toplumu da mezarlıklarını kent dışında meydana getirmiş ve bu gelenek Osmanlı Dönemi'nde de devam ettirilmiştir. Günümüzde İstanbul Kara Surlarının kültürel peyzajını oluşturan büyük Müslüman mezarlıklarının altında Bizans nekropollerini bulunmaktadır. Kısacası, İstanbul'un oluşmasında etkili olan bu iki büyük uygarlığın mezar kültürü, toprağın altında da birbirleriyle yan yana olmuştur. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu, sadece Bizans Dönemi mezar defin geleneğini değil bunun yanında Kara Surlarını inşa ettiren II. Theodosius'un, çıkardığı mezarlık peyzajıyla ilgili emirnamedeki mezarlıklara servi ağacı dikilmesi geleneğini de devam ettirmiştir. Öyle ki, Antik Çağ'a dayanan bu geleneği günümüzde sadece İstanbul mezarlıklarında değil tüm Anadolu'daki mezarlıklara serviler dikerek sürdürmekteyiz (Kaynak, 2020).

Sur dışında kalan alan da Gayrimüslimlere ait çok sayıda mezarlıklar meydana gelmiştir. Bunlar; Silivrikapı'da Balıklı Rum ve Balıklı Ermeni mezarlıkları, bu mezarlıkların yakınında Süryani Kadim Mezarlığı ve Edirnekapı ile Eğrikapı arasında surların dibinde yer alan Eğrikapı Rum Mezarlığı'dır (*bk.* Ek 64). Günümüzde bu mezarlıklar hala mevcuttur. Ancak, Eğrikapı Rum Mezarlığı'nın tam karşısında zamanında bir Yahudi mezarlığı varken bu mezarlık, 1950'lerde İstanbul Halk Ekmek Fabrikası (İHE)'nin inşa edilmesiyle yok olmuş ve günümüze ulaşamamıştır (Laqueur, 2014).

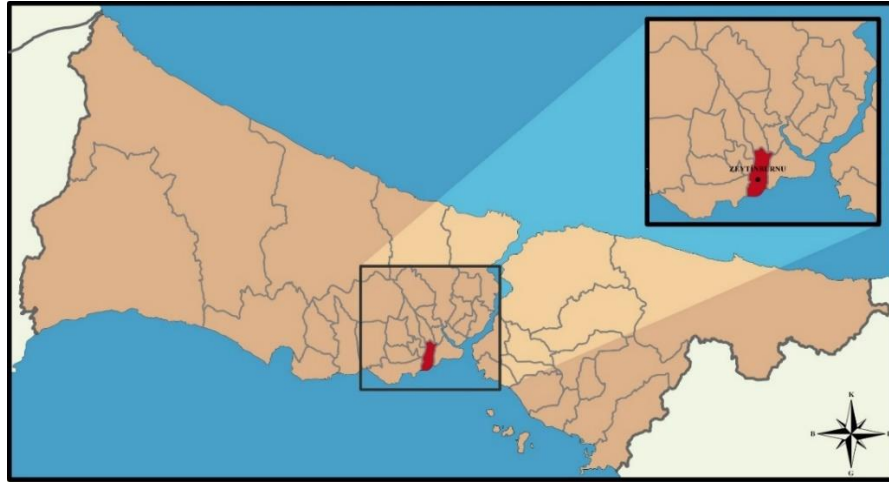
Günümüzde, Kara Surları dışında bulunan mezarlıklar, İstanbul'un ilçelerinden ikisi olan Eyüpsultan ve Zeytinburnu ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Ancak, sur dışı mezarlıklarının çoğu Zeytinburnu ilçe sınırı içindedir. Bu çalışmada, mezarlıkların çoğunun bulunduğu Zeytinburnu ilçe tarihi incelenmiştir. Bu incelemenin yapılmasının nedeni, mezarlıkların nasıl oluştuğu, zamanla geçirdiği değişimlerin neler olduğunun anlaşılmasına çalışılmasıdır.

3.3.1. Zeytinburnu ilçesinin tarihi ve mekânsal oluşumu

Zeytinburnu ilçesi, günümüzde İstanbul'un Avrupa kıtasında yer alır. Güneyinde Marmara denizi, doğusunda Fatih, kuzeydoğusunda Eyüpsultan, kuzeyinde Bayrampaşa, kuzeybatısında Esenler, batısında Bakırköy ile Güngören ilçeleri bulunur. Zeytinburnu'nu batıda Çırpıcı Deresi, doğuda tarihi kara surları sınırlamıştır (Aksel,

1994; Zeytinburnu Belediyesi, 2020a). Sınırları içinde Zeytinburnu'nun yüzölçümü 11 km²'dir (Aksel, 1994).

Günümüzde Zeytinburnu, 13 mahalleden meydana gelen ve kırsal bir yerleşim merkezi olmayan bir ilçedir. Bu 13 mahalle; Beştelsiz, Çırpıcı, Gökalp, Kazlıçeşme, Maltepe, Merkez Efendi, Nuri Paşa, Seyit Nizam, Sümer, Telsiz, Veli Efendi, Yenidoğan ve Yeşiltepe olarak adlandırılmıştır. İlçe, fazla engebeli olmayan genellikle düzlüklerden oluşan bir araziye sahip olmuştur (Aksel, 1994).

Şekil 3.11. Zeytinburnu ilçesinin konumu (The Emirr, 2009)

Roma İmparatorluğu döneminden beri Zeytinburnu, İstanbul'un kentsel mekân ve hayatının bir parçası olmasına, çeşitli tarihi yapı ve yapı izlerini bulundurmasına rağmen hareketli bir tarihe sahip olmamıştır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu döneminde sürekli olarak iskân edilmeye başlanmasından dolayı İstanbul'un genç yerleşim merkezlerinden biri olarak sayılmıştır (Akbulut, 2006).

Bizans İmparatorluğu zamanında Zeytinburnu (*Strongylon*), sur dışındaki bir mahalle olarak tanımlanmıştır (Başgelen, 2006; Durusoy Özmen, 2021). Bu mahalle, Byzantion'u Bakırköy (*Hebdomon*)'e bağlayan Via Egnatia¹⁴'nin üstünde anılan dairesel planlı bir

¹⁴ Via Egnatia: Egnatia yolu, Roma'yı İstanbul'a bağlayan yoldur (Özbayoğlu, 2006).

kale olarak saptanmıştır (Kuban, 2021b). Ayrıca, bu yolun üstünde bulunmasından dolayı Bakırköy'ün bir uzantısı da sanılmıştır (Akbulut, 2006).

Bizanslı tarihçi Procopius, I. Iustinianus'un iyileştirdiği Via Egnatia'yı anlatırken Zeytinburnu ve çevresinden şu şekilde bahsetmiştir;

“Kentin dışında, biçiminden dolayı Strongylon (yuvarlak) denilen bir kule var. Bu noktadan Region'a¹⁵ giden yolun büyük bölümü düzensizdir ve eğer yağmur yağmışsa yol bataklığa dönüyor, yolcuların geçişini zorlaştırıyordu. Ama şimdiki imparator, bir yük arabasını dolduracak büyüklükteki taş bloklarla yolu kapladı, yol kullanışlı ve rahat oldu. Region'a kadar uzanan bu yolun genişliği ise aksi yönde giden iki yük arabasının rahatlıkla yan yana geçebileceği kadar geniş. Kaplama taşlarının yüzleri pürüzlü, değirmen taşları gibi, fakat hepsi çok büyük... Düzgün ve eşit bir yüzey oluşturabilmesi için öyle dikkatle işlenmiş ki, sanki yan yana konularak bitleştirilmiş ya da tam olarak birbirine uydurulmuş gibi değil de tek parçaymış gibi görünür” (Procopius, tarih yok; Kuban, 2021b; Türkoğlu & Sayın, 2022).

Bu dönemlerde Zeytinburnu, kalabalık bir yerleşim merkezi olmamasına rağmen askerlerin talim yaptığı, Bakırköy'den yola çıkan tören alaylarının geçtiği, savaş, kuşatma ya da deprem gibi afetler sırasında evlerinde olmaya cesaret edemeyen insanların toplandığı güvenli bir alan olarak kullanılmıştır (Özbayoğlu, 2006; Durusoy Özmen, 2021).

MS V. yüzyılda Zeytinburnu, Bizanslıların gözde yerleşim merkezlerinden biri olmuştur. Bu yüzyılın ikinci yarısında, İmparator I. Leo, Zoodochos Pege Manastırı ve yanındaki Balıklı Ayazmasını inşa ettirmiştir. Böylelikle, bu iki yapı, Zeytinburnu'nun bilinen en eski iki dinsel mimari yapısı olmuştur (Akbulut, 2006). İmparator I. Iustinianos ise Zoodochos Pege Manastırı'nı onararak genişletmesinden sonra bazı patrik cenazelerinin o günden günümüze burada defnedilmeye başlanması ile bölge, Hristiyanlık açısından önem kazanmıştır. MS IX. yüzyılda, İmparator I. Basileios tarafından inşa ettirilen Pege

---

¹⁵ Region: Trakya'ya doğru giderken Bakırköy'den sonra gelen ilk yer (Kuban, 2021b).

Sarayı sayesinde ise Zeytinburnu, bu yüzyıldan sonra bir cazibe merkezi olmuştur (Zeytinburnu Belediyesi, 2020a).

1453 yılında, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden sonra, Haliç'le Marmara denizi arasında bulunan kara surlarını sağlamlaştırmış ve Yedikule Hisarı'nı inşa ettirmiştir. Böylelikle Zeytinburnu, İstanbul kentsel mekân ve yaşantısındaki önemini daha da artmıştır (Zeytinburnu Belediyesi, 2020a). Fatih Sultan Mehmet, Yedikule Hisarı'nı inşa ettirdikten sonra Kazlıçeşme bölgesinde tabakhaneler¹⁶ inşa ettirmiştir. Dolayısıyla, bu bölge 1990'lara kadar yüzyıllar boyunca İstanbul'un dericilik merkezi olmuştur (Aksel, 1994).

Fatih Sultan Mehmet, Kazlıçeşme Cami'sini inşa ettirdikten sonra caminin çevresinde Zeytinburnu'nun tarihi bilinen ilk iskân alanı olarak kabul edilen küçük bir yerleşme oluşmuştur (Aksel, 1994). Ancak, tabakhanelerin kötü kokusu nedeniyle tabakhanelerin hemen yakınında değil de Belgradkapı civarında bir yerleşim meydana geldiği bilinmektedir (Akbulut, 2006). Bizans Dönemi'nde, batı yönünden kente yapılan tüm saldırı ve kuşatmalar sırasında sürekli bir yerleşime uygun olmayan sur dışı bölgede sürekli yerleşim merkezlerinin oluşması, ancak nüfusun artması sonucunda kentin sur dışına taşmasından sonra başlamıştır (Aksel, 1994).

---

¹⁶ Tabakhane: Hayvan postunu kullanılacak duruma getirme işleminin yapıldığı yer, debbağhane (TDK, 2022).

Şekil 3.12. Seyyid Lokman, İstanbul haritası, Hünernâme, c.1, 1584-1585, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H 1523, 158b-159a (Kafescioğlu, 2019)

Ancak, bazı kaynaklarda Zeytinburnu'na ilk yerleşenlerin arasında bir grup din adamından oluşan ve adları "Kudüslü Papazlar" olarak bilinen bir topluluktan söz edilir. Fetihten sonra sur içini terk ederek sur dışına yerleşen bu topluluk, küçük çaplı tarımsal bir yerleşme oluşturur (Şenol, 1996, aktaran Akbulut, 2006). Bu yerleşmenin yeri, bugünkü Zeytinburnu kıyı şeridi olarak bilinir (Zeytinburnu Kaymakamlığı, tarih yok). Aynı kaynaklara göre, Kazlıçeşme topraklarının bir bölümü "Kudüslü Şerif" adıyla bu topluluğun mülkiyetinin altında olmuştur (Şenol, 1996, aktaran Akbulut, 2006).

Küçük yerleşim merkezlerinin oluşması dışında sur dışı bölge, Bizans Dönemi'nde olduğu gibi Osmanlı Dönemi'nde de mezarlıkların, yeşil alanların ve bostanların olduğu bir yerd. Özellikle mezarlıklar geniş alanlara sahipti. Bunlardan başlıca olanları; Topkapı, Merkez Efendi ve Silivrikapı mezarlıklarıydı (Aksel, 1994). Ayrıca Rum, Ermeni ve Yahudi mezarlıkları da bulunmaktaydı.

Fatih Sultan Mehmet'in döneme damga vuran iskân politikaları, kente gelen Gayrimüslim toplulukların sur dışında kalan bölgeye yerleştirilmesi üzerine kurgulanmıştı. Bundan dolayı, sur içinde yaşaması uygun görülmeyen Ermeni, Rum, Hristiyan vb. gibi farklı

dine mensup Gayrimüslim azınlıklar ile Mevlevi, Bektaşî, Halvetî vb. tarikatlarla ait dini yapıların inşa edilmesiyle de sur dışı bölge kendine özgün ruhani boyutunu kazanmaya başlamıştır (Durusoy Özmen, 2021). Ağırlıklı olarak, XVI. Yüzyıl içinde sur dışında yerleşme eğilimlerinin artmasıyla birlikte bölge de yeni yerleşme merkezlerinin meydana geldiğini gösteren tekke ve mescitler inşa edilmiştir. Bunlardan bazıları; XVI. yüzyılda Takkeci İbrahim Ağa Camii, Yenikapı Mevlevihanesi, Merkez Efendi Külliyesi, Seyyid Nizam Tekkesi, XVII. yüzyılda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi ve XIX. yüzyılda Perişan Baba Tekkesi ile Aşçı Ahmet Dede Türbesi'dir (Akbulut, 2006).

Zeytinburnu, Tanzimat Dönemi'ne kadar İstanbul için ciddi bir yerleşim merkezi olmamıştır. Bunun nedenlerinden biri, Zeytinburnu'nun sahip olduğu bağ, bahçe, çayırıları ile XVIII ve XIX. yüzyılda rastlanan çoğunlukla kişilere ait çiftlikleri ile korunmasıdır. Diğer bir neden ise Zeytinburnu topraklarının Osmanlı Dönemi'nde uzun bir süre Sultan II. Beyazıt Vakfı'na ait bir vakıf arazisi olarak sayılmasıdır. Ancak, XIX. yüzyılın sonlarına doğru, İstanbul ve çevresinde bulunan vakıf arazileri üzerinde çeşitli çekişmeler yaşanmaya başlamıştır. Göç, nüfuzlu çevrelerin toprak elde etme mücadelesi gibi durumlar bu araziler üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiştir (Özvar, 2006).

Türkiye'nin modern sanayileşmeye geçiş süreci, Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. Bu dönemde hazırlanan ve uygulanan sanayileşme planlarının büyük bölümü devlet tarafından gerçekleştirilmiştir (Kal'a, 1992, aktaran Özvar, 2006). Bu dönem de Osmanlı İmparatorluğu'nun modern sanayileşmeye geçişi sırasında en iddialı sanayileşme planlarının ilk uygulama alanlarından biri Zeytinburnu İlçesi olmuştur. Öyle ki, bu tarihlerden sonra nüfus, sanayi, üretim ve imar faaliyetleri açısından Zeytinburnu hızlı bir kentsel gelişme yaşamaya başlamıştır. Bunun nedeni, XIX. yüzyılın ortalarında, II. Mahmud'un sanayileşme planları içinde inşa edilmesi düşünülen ve inşa edilen sanayi komplekslerinden birinin Zeytinburnu'nda inşa edilmesi olmuştur. Bu sanayi kompleksi için getirilecek yabancı mühendisler ve işçiler için komplekse bağlı kurulan çeşitli yapılar da Osmanlı sanayileşmesinin bir tür odağını oluşturmuştur. Yapılan yatırımlar ve gerçekleşen gelişmelerden sonra Zeytinburnu, Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda hem İstanbul'dan hem Anadolu'dan göç almaya başlamış ve çeşitli kültürlerden gelen bir nüfusu barındıracak sosyal bir yapılaşma meydana gelmeye başlamıştır. Yavaş

gelişen bir süreç olan bu sosyal yapılaşmaya paralel olarak, eskiden vakıf statüsünde bulunan bağ, bahçe ve çiftlikler, ilçenin günümüzde sahip olduğu mahallelerin oluşmasına ve bir yerleşim merkezi olmasına zemin hazırlamıştır (Özvar, 2006).

Cumhuriyet Dönemi'nin başlarında ilçenin kıyı bölgesinde bulunan tabakhaneler ve Kazlıçeşme mahallesinden başka ciddi bir yerleşim merkezi olmamıştır. Günümüzde ilçe merkezi olarak kabul edilen alanlar, bostanlar ve tarlaların bulunduğu bir bölge özelliği göstermiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde Zeytinburnu, Bakırköy ilçesinin sınırları içinde yer almıştır (Aksel, 1994).

1927 yılına gelindiğinde Kazlıçeşme'ye bir dokuma fabrikası inşa edilmiştir (Şenol, 1996, aktaran Akbulut, 2006). Bu fabrika, 1930 yılı öncesi İstanbul'da inşa edilen 6 dokuma fabrikasından biri olmuştur. Böylelikle, dericiliğin merkezi sayılan Kazlıçeşme'nin dericilik dışındaki ilk inşa edilen sanayi tesisi bu dokuma fabrikası olmuştur (Tümertekin, 2009; Akbulut, 2006). Bu durumun etkisiyle, 1940'lı yıllardan sonra dokuma sanayisinde bu bölgede inşa edilmeye ve çalışılmaya başlanmıştır. Ancak, Zeytinburnu için dönüm noktası 1947 yılı olmuştur. Bu yıl içinde, İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nün yayımladığı ve İstanbul'da inşa edilmesi düşünülen yeni sanayi alanları için Kazlıçeşme yanındaki Zeytinburnu ile Bakırköy arası alanın da örgütlü sanayiye ayrılmasına karar verilen "İstanbul Sanayi Bölgelerine Ait Talimatname" kabul edilmiştir. Bu talimatname ile Zeytinburnu sanayi için bir cazibe merkezine dönüşmüş, bölge de deri ve dokuma sanayinin yanında çimento ve diğer bazı iş dalları için birçok yeni sanayi tesisleri kurulmuştur (Şenyapılı, 1998; Akbulut, 2006).

Sur dışında kurulan ilk ilçelerden biri olan Zeytinburnu'nun, bir yerleşim merkezi olarak gelişmesinde en etkili işlev sanayi olmuştur (Akbulut, 2006). Özellikle 1947 talimatnamesi kabul edildikten sonra, 1950'lerin başlarında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen göç, Menderes İstimplakleri, bu istimplakler sırasında Aksaray ilçesinin çevresinde yaşayan insanların bazılarının evlerinin yıkılması ve Balkanlar'dan göçen göçmenlerinde Zeytinburnu'na yerleşmesi ile bölge kısa zamanda geniş bir yerleşim merkezi halini almıştır. Ancak inşa edilen yapılar o zamana kadar Türkiye'nin herhangi bir kentinde ya da İstanbul'da inşa edilmiş olanlara benzememiştir. Derleme malzeme

kullanılarak, tek katlı, çok hızlı şekilde inşa edilen ve hiçbir altyapı sistemi bulunmayan bu konutlara “gecekondu”¹⁷ denilmeye başlanmıştır (Aksel, 1994). Dolayısıyla Zeytinburnu, İstanbul’da gecekonduların araziye gruplar halinde inşa edilen, birer yapı adası veya komşuluk ünitesi meydana getirdiği görülen ilk ilçe olmuştur (Şenol, 1996, aktaran Akbulut, 2006). Doğal olarak sanayi işlevi, bölgeye yeni bir nüfus kazandırmış ve Zeytinburnu, gecekondu yapılarıyla gelişen bir ilçe olmuştur (Duranay ve diğerleri, 1972; Akbulut, 2006).

Mekânsal açıdan ele alındığında, gecekondu yapıları, büyük kentlerin sanayi bölgeleri çevresinde genellikle bu bölgelere yürüme mesafesi yakınlığı içinde inşa edilmiş birer olgu olmuştur (Görgülü, 1993, aktaran Akbulut, 2006). Bu olgu, 1980’lerden sonra konut niteliğini kaybetmeye ve ranta dayalı kaçak yapılaşma niteliğini kazanmıştır ve bu nitelik daha belirleyici olmaya başlamıştır. 1990’ların ortasında ise Zeytinburnu’nun da bulunan gecekondu yapıları yavaşça apartmanlaşmaya, bulunan mahalleler kente entegre olmaya ve hatta eş zamanlı sayılabilecek zamanda “gecekondu yerleşmesi” niteliği de başka alanlara yönelmeye başlamıştır (Akbulut, 2006).

Bu durum, 1980’lerden sonra değişmeye başlamıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde İstanbul’un imar ve planlama gündemini belirleyen ana etkenlerden biri “desantralizasyon”¹⁸ olmuştur. İstanbul Nazım Plan Bürosu, 1970’li yıllarda “İstanbul Metropolitan Alanı” planlaması ve düzenlemesine dair çeşitli çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar doğrultusunda 1980’de, “İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı” hazırlanmış ve onaylanmıştır. Bu planın temel stratejisi desantralizasyon etkeni olmuştur. Bu etken çerçevesinde İstanbul’un sanayi alanları için yeni düzenlemeler ve yer seçimi kararları, Zeytinburnu ve çevresi için yeni ulaşım güzergahlarının yapılması ve İstanbul’la olan bağlantılarını güçlendirmesi planlanmıştır. İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı’nda, Zeytinburnu için önerilen işlevler konut ve kısmen sanayi alanları olarak düşünülmüştür (Tekeli, 1994). 1970’lerden beri ise İstanbul Nazım Planı’nda,

---

¹⁷ Gecekondu: İmar kurallarına aykırı olarak, başkasının ya da hazinenin arsasına alelacele yapılan barınak (Hasol, 2010).

¹⁸ Desantralizasyon: Yerelleşme, mahallileşme (TDK, 2022). Kamu işlevleri için yetki ve sorumluluğun merkezi hükümete bağımlı veya yarı bağımsız devlet kuruluşlarına veya özel sektöre devri anlamını kapsamaktadır. Siyasi, idari, mali ve piyasa gibi türleri ve bu türlerin farklı özellikleri, politika sonuçları ve başarı için farklı koşulları mevcuttur (Rondinelli, 2004).

Kazlıçeşme’de bulunan deri sanayisi Tuzla’da bir organize sanayi bölgesine taşınması düşünülmüştür. Bu taşınma için 1982’de “Tuzla Dericiler Organize Sanayi Bölgesi” planı hazırlanmıştır. Böylelikle, uzun zamandır Kazlıçeşme’de bulunan deri sanayisi, 1990’ların başlarından itibaren, 1982’de belirlenen plana göre deri sanayi Tuzla’daki yeni sanayi bölgesine taşınmıştır. Bu taşınmanın arkasından dericilerin bulunduğu bölge, sağlıklı, köhnemiş bir çevre bırakmıştır. Bu çevre, bütünüyle yıkılarak, yoğun bir kentsel doku içinde re kreatif amaçlarla kullanılabilen geniş bir bölge meydana getirilmiştir (Akbulut, 2006).

2000’li yıllar, Zeytinburnu için bir kimlik arayışına girdiği önemli bir aşamayı ifade etmiştir. Bu aşama da sahip olduğu tarihî dokuyu ortaya çıkarmaya çalışan, geniş kapsamlı altyapı, çevre ve ulaşım düzenlemelerinin planlandığı kentsel dönüşüm projeleri hazırlanmaya başlamıştır. Zeytinburnu’na sanayiden kaynaklı gelen hızlı ve dengesiz göçlerden sonra oluşan kronik sorunlarının fonksiyonel yöntemlerle çözülmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Zeytinburnu’nun kültürel ve sosyal bakımdan gelişmesini sağlayacak yatırımlara da ağırlık verilmiştir. Şehirlilik bilincinin önemi vurgulanmıştır. Günümüzde tarihî dokuyu iyileştiren, yerel değerlerle uyumlu olan projelerin hazırlandığı ve bir arada toplandığı bir kentsel dönüşüm projesi tasarlanmıştır. Tasarlanan projenin adı, Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi’dir. Bu proje kapsamında gerçekleştirilen projelerle, Zeytinburnu, İstanbul’un önde gelen kültür ve inanç turizmi duraklarının içinde yer almaya çalışmıştır (Zeytinburnu Belediyesi, 2020a).

Şekil 3.13. Zeytinburnu'nun gerçekleşen kentsel gelişim süreci (Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022)

3.3.2. Merkez Efendi Mahallesi ile mezarlığının tarihi ve mekânsal oluşumu

Merkez Efendi Mahallesi, Zeytinburnu ilçesinin 13 mahallesinden biridir. Mahallenin doğusunda Kara Surları, güneyinde Balıklı, batı ve kuzeybatısında D-100 (E-5) çevre yolu bulunur. Bu mahalle güneyinde Silivrikapı, kuzeyinde Mevlanakapı arasında Merkez Efendi mezarlığı adıyla bilinen geniş mezarlık alanıyla daha çok tanınmaktadır (Seçgin, 1994).

Osmanlı İmparatorluğu'nda mahalleler, bir dini yapının (cami, kilise veya havra) çevresinde oluşturulmuştur. Bu yüzden mahalleler, kendine has bir kimliğe sahip olan sosyal birer birim sayılmışlardır. İstanbul'un kentsel gelişiminde de izlenen bu yol, Müslümanların dinlerinin gereklerini rahatça yerine getirebilmesi ve İslam kentinde yaşamanın kolaylıklarından faydalanabilmesi için uygulanmıştır (İnalçık, 2001) ve buna göre yeni yerleşim merkezleri oluşturulmuştur. Merkez Efendi Mahallesi de bu yol izlenerek meydana getirilen bir yerleşim merkezidir.

İstanbul'u karadan çevreleyen, sınırlayan ve koruyan Kara (Theodosius) Surları, Osmanlı İmparatorluğu'nun kenti fethetmesine kadar Bizans Dönemi'nde inşa edilen birkaç manastır ve ayazma dışında tümüyle boş ve kırsal bir araziye sahipti. İstanbul'un fethi sırasında sur kapılarından biri olan Edirnekapı dışında fetih sırasında hayatlarını kaybeden askerlerin toprağa gömülmesiyle oluşmaya başlayan mezarlık alanları, zaman geçtikçe Marmara Denizi kıyısından Haliç'e kadar kesintisiz bir mezarlık kuşağı meydana getirmişti (Tanman, 2006). Fetihten sonra, Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u nüfuslandırmak için bazı uygulamalar gerçekleştirmeye başlamıştır. Bunlardan ikisi, kente gelen Gayrimüslim toplulukların sur dışında kalan alanlara yerleştirilmesi (Çelik, 1998; Durusoy Özmen, 2021) ve uygulama sırasında sur içinde bulunması uygun görülmeyen Ermeni, Rum, Hristiyan vb. gibi farklı dine mensup azınlık grupları ile Mevlevi, Bektaşî, Halvetî vb. tarikat gruplarının sur dışına taşınması olmuştur. Sur dışına yerleşen Gayrimüslim azınlıklar ve dini tarikatlar kendilerine ait dini yapılarını inşa etmesiyle de sur dışı bölge oluşmaya başlamıştır (Tekeli, 2013; Durusoy Özmen, 2021).

Merkez Efendi mahallesi, "Merkez Efendi" lakaplı Sünbülüyye Şeyhi¹⁹ Musa Muslihiddin Efendi ve müritlerinin²⁰ bölge de bir şifalı su kaynağı bulmasından sonra, burada cami, tekke ve hamam inşa etmeleriyle gelişmeye başlamıştır (Çekin & Sertoğlu, 2018).

Evliya Çelebi yazmış olduğu Seyâhatnâme'sinde Merkez Efendi ve müritlerinin bulduğu şifalı su kaynağını şu şekilde aktarmıştır:

---

¹⁹ Şeyh: Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse ya da tarikat büyüğü veya tarikat kollarından birinin başında bulunan kimse (TDK, 2022).

²⁰ Mürit: Bir tarikat şeyhine bağlanarak ondan tasavvufun yollarını öğrenen, onun doğrultusunda ilerleyen kimse (TDK, 2022).

“Aziz piri Merkez Efendi hayatta iken dervişlerine ‘Şu yerde bir kere secde ederken ‘Ya Şeyh ben şu yerde yedi bin yıl mahpus bir kırmızı renkli lezzetli bir pınarım, senin sebebinle yeryüzüne çıkmaya memurum ve beni Tanrı humma hastalığına tutulanlara çare (ilâç) olarak yaratmıştır. Elbette beni bu hapisten kurtar’ diye yer altından bir ses geldi. Gelin ey dostlar, sizinle şu seccademizin olduğu yerde bir kuyu kazalım’ deyip ‘Bismillâh’ ile ilk olarak kendileri yere bir ayak tabanı vurdu. Daha sonra bütün dervişler üşüşüp bir su kuyusu kazarlar. Hala kırmızı renkli büyük bir pınardır. Bir kimse bu hoş lezzetli suyu sabahleyin üç kere kahvaltı etmeden içse Allah’ın emriyle ateşli ve yakıcı sıtmadan kurtulur. Merkez Efendi Ayazması adıyla meşhur bir su kuyusudur” (Kahraman, 2021).

Bu olaydan sonra bölge kısa zamanda insanların yerleşmesiyle bir mahalleye dönüşmüş ve toplum arasında bu mahalleye “Merkez vilayeti” denmeye başlanmıştır (Çekin & Sertoğlu, 2018). Bu mahallenin kuruluş tarihinin belirlenmesinde Merkez Efendi Külliyesi’nin yapılış tarihi yol gösterici olmuştur. Buna göre inşa kitabesi olmayan tekkenin, 1514 tarihli vakıflar kaydına bakılarak mahallenin, XVI. yüzyılın ortalarına doğru inşa edilen külliyenin çevresinde gelişmiş olduğu anlaşılmıştır (Seçgin, 1994).

Merkez Efendi Külliyesi, ilk zamanlarda cami, tekke²¹ ve hamamdan oluşmaktaydı. Ancak, bir süre sonra Şah Sultan tarafından tekke vakıflarla donattırılmış ve yapıları genişletirilmiştir. Diğer bir yandan da Mimar Sinan tarafından camisi ve tevhidhânesi²² yeniden inşa ettirilmiştir. Merkez Efendi’nin ölümden sonra mezarının üzerine, muhtemelen Şah Sultan tarafından bir türbe yaptırılmıştır. Böylelikle, başlardaki mimari projesi ve planları tam olarak bilinmeyen külliye, Şah Sultan ve Mimar Sinan tarafından inşa ettirilen tekke, cami, tevhidhane, çilehane, derviş hücreleri, selamlık, harem, mutfak, taamhane, türbe, hazire ve hamamdan meydana gelen tam teşekküllü bir tarikat tesisi haline gelmiştir (Çekin & Sertoğlu, 2018).

²¹ Tekke: Bir şeyhin yönetiminde tasavvuf eğitiminin verildiği mekandır (TDV, 2023).

²² Tevhidhâne: Bağımsız mescitleri olmayan tekkelerde ayinin icra edildiği, vakit namazlarının kılındığı mekâna verilen addır (TDV, 2023).

Merkez Efendi Külliyesi'nin inşasından sonra bölge de Mevlevi tarikatının İstanbul'daki en önemli merkezlerinden biri sayılmış Yenikapı Mevlevihanesi inşa edilmiştir. 1597-1598 yıllarında diğer Mevlevi dergâhları gibi tarikatın yapısına uygun olarak kentin dışında Yeniçeri Kâtibi Malkoç Mehmet Efendi tarafından inşa edilmiştir. Zaman geçtikçe gelişen ve tam bir külliye olan dergâh, bütün unsurları bir arada içeren bir Mevlevihane olması sebebiyle Mevlevilerce “âsitâne”²³ olarak nitelendirilmiştir. Yenikapı Mevlevihanesi, Mevlevi tarikatının İstanbul'daki en büyük merkezi olarak tarihi boyunca İstanbul'daki çeşitli derviş zümrelerinin uğradığı önemli bir yer olmuştur (Kaya, 2018).

Şekil 3.14. Yenikapı Mevlevihanesi – İstanbul (Çekin, 2018a)

Evliya Çelebi, Seyâhatnâme'sinde Merkez Efendi mahallesinden şu şekilde bahsetmiştir:

“Yenikapı'nın batısı dışında İrem gibi bir kasabadır. 500 kadar bağ ve bahçeli, gül-gülistanlı sarayları, evleri vardır. Merkez Efendi Cami, 7

²³ Âsitâne: Bir tarikatın veya tarikat kolunun merkezi durumunda olan büyük tekkelere verilen isimlerden biridir. Osmanlı Dönemi'nde bir tarikatın veya tarikat kolunun merkezi olan tam teşekküllü tekkeler için kullanılmıştır (Tanman, 1991).

zaviye, 1 hamam ve 1 mevlevihanesi var. 70 adet Mevlevi dervişi odaları, semahanesi, imareti ve etrafında yeşillik köyleri ve büyük ağaçlar ile süslenmiş büyük bir mevlevihanedir. Âsârî adlı Bihzad'a denk, benzersiz bir ressam gelip bu dergâhın duvarının yüzüne kalın hat ile 'Ve hüve'l-azîzü'l-hakîm' (Nahl, 60) ayetini yazmıştır ki sanki mucizedir. Yine duvarın yüzüne kükreyen bir aslan resmi yapmış ki sanki Şattularap kıyısında av için dolaşır bir aslandır. Her gelen şair, aslana uygun beyitler yazmışlardır, diller ile anlatılmaz. Daha binlerce kıta şiirler yazılmış bir Mevlevi dergahıdır. Bu kasabada 70-80 kadar da dükkân vardır. Âb-ı hayat suları meşhur ve boldur" (*Kahraman, 2021*).

Merkez Efendi Külliyesi'nin bir parçası olan ve adını bu külliye'den alan Merkez Efendi mezarlığı, bu külliye'nin çevresinde oluşmuş ve zamanla büyümüştür. Bu mezarlık, sur dışında bulunan Osmanlı Dönemi mezarlıklarının içinde en eskisi 1694-1695 tarihli olan 1209 adet Osmanlı Dönemi mezar taşı ile en fazla mezar taşı içeren mezarlığı olarak tespit edilmiştir (Zeytinburnu Belediyesi, 2020b). Bu mezar taşları da çoğunlukla XVIII. ve XIX. yüzyıllar da yapılmış olup orta tabakaya aittir (Kucur, 2015b). Merkez Efendi Külliyesi'nin haziresi, kuzey ve doğu yönlerinde zamanla genişleyerek sur dışı mezarlıklarla kaynaşmış ve bir bütün oluşturmuştur (Tanman, 1990).

1950'lerden sonra hızlanan sanayileşme nedeniyle bu mahallenin batı yönü fabrikalar ve gecekondularla kuşatılmıştır (Tanman, 1990).

3.3.3. Zeytinburnu Kültür Vadisi Projesi

Kültür Vadisi Projesi (KVP), Zeytinburnu Belediyesi'nin 1999-2000 yılları arasında Mimar Turgut Cansever'e ön hazırlık raporunun hazırlanmasından sonra 2007 yılında başlanan ve Merkez Efendi ile Kazlıçeşme mahalleleri arasındaki toplam 240 hektarlık bölgeyi kapsayan ve de halen devam etmekte olan kültürel odaklı kentsel dönüşüm projesidir (Öztabak, 2018; Çekin, 2018a; Zeytinburnu Belediyesi, tarih yok; Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022). (Şekil 3.15). Bu proje ile özellikle 1950'lerden sonra artan sanayileşme ve buna bağlı kontrolsüz nüfus artışı nedeniyle plansız şekilde kentsel

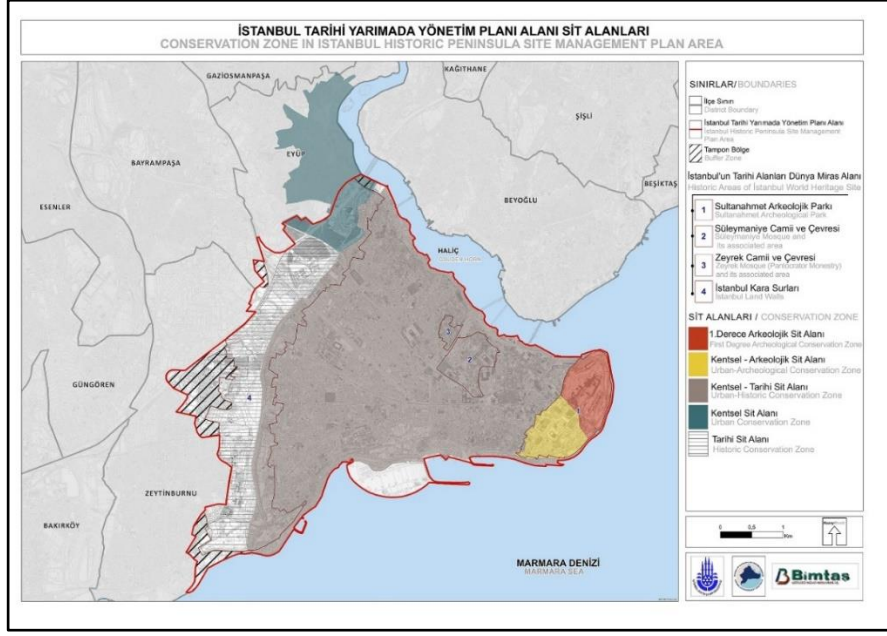
gelişim yaşayan Zeytinburnu'nun sahip olduğu tarihi ve kültürel miras değerlerinin korunması ve tanıtılması sağlanmak istenmiştir (Zeytinburnu Belediyesi, tarih yok).

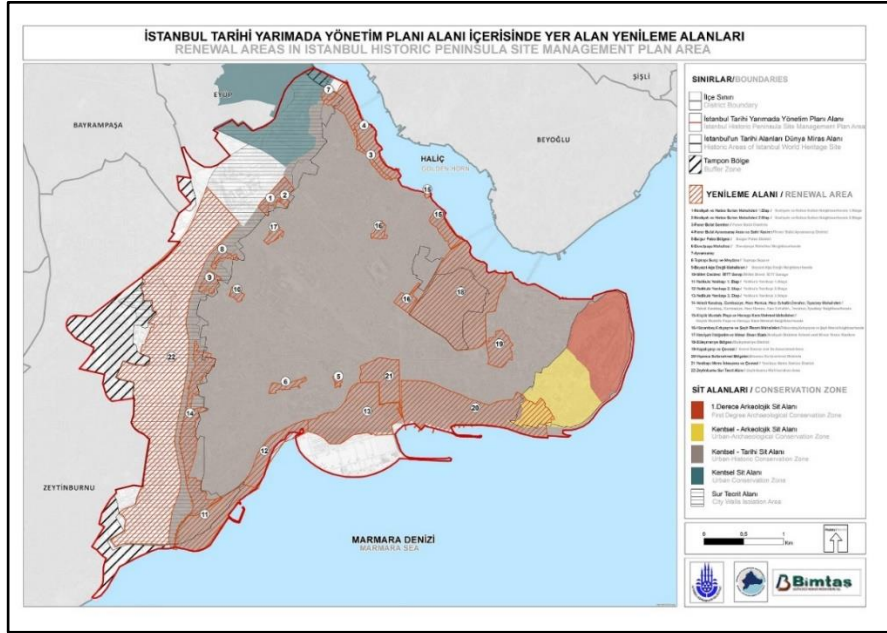
Şekil 3.15. Kültür Vadisi Projesi alanı (Zeytinburnu Belediyesi, tarih yok)

Proje alanı, 1985 yılında “UNESCO DMA” statüsü kazanmıştır. Bu olaydan sonra proje alanıyla ilgili çeşitli kararlar alınmıştır. Bunlardan biri, 1995 yılında “tarihi sit alanı” olarak ilan edilmesi olmuştur (Şekil 3.16). Ancak, 2005 yılında 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” bağlamında “Zeytinburnu Surları Yalıtım Alanı” olarak adlandırılan proje alanı, yine 2006 yılında 5366 sayılı kanuna dayanarak “yenileme alanı” ilan edilmiştir (Şekil 3.17). Bunun ardından Zeytinburnu Belediyesi, proje alanının bir an önce uygulamaya hazır hale gelmesi için “Acil Kamulaştırma Kararı” çıkartmıştır. Bu karar doğrultusunda 2007 yılında “Zeytinburnu Surları Yalıtım Alanı Koruma Nazım Planı” hazırlanmıştır ve bu plan kararlarına göre “Kültür Vadisi Projesi (KVP)” uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, proje alanının hem bir DMA hem de bir sit alanı olduğu göz ardı edilerek alan için alınan ve geçerli olan koruma kararları geçersiz

sayılmıştır. Bunun ardından Zeytinburnu Belediyesi Şehircilik Atölyesi (ZEŞAT) tarafından bu proje için belirlenen etaplar kapsamında çok sayıda yıkımlar, restorasyonlar, modern tasarımlı projeler ve peyzaj uygulamaları gerçekleştirilmiştir (Durusoy Özmen & Can, 2018; Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

Şekil 3.16. Sit alanları sınırları (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018)

Şekil 3.17. Yenileme alanları sınırları (İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, 2018)

KVP, beş etaptan oluşan bir kültürel odaklı kentsel dönüşüm projeleri bütünü olarak tasarlanmıştır. Bu proje, 5366 sayılı kanunun birinci maddesi (*bk.* Ek 3) bağlamında belirtilen amaca uygun olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından sit alanı olarak tescil ve ilan edilen alanlar ile 6306 sayılı kanunun birinci maddesinde (*bk.* Ek 4) belirtilen amaca uygun belirlenen yıpranan ve özelliğini kaybetmek üzere olan koruma alanlarını yeniden inşa (Alsaç, 2018) ve restore etmek için beş etap olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu etaplar:

- i. Kültür Rotası Projesi
- ii. Topkapı Kültür Parkı ve Çevresi
- iii. Osmanlı Mahallesi
- iv. Konut, Turizm, Ticaret ve Sosyal Alanların İyileştirilmesi
- v. Seyyit Nizam Mahallesi Çevresi Yeni İmar Alanları olarak belirlenmiştir (Durusoy Özmen & Can, 2018).

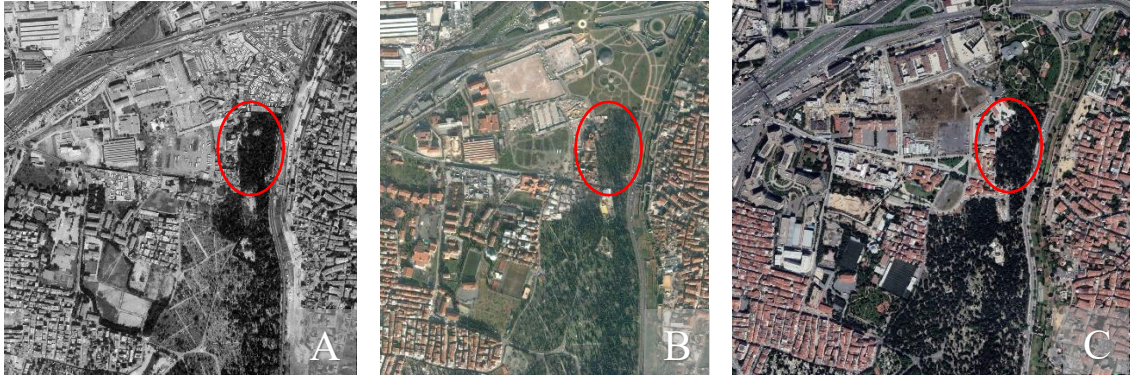
Bu çalışma dahilinde bu beş etaptan ikisi olan “Kültür Rotası Projesi” ve “Konut, Turizm, Ticaret ve Sosyal Alanların İyileştirilmesi” etaplarının Merkez Efendi mahallesi ve mezarlığı üzerindeki etkileri detaylı şekilde incelenmiştir. Üçüncü etap olan “Osmanlı Mahallesi” için düşünülen Merkez Efendi mahallesindeki alan ise Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi’ne kampüs olarak tahsis edildiğinden gerçekleştirilememiştir (Öğün & Öğün, 2018).

KVP, belirlenen beş etabın ilki olan “Kültür Rotası Projesi” ile başlamıştır. Bu etabın odak noktaları Merkez Efendi Meydanı, Yenikapı Mevlevihanesi ve Seyit Nizam Meydanı’nı birbirine bağlayan aks çevresinde tahrip olan tarihi yapıların restore edilmesi ile konut, ticaret ve eğitim işlevli modern projelerin geliştirilmesi olarak hedeflenmiştir. Bu modern projeler, “Konut, Turizm, Ticaret ve Sosyal Alanların İyileştirilmesi” olan dördüncü etabının da kapsamının içindedir. Çünkü dördüncü etap, tüm KVP alanının iyileştirilmesi olarak tasarlanmıştır. Bu etap dahilinde işlev, ölçek, cephe, silüet veya çağdaş koruma teknikleri açısından ilçenin tarihi ve kültürel kimliğine uygun olmayan çeşitli restorasyon, modern yapı projeleri uygulanmıştır (Durusoy Özmen & Can, 2018).

3.4. Merkez Efendi Mezarlığı ve Yakın Çevresinin Günümüzdeki Durumu ve Değerlendirilmesi

Merkez Efendi mezarlığı ve çevresi, 1950'lerde gelişmeye başlayan sanayi ve bu sanayinin getirdiği nüfusla birlikte hızlı bir şekilde kentsel dönüşümler geçirmeye başlamıştır. Bu kentsel dönüşümlerin temelini sanayi yapıları ve tesisleri oluşturmuştur. Bunun yanında, 1971 yılında Topkapı Mezarlığı'nın bir kısmı yok edilerek inşa edilen "Topkapı Şehirlerarası Otobüs Terminali" sayesinde de bölgede çok büyük bir insan sirkülasyonu dönmeye başlamıştır (Baş Bütüner, 2019). Bu gelişmeler, Merkez Efendi mezarlığının terminalin inşa edildiği kuzey yönüne doğru devam eden büyümesinin terminal yapılarıyla sınırlandırmış ve bu şekilde mezarlığın günümüzdeki sınırlarının belirlemiştir (Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

Ancak, 1985 yılında çevrenin UNESCO DML'ne girmesi ve ardından 1995 yılında sit alanı ilan edilmesi ile çevre sanayi tesislerinden temizlenmeye başlamıştır. 2007 yılında ise KVP ile temizlenen çevrede çeşitli tarihi restorasyon ve modern projeler uygulanmaya başlamıştır (Şekil 3.18).

Şekil 3.18. Merkez Efendi mezarlığı yakın çevresinin değişimi

A) 1993 yılı hava resmi(HGM, 2023)

B) 2007 yılı hava resmi (Google Earth, 2022)

C) 2022 yılı hava resmi (Google Earth, 2022)

Ancak, KVP hem Zeytinburnu'nun hem de odağı Merkez Efendi Mahallesi'nin köklü tarihsel kent karakteri için bir tehdit oluşturmuştur. Çevrede gerçekleştirilen tarihsel rekonstrüksiyon ile modern yapıların inşa edilmesine izin verilmesi özgün kent dokusuna

zarar vermiştir. Rekonstrüksiyon yapıların inşası ile yapay bir tarihi doku oluşmuş bunun yanında modern yapıların inşası ile de alanda, fiziksel olarak tanımsız bölgeler meydana gelmiştir (Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022). Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresi için önemli bir dönüm noktası olan KVP ile alan, 2007'den günümüze kadar gelişmeye hala devam etmektedir.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu bölümde, İstanbul Kara Surları çevresini oluşturan Osmanlı Dönemi mezarlıkları, birer kültürel miras değeri olarak ele alınarak bu mezarlıklarla ilgili mimari koruma ilkelerin ve yöntemlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle, dönüşen ve gelişen kentin içinde gerçekleşen kentsel dönüşümlerin mezarlıkların kültürel miras değerlerine etkileri analiz edilip incelenmiştir. Burada, saha çalışmasından, hazırlanan envanter fişlerinden, literatür, arşiv ile internet taramalarından, İstanbul 4 numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan, İBB Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)'nden ve T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü (HGM) ile *Google Earth*'ten elde edilen hava fotoğrafları verileri CBS ortamında sayısallaştırılıp, görselleştirilmiştir. Bu görselleştirmeler için sur dışı mezarlıklar ile Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresi ölçeğinden elde edilen veriler karşılaştırılarak kullanılmıştır.

4.1. Sur Dışı Mezarlıkların Kültürel ve Doğal Miras Değerleri: Analiz ve Değerlendirme

İstanbul Kara Surları, Tarihi Yarımada'nın batı yönünden kara sınırını belirleyen kent surlarıdır. Surların, güneyinde Marmara Denizi ve kuzeyinde Haliç bulunur. Bu surlar ve çevresi, 1985 yılında UNESCO DML'ne, "İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı" adıyla kaydedilmiştir. Kara Surları, DML'ne giren İstanbul'un dört bölgesinden yüzölçümü en büyük olanıdır. Bu alan, sur savunma yapısını ve yakın çevresini içine alır. Sur dışı mezarlıklar da Kara Surları DMA'nın yakın çevresini oluşturmaktadır (*bk.* Ek 63).

Sur dışı mezarlıklar incelenirken, bu mezarlıkların günümüzdeki durumlarının anlaşılması için mezarlıkların ait oldukları dinlere ve oluştukları dönemlere göre ayırım yapılarak incelenmiştir. Bu incelemeler yapılırken literatür ve internet taramalarından, saha çalışmalarından ve eski haritalardan faydalanılmıştır. Bu yöntemler kullanılarak elde edilen verilerin daha görünür ve anlaşılır olması için CBS ortamında görselleştirilmiştir (*bk.* Ek 64 ve Ek 65).

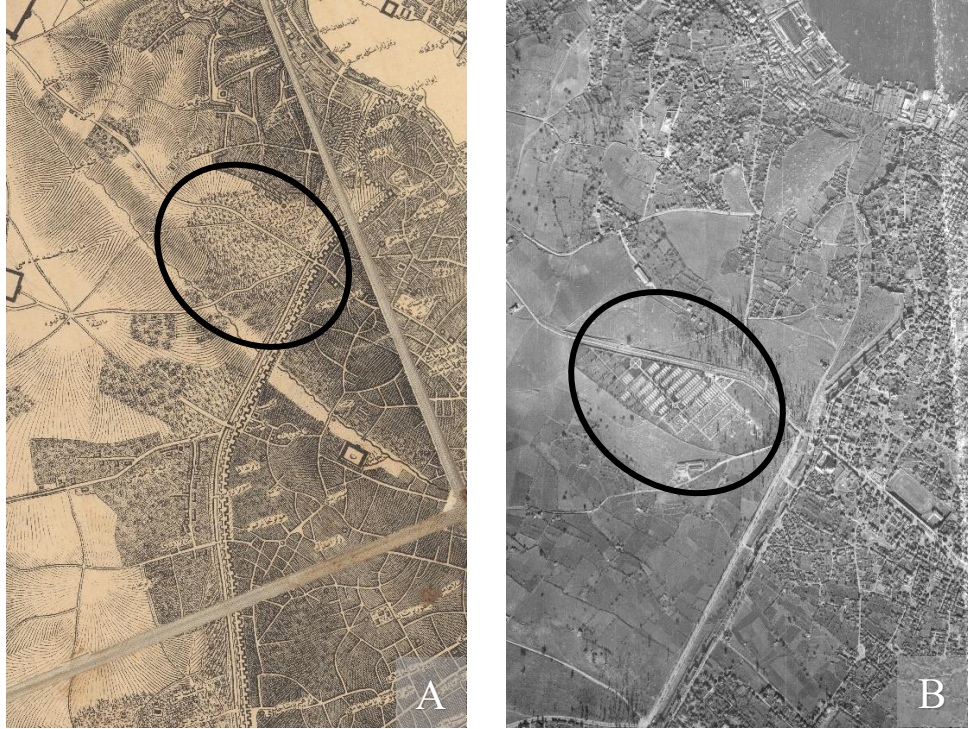
İstanbul Kara Surları çevresini oluşturan toplam 27 mezarlık tespit edilmiştir. Bu mezarlıkların, 3 tanesi Rum (Hristiyan Ortodoks) mezarlığı, 2 tanesi Ermeni (Hristiyan Katolik) mezarlığı ve 1 tanesi de Süryani (Hristiyan Süryani) mezarlığıdır. Geri kalan 21 mezarlık Müslüman mezarlığıdır (*bk.* Ek 64) ve sur dışını oluşturan bu mezarlıklar halen kullanılmaktadırlar.

Ek 65'te gösterilen bu mezarlıkların oluştukları dönemler şöyledir:

- Eğrikapı Rum Mezarlığı (XV. yy öncesi)
- Tokmaktepe Mezarlığı (XV. yy)
- Otakçılar Mezarlığı (XV. yy)
- Necatibey Mezarlığı (XV. yy)
- Mısır Tarlası Mezarlığı (XV. yy)
- Bayrampaşa Mezarlığı (XV. yy)
- Topkapı Mezarlığı (XV. yy)
- Çamlık Mezarlığı (XVI. yy)
- Merkez Efendi Mezarlığı (XVI. yy)
- Balıklı Büyük Ermeni Mezarlığı (XVI. yy)
- Balıklı Rum Mezarlığı (XVI. yy)
- Silivrikapı Mezarlığı (XVI. yy)
- Edirnekapı Rum Mezarlığı (XVII. yy)
- Maltepe Mezarlığı (XVII. yy)
- Maltepe Aile Mezarlığı (XVII. yy)
- Ayvalık Mezarlığı (XVII. yy)
- Tahirefendi (Çürüklük) Mezarlığı (XVIII. yy)
- Dedeler Mezarlığı (XVIII. yy)
- Eski Kozlu Mezarlığı (XVIII. yy)
- Yeni Kozlu Mezarlığı (XVIII. yy)
- Yedikule Mezarlığı (XVIII. yy)
- Süryani Kadim Mezarlığı (XVIII. yy)
- Kazlıçeşme Mezarlığı (XIX. yy)
- Davut Ağa Mezarlığı (XX. yy)
- Edirnekapı Şehitliği ve Mezarlığı (XX. yy)

- Edirnekapı Polis Şehitliği (XX. yy)
- Balıklı Küçük Ermeni Mezarlığı (XX. yy)

Bu mezarlıklar dönemlerine göre incelendiğinde, Müslüman mezarlıklarının XV. yüzyılda, Hristiyan mezarlıklarının ise XVI. yüzyılda oluşmaya başladığı tespit edilmiştir. Edirnekapı mezarlığı ise XV. yüzyılda oluşmaya başlamasına rağmen XX. yüzyılda şehitlik olarak yeniden düzenlenmeye başlamıştır (*bk. Ek 65*). (Şekil 4.1).

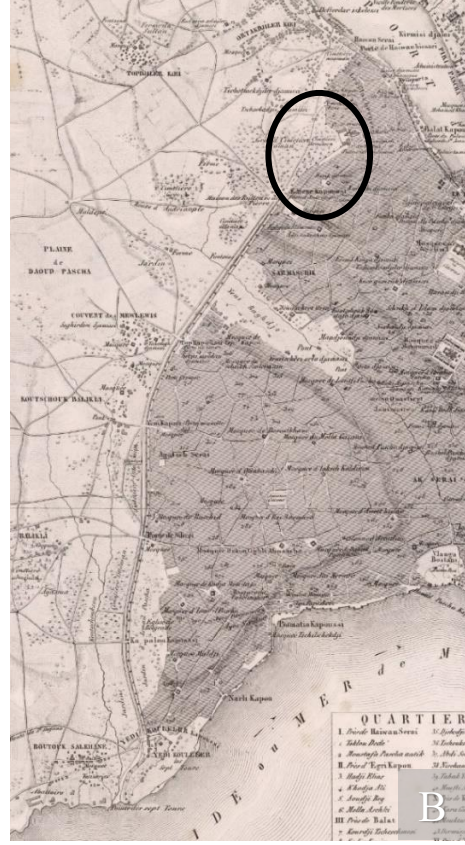
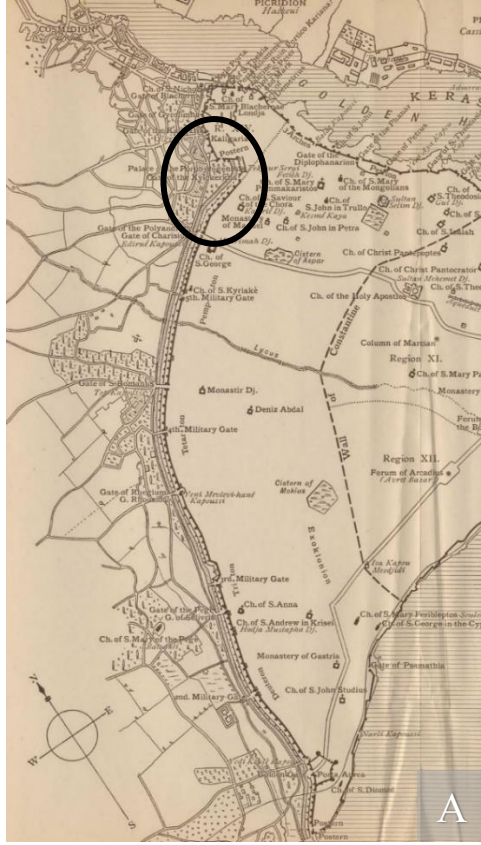

Şekil 4.1. Edirnekapı mezarlığının farklı iki dönemdeki görünümü

A) 1852 yılı (Moltke, 1852)

B) 1946 yılı (HGM, 2023)

Rum mezarlıkları içindeki Eğrikapı Rum mezarlığının, eski haritalar incelendiğinde XV. yüzyıl öncesi Bizans Dönemi'nde oluştuğu tespit edilmiştir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Eğrikapı Rum mezarlığının farklı iki dönemdeki görünümü
C) Bizans Dönemi (Millingen, 1906)
D) Osmanlı Dönemi (Hellert, 1843)

Sur dışında bulunan mezarlıklar, 1950’lili yıllardan sonra bu bölgede gelişen sanayileşme ve sanayileşmeyle artan nüfusla hızlı bir şekilde parçalanmaya ya da yok edilmeye başlanmıştır. Aslında, sur dışındaki mezarlıkların yok edilmeye başlanması 1888 yılında, durakları arasında Yedikule, Kazlıçeşme, Zeytinburnu olan Şark Demiryolunun inşasıyla başlamıştır. Ardından, 1971 yılında inşa edilen “Topkapı Şehirlerarası Otobüs Terminali” ve 1973 yılında inşası başlanan Boğaziçi Köprüsü ve çevre yolları ile sur dışı mezarlıklarının bazıları bölünmüş, küçülmüş ve bazıları da yok olmuştur. Öte yandan Laqueur’un belirttiğine göre (2014), 1950’lilerde inşa edilen İstanbul Halk Ekmek Fabrikası (İHE)’nin inşa edildiği alanda daha önce bir Yahudi mezarlığı ve Savaklar Cad. ile surlar arasında da bir Bulgar mezarlığı bulunmaktaymış (Laqueur, 2014).

4.2. Merkez Efendi Mezarlığı'nın Yakın Çevresinin Kültürel ve Doğal Miras Değerleri: Analiz ve Değerlendirme

Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresi analiz edilirken literatür ve internet taramalarından, KUDEB, saha çalışmasından ve hazırlanan envanter fişlerinden elde edilen bilgiler ile HGM ve *Google Earth*'ten temin edilen 1946-2023 yılları arası hava fotoğraflarından elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonunda belirlenen beş tarihsel döneme göre mezarlık ve yakın çevresindeki değişimler incelenmiştir. Sonuçlar değerlendirilirken, Merkez Efendi mezarlığının sahip olduğu kültürel miras değerlerinin bütünlük korunmasında yol gösterici olabileceği düşünülmüştür.

4.2.1. Tarihsel dönemlere göre değişimler

Bu çalışma için belirlenen beş döneme göre Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresinde meydana gelen kentsel ölçekteki değişimler detaylı şekilde incelenmiştir. Bu incelemenin yapılmasının amacı, Merkez Efendi mezarlığının nasıl bir çevrede bulunduğunu anlamak ve bulunduğu çevredeki değişimlerin mezarlığın kültürel ve doğal miras değerlerine ne kadar etki ettiğini anlamaya çalışmaktır. Bu amaçla, literatür ve internet taramalarından elde edilen bilgiler ile HGM ve *Google Earth*'ten temin edilen hava fotoğrafları karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve CBS ortamında görselleştirilerek açıklanmıştır (*bk. Ek 66*).

i. Sanayileşme Öncesi Dönem: 1947 öncesi

Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresi, Ek 66'da görülen 1946 yılı hava fotoğrafı incelendiğinde doğal, kırsal ve tarihi karakterinin korunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Sur dışında yer alan önemli anıtsal yapılardan olan Yenikapı Mevlevihanesi ile Merkez Efendi Külliyesi'nin çevre de bulunan dikkat çekici kent imgeleri olarak öne çıktığı, bu yapıların çevresinde ise sınırlı sayıda konut ve bostanların yer aldığı görülmektedir. Ancak, bu alanın sahip olduğu tarihi kültürel peyzaj, 1947 yılında kabul edilen "İstanbul Sanayi Bölgelerine Ait Talimatname" ile değişime uğramıştır. Bu talimatnameye bağlı olarak alanda inşa edilmeye başlanan sanayi yapılarının etkisiyle bir sonraki dönemde

gelişen gecekondular alanları nedeniyle tarihi ve doğal karakterini kaybetmeye başlamıştır (Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

ii. Sanayileşme ve Gecekondulaşma Dönemi: 1947-1971

1947 yılından sonra alanda gelişmeye başlayan sanayi ile özellikle 1950'lerin başlarında yoğun göç ve buna bağlı hızlı, kontrolsüz nüfus artışı gerçekleşmiştir. Bu zamana kadar alanın ana baskın karakterini meydana getiren tarihi kültürel peyzaj, gelen nüfusla birlikte yok olmaya başlamıştır. Bunun yanında, gelen bu nüfusun kendi imkanları dahilinde inşa ettikleri gecekondular yapıları alanın yeni karakterini oluşturmaya başlamıştır. Ayrıca, Menderes Dönemi'nde gerçekleştirilen istimlak uygulamaları ile Kara Surlarına dik yapılan ulaşım yolları kenti batıya doğru genişletmiş ve bu alana ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bu yüzden, alana özgün kültürel peyzajın yok oluşu kontrolsüz yapılaşmanın yanında istimlaklarla daha da hızlanmıştır. 1946 yılı hava fotoğrafında Merkez Efendi mezarlığı doğu, batı ve güney yönlerinden çevre yolları ile sınırlanırken, kuzey yönünde sınırlanmadığı ancak, Ek 66'da görülen 1968 yılı hava fotoğrafında mezarlığın kuzey yönünden sınırlanmaya başladığı anlaşılmıştır (Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

iii. Büyük Ulaşım Yapıları ve Alanları Dönemi: 1971-1995

Bu dönem içinde Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresi için köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle, kontrolsüz artan nüfus ve hızlı sanayi gelişimi, bu alanda yıllardır kullanılmayan arazilerin iskân edilmesine ve plansız yerleşim merkezlerinin oluşturulmasına neden olmuştur. Bunun yanında, Topkapı mezarlığının bir kısmı yok edilerek 1971 yılında inşa edilen "Topkapı Şehirlerarası Otobüs Terminali", alanda çok büyük bir insan sirkülasyonu başlatmıştır. Ek olarak, Merkez Efendi mezarlığının kuzey yönüne doğru devam eden büyümesinin otogarın inşa edilen yapılarıyla sınırlandırıldığı ve bu nedenle mezarlığın günümüzdeki sınırlarının bu dönem içinde oluştuğu tespit edilmiştir (Baş Bütüner, 2019; Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

1980'lerden sonra İstanbul'un imar ve planlamasında desantralizasyonun etkili olması ve alanda bulunan gecekonduların ranta dayalı apartmanlaşmaya dönüşmesine paralel olarak, 1989 hava fotoğrafında Yenikapı Mevlevihanesi'nin çevresindeki yapıların yeni inşa edilen veya inşaatı devam eden apartmanlar olduğu tespit edilmiştir (bk. Ek 66). Bu

alan, fiziksel, işlevsel ve anlamsal bozulmalara maruz kalmıştır. Bunun yanında, kapsamlı kentsel stratejilerden de yoksun olmuştur. Dolayısıyla, kendine özgün tarihsel değerleri ve kültürel peyzajı tamamen göz ardı edilmiştir. Özetle, Kara Surları çeper kuşak bölgesini oluşturan Zeytinburnu ve Merkez Efendi mahallesi, kültürel miras değerlerine uygun bir koruma stratejisi geliştirilmeksizin kentsel dönüşüm için bir boşluk olarak kabul edilmiştir (Baş Bütüner, 2019; Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

iv. Sit Alanı İlanı Sonrası Dönem: 1995-2007

İstanbul Kara Surları ve çevresi, 1985 yılında UNESCO tarafından “Dünya Mirası” kabul edildikten sonra alana ilgi artmış ve bu alanla ilgili çeşitli koruma planları hazırlanmaya başlanmıştır. Tarihi Yarımada, 1995 yılında “sit alanı” olarak ilan edilmiştir. Kara surlarına komşu olan sur dışı alan da “Sur Tecrit Alanı” adıyla Tarihi Yarımada’nın koruma alanı olarak belirlenmiştir. Ek 66’da görülen 1998 hava fotoğrafından da anlaşılacağı gibi sit alanı ilan edildikten sonra Topkapı Otogarı ve çevrede bulunan sanayi tesisleri, 1995 yılı itibariyle kent dışına taşınmaya ve alan temizlenmeye başlamıştır (Durusoy Özmen, 2021; Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

v. Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönem: 2007-2023

2007 yılında başlanan ve günümüzde devam eden KVP dahilinde projenin ana odaklarından biri olarak Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresi olan Merkez Efendi mahallesi kentsel dönüşümü olarak belirlenmiştir. Bu mahalle, önemli tarihi – mimari yapılara ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilmeye başlanan İstanbul’dan sonra gelişen tarihi Merkez Efendi mezarlığı ile özgün, değerli somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerine sahip olmuştur. 2007-2014 yılları arasında Merkez Efendi mahallesinde bulunan eski konut, ticaret ve sanayi yapıları yıkılmıştır. Bunların yerine KVP’de belirlenen konut-ticaret bölgesi kapsamında geleneksel Türk konutlarına benzeyen yeni ya da rekonstrüksiyon yapılar inşa edilmiştir (Şekil 4.3). Bunun yanında, mahallede bulunan ve XIX. yüzyıla tarihlenen ahşap konaklar, bir karakol ve bir fırın yapısı restore edilmiştir. Ancak, 2022 yılında tarihi fırın yapısı yanmıştır (Gürbüz, 2022). Aynı dönem içinde Merkez Efendi türbesi, camisi, hamamı ile Yenikapı Mevlevihanesi restorasyonları gerçekleştirilmiştir. Külliye ve Mevlevihane’nin önüne geniş meydanlar oluşturulmuştur (Akansu & Kıvılcım Çorakbaş, 2022).

Şekil 4.3. Mevlevihane Cad. üstündeki yapıların yıllara göre değişimi

A) 2012 yılı (Eres Yaprak, 2012)

B) 2022 yılı (Akansu, 2022)

Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması

ÖLÇEK / DÖNEM	DMA	Ölçeği:	Mahalle Ölçeği:	Mezarlık Ölçeği:
	İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıklar	Merkez	Efendi	Merkez Efendi Mezarlığı
Sanayileşme Öncesi Dönem: 1947 öncesi	1946 yılı hava fotoğrafı incelendiğinde sur dışı bölgenin doğal ve kırsal karakterinin korunduğu tespit edilmiştir. Edirnekapı mezarlığı ise şehitlik olarak yeniden düzenlenmektedir.	1946 yılı hava fotoğrafı incelendiğinde Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresinin doğal, kırsal ve tarihi karakterinin korunduğu tespit edilmiştir.	1946 yılı hava fotoğrafı incelendiğinde Merkez Efendi mezarlığı, günümüzdeki gibi tanımlı mezarlık sınırlarına fazla sahip değildir. Serbest bir yayılımı olduğu ve büyümeye devam ettiği anlaşılmıştır.	

Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam)

ÖLÇEK / DÖNEM	DMA Ölçeği:	Mahalle Ölçeği:	Mezarlık Ölçeği:
	İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıklar	Merkez Efendi Mezarlığının Yakın Çevresi	Merkez Efendi Mezarlığı
Sanayileşme ve Gecekdulaşma Dönemi: 1947-1971	1968 yılı hava fotoğrafında bölgenin eski doğal ve kırsal karakterini kaybettiği ve sanayileşme ile yeni yapıların inşa edildiği tespit edilmiştir. Edirnekapı mezarlığı ise şehitlik olarak yeniden düzenlenmesine devam edilmektedir.	1968 yılı hava fotoğrafında Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresi sanayileşmenin etkisiyle artan nüfusla eski doğal, kırsal ve tarihi karakterini kaybettiği tespit edilmiştir. Bunun yanında, inşa edilen sanayi yapıları ve gecekdular çevrenin yeni karakterini oluşturmaya başlamıştır.	1968 yılı hava fotoğrafında mezarlığın sınırlanmaya başladığı gözlemlenmiştir.
Büyük Ulaşım Yapıları ve Alanları Dönemi: 1971-1995	1989 yılı hava fotoğrafında bölgenin günümüzdeki halinin belirginleşmeye	1989 yılı hava fotoğrafı incelendiğinde, 1971 yılında inşa edilen Topkapı Otogarı'nın	1989 yılı hava fotoğrafında Merkez Efendi mezarlığının kuzey yönünde devam eden

Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam)

ÖLÇEK / DÖNEM	DMA Ölçeği:	Mahalle Ölçeği:	Mezarlık Ölçeği:
	İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıklar	Merkez Efendi Mezarlığının Yakın Çevresi	Merkez Efendi Mezarlığı
Büyük Ulaşım Yapıları ve Alanları Dönemi: 1971-1995	başlandığı tespit edilmiştir. Çamlık mezarlığının 1968 yılı hava fotoğrafında bir bütün olduğu ancak 1989 yılı hava fotoğrafında 1973 yılında yapılan çevre yolunun yapılmasıyla parçalanarak bölümlere ayrıldığı ve 1971 yılında inşa edilen Topkapı Otogarı için Topkapı mezarlığının bir kısmının yok edildiği tespit edilmiştir. 1985 yılında İstanbul Kara Surları ve çevresi,	tespit edilmiştir. başlattığı gözlemlenmiştir. Bunun yanında, sanayileşmeyle artan gecekonduların yapılarının desantralizasyonu n etkisiyle apartmanlaştığı ve yenilerinin inşa edildiği tespit edilmiştir. Böylelikle, Merkez Efendi yakın çevresinin fiziksel, işlevsel ve anlamsal bozulmalara maruz kaldığı gözlemlenmiştir.	bölgede yoğun bir insan sirkülasyonu büyümesinin otogarın inşa edilmesiyle sınırlandırıldığı ve bu nedenle de mezarlığın günümüzdeki sınırlarının bu dönem içinde olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam)

ÖLÇEK / DÖNEM	DMA Ölçeği:	Mahalle Ölçeği:	Mezarlık Ölçeği:
	İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıklar	Merkez Efendi Mezarlığının Yakın Çevresi	Merkez Efendi Mezarlığı
Büyük Ulaşım Yapıları ve Alanları Dönemi: 1971-1995	UNESCO Dünya Miras Alanı olarak Dünya Miras Listesi'ne dahil olarak uluslararası çapta mimari koruma ilkelerine göre değerlendirilmeye başlanmıştır.		
Sit Alanı İlanı Sonrası Dönem: 1995-2007	1998 yılı hava fotoğrafında bölgenin Dünya Miras Alanı olması nedeniyle bölgede mimari koruma ilkelerine göre kararlar alınmaya başlanmıştır. Bu kararlardan biri 1995 yılında bölgenin sit alanı ilan edilmesi olmuştur. Sit alanı olduktan sonra bölgede büyük bir temizlik başlamıştır.	1998 yılı hava fotoğrafında Merkez Efendi mezarlığı yakın çevresinde büyük bir temizlik başlamış ve bu temizlik sırasında Topkapı Otogarı ve sanayi yapıları kaldırılmıştır. Bundan sonra çevrede tanımsız büyük boş alanlar oluşmuştur.	1998 yılı hava fotoğrafında Merkez Efendi mezarlığı sınırlarının korunduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam)

ÖLÇEK / DÖNEM	DMA Ölçeği:	Mahalle Ölçeği:	Mezarlık Ölçeği:
	İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıklar	Merkez Efendi Mezarlığının Yakın Çevresi	Merkez Efendi Mezarlığı
Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönem: 2007-2023	2007 yılında KVP ile başlayan kentsel dönüşüm projesiyle bölgede neredeyse her yıl değişimler meydana gelmiştir. Bunun nedeni, Kara Surları DMA çevresini oluşturan ve büyük bölümü Zeytinburnu ilçesi sınırları içinde olan koruma alanının 2005 yılında 5366 sayılı kanunla yenileme alanı ilan edilmesi olmuştur. KVP için yenileme alanı ilan edilen bu bölgenin odak noktası olan Merkez Efendi mahallesinde ise daha fazla şekilde kentsel değişimler gerçekleşmiştir.	KVP kapsamında Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresi 2007 yılından itibaren kentsel dokusu değişmiştir. 2012 yılı hava fotoğrafında mezarlığın yakın çevresinde bulunan gecekonduların yerini 2023 yılı hava fotoğrafında yeni yapıların yer aldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında, 2012 yılı hava fotoğrafında görülmeyen ama 2023 yılı hava fotoğrafında görülen	2012 ve 2023 yıllarına ait hava fotoğraflarında mezarlık sınırlarının değişmediği tespit edilmiştir. Bunun yanında, bu dönem içinde 2007 yılında İBB tarafından mezarlıkta bitkilendirme, içi yolları ve giriş kapılarının yapılmasıyla ilgili çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca, 2011 yılında eski Başbakan Necmettin Erbakan'ın

Çizelge 4.1. Çalışma için kullanılan üç ölçek ve sur dışı bölgenin tarihsel beş döneminin karşılaştırılması (devam)

ÖLÇEK / DÖNEM	DMA	Ölçeği:	Mahalle Ölçeği:	Mezarlık Ölçeği:
	İstanbul Kara Surları Dışındaki Mezarlıklar		Merkez Efendi Mezarlığının Yakın Çevresi	Merkez Efendi Mezarlığı
Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönem: 2007-2023			büyük ölçekli, modern yapıların inşa edildiği gözlemlenmiştir.	mezarının gömülmesi sırasında mezarlığın duvarlarının, mezarlık içinin temizlendiği tespit edilmiştir.

4.2.2. Yakın çevresindeki değişimler

Bu bölümde, Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresindeki değişimler literatür ve internet taramaları, saha çalışması, envanter fişlerinden elde edilen bilgilere göre;

- i. Yapılardaki değişim
- ii. Yollardaki değişim
- iii. Peyzaj öğelerindeki değişim olarak üç alt başlıkta incelenmiştir.

i. Yapılardaki değişim

Yapılardaki değişimler, Ek 67’de yapıların inşa edildikleri dönemlere ve özgünlük durumlarına göre incelenmiştir. Özgünlük durumları, detaylı çalışma alanındaki yapıların literatür, internet taramaları ve saha çalışmalarından elde edilen bilgiler ile gözlemlenen özgünlük durumlarına göre; özgün, rekonstrüksiyon, restore edilmiş ve yeni yapı olarak analiz edilmiştir. Bu özgünlük durumları:

- Özgün yapı: Osmanlı Döneminde inşa edilmiş eski yapı
- Restore edilmiş yapı: Eski şekline uygun olarak onarılan yapı
- Rekonstrüksiyon yapı: Özgün haline uygun şekilde yeniden yapılan yapı

- Yeni yapı: Çağdaş tasarım yapılarak inşa edilen yapı olarak belirlenmiştir.

Detaylı çalışma alanı dışında kalan yapılar “tespit edilemedi” olarak ele alınmıştır. Bu incelemede Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresini oluşturan yapıların özgün olmadıkları tespit edilmiştir.

Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresini oluşturan yapıların çoğunluğu Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönemde inşa edilmiş ve geleneksel Türk konutlarına benzer şekilde rekonstrüksiyon yapılar olarak inşa edilmiştir. Sanayileşme Öncesi Dönemde inşa edilen ve tarihi olan yapılar ise restore edilmiş ve yeniden işlevlendirilerek kullanılmaya devam edilmiştir. Bu tarihi yapılardan, Yenikapı Mevlevihanesi yeniden işlevlendirilerek Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (FSMVÜ)’nin kampüsü olarak kullanılmaktadır. Bunun dışında, Merkez Efendi camisi, türbesi ve hamamı, tarihi karakol ve tarihi fırın eski işlevlerinde kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak, 2022 yılında gerçekleşen bir yangında fırın yapısı yanmıştır (*bk.* Ek 16). Ayrıca, yakın çevresinde Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönemde inşası başlanan büyük ölçekli yeni yapılar da inşa edilmeye devam etmektedir.

Merkez Efendi mezarlığının yakın çevresi, Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönem olan KVP kapsamında yeniden ele alınarak bölgenin tarihi dokusuna uygun olmayan işlevler verilmiştir. Konut-ticaret bölgesi olarak yeniden oluşturulan bu bölgede yaşayan eski sakinlerin bu bölgeden uzaklaştırılmış olabileceği ve bundan dolayı bir soylulaştırma gerçekleştiği düşünülmüştür (Şekil 4.3).

XVI. yüzyılda, Merkez Efendi Külliyesi’nin etrafında gelişen Merkez Efendi mezarlığı, sur dışında bulunan mezarlıklar içinde en çok Osmanlı Dönemi’ne ait mezar taşı barındıran mezarlık olmuştur. Ancak, 1950’lilerden sonra artan nüfus dolayısıyla yapılan yeni gömüler ile 1970’lerde gerçekleşen imar faaliyetleri tarihi mezar taşlarının çoğunun zarar görüp yok olmasına neden olmuştur. Bu durum, 2000’li yılların başında yeni gömü yapılmasının yasaklanması ile değişmiştir (Zaman, 2001). Bunun yanında, 2007 yılında İBB tarafından İstanbul içindeki tüm mezarlıkların bitkilendirilmesi, giriş kapılarının yapılması ve mezarlık içi yollarının oluşturulması için başlanacak çalışmalar yazılı bir

açıklamayla belirtilmiş ve Merkez Efendi mezarlığı bu çalışmalarının ilk etabında yer almıştır (Hürriyet, 2007). Merkez Efendi mezarlığı ile ilgili son gelişme ise 2011 yılında vefat eden ve bu mezarlıkta bulunan eski Başbakan Necmettin Erbakan'ın defnedilmesi için yapılan hazırlıklar olmuştur. Bu hazırlıklar dahilinde, İBB ekipleri tarafından mezarlıkta temizlik ve bakım çalışmaları yürütülmüştür. Bu temizlik ve bakım çalışmaları içinde mezarlık duvarlarının kontrollü kumlama²⁴ yöntemiyle beyazlatılması, ağaçların budanması ve mezarlığın içinde bulunan çöplerin temizlenmesi olarak gerçekleştirilmiştir (Zaman, 2011).

ii. Yollardaki değişim

Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresinde oluşan yollar, XX. yüzyılın başlarına kadar sur dışı bölgenin kırsal arazisine uygun olarak toprak yol şeklinde oluşturulmuştur. Fakat, 1930'lu yıllarda inşa edilen Londra Asfaltı ile asfalt yolların varlığı başlamıştır. 1950'lili yıllarda Londra Asfaltı genişletilerek günümüzde kullanılan D-100 (E-5) karayolu meydana getirilmiştir. D-100 karayolunun inşa edilmesi, bölgede sanayileşmeyle başlayan nüfus artışını daha da tetiklemiştir. Böylelikle, sur dışı bölgede belediye sınırlarının dışında kalan arazilerde arsa spekülasyonları ve gecekondulaşma daha da artmıştır. 1970'lilerde inşa edilen Boğaziçi Köprüsü ve çevre yolları da bu yolla bağlanarak kentin günümüzdeki omurgasını oluşturmuştur (Üngür, 2018). Bölgeye ulaşımın kolaylaşması Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresindeki toprak yolların asfalt yollara dönüştürmüştür. Ayrıca, kontrolsüz nüfus artışı ile başlayan kontrolsüz iskânla da yeni yollar yapılmıştır (Şekil 4.4).

---

²⁴ Kontrollü (Mikro) Kumlama: Özel aletlerle, basınçlı hava ya da azot kullanılarak, kirli taş yüzey üzerine doğrudan aşındırıcı agregalar püskürtülerek gerçekleştirilen bir mekanik temizleme tekniğidir. Kumlama da daha önce kullanılan yüksek basınçla kuvars agrega uygulamasının yol açtığı yüzey bozulmaları ve detay kayıpları nedeniyle kötü bir teknik olarak kabul görmüştür. Fakat, günümüzde özel agregalarla, düşük basınçta ve agrega tane boyutu sertliğinin, debinin ve basıncın kontrolüne imkân veren yeni sistemler ile bu sorun ortadan kaldırılmıştır (Ersen, 2013; Zakar & Eyüpgiller, 2018).

Şekil 4.4. Merkez Efendi mahallesi ve yakın çevresi

A) 1946 yılı hava resmi (HGM, 2023)

B) 2022 yılı hava resmi (Google Earth, 2022)

iii. Peyzaj öğelerindeki değişim

Merkez Efendi mezarlığı yakın çevresi, 1950’lilere kadar kırsal peyzaj öğelerinin (ağaçlar, bostanlar, mezarlıklar, çeşmeler) ağırlıklı olduğu bir bölgeyken bu yıllardan sonra kırsal peyzaj öğelerini kaybetmeye başlamıştır. Bu kırsal peyzaj öğelerinin yerini sanayi yapıları ve gecekondular almıştır. 2007 yılında ise KVP ile Merkez Efendi mahallesi başta olmak üzere bölgede çeşitli peyzaj tasarımları yapılmaya başlanmıştır. Bu tasarımların sonucunda, bölgede çeşitli tema parklar ve meydanlar yapılmış, ağaçlandırılmış, bölgede bulunan tarihi çeşmelerin restorasyonları gerçekleştirilmiştir. Merkez Efendi mahallesinde bulunan asfalt yollar, KVP kapsamında ele alınarak Arnavut kaldırımı şeklinde yeniden yapılmıştır. Bölgedeki araç trafiği yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle, yayalar için rahat hareket edebilecekleri, araçların girişinin yasak olduğu yollar oluşturulmuştur (Şekil 4.5).

Şekil 4.5. Tarihi Merkez Efendi hamamı ve mahalle yolları (Akansu, 2022)

4.3. Merkez Efendi Mezarlığı'nın Kültürel ve Doğal Miras Değerleri: Analiz ve Değerlendirme

Kara Surları sur kapılarından biri olan Mevlanakapı'nın batısında yer alan Merkez Efendi mezarlığının; kuzeyinde Panorama 1453 Tarih Müzesi, güneyinde Tahirefendi (Çürüklük) mezarlığı, güneybatısında Yenikapı Mevlevihanesi ve kuzeybatısında ise Merkez Efendi camisi ile türbesi bulunur (*bk.* Ek 69).

Merkez Efendi mezarlığı, burada türbesi bulunan ve XVI. yüzyılda vefat etmiş Sünbülüyye Şeyhi Musa Muslihiddin Efendi'nin lakabından adını almıştır. Mezarlığın yanında bulunan Merkez Efendi camisini Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan yaptırmıştır. Bu mezarlık, sur dışında bulunan Osmanlı Dönemi mezarlıkları içinde en eskisi 1694-1695 tarihli olan 1209 adet Osmanlı Dönemi mezar taşı ile en fazla mezar taşı içeren mezarlığı olmuştur (Kucur, 2015b; Zeytinburnu Belediyesi, 2020b). Bu mezar taşları, çoğunlukla XVIII ve XIX. yüzyıllar da yapılmış olup orta tabakaya aittir (Kucur, 2015b).

4.3.1. Mezarlık elemanları değişimleri

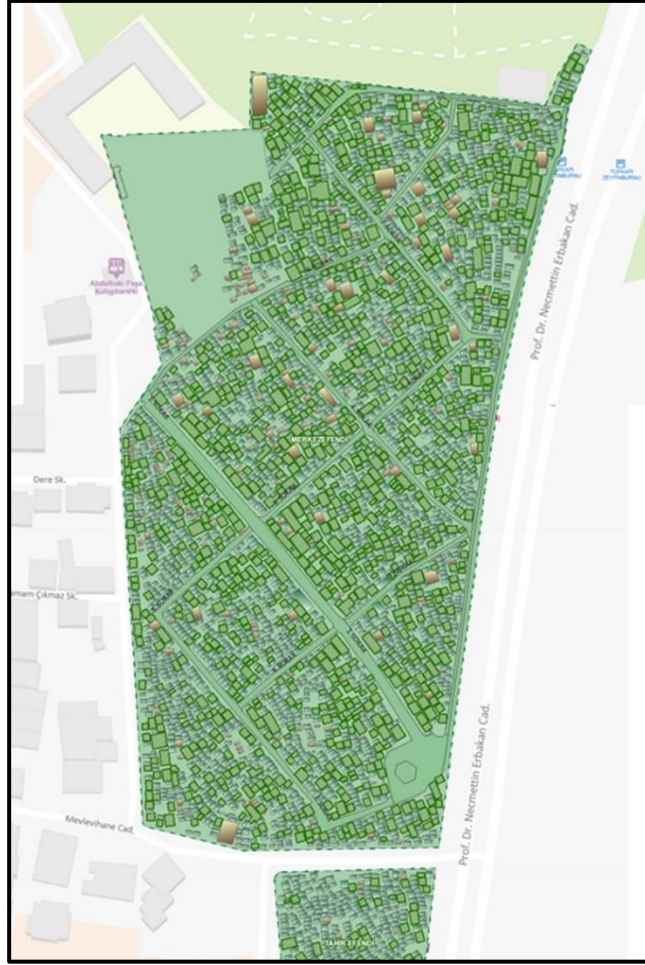
Merkez Efendi mezarlığı analizi gerçekleştirilirken literatür ve internet taramaları, KUDEB mezarlık krokisi, İstanbul 4 numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu koruma kararları, saha çalışması ve envanter fişleri bilgilerinden yararlanılmıştır.

Merkez Efendi mezarlığından toplanacak bilgiler için saha çalışmasında yapılan gözlemlere göre bir envanter fişi düzenlenmiştir (Şekil 3.3). Mezarlık için oluşturulan envanter fişlerinde mezarlığı oluşturan elemanlar,

- i. Mezar taşları
- ii. Mezarlık duvarları
- iii. Çeşmeler
- iv. Kapılar
- v. Mezarlık içi yollar olarak belirlenen başlıklar altında yapım dönemleri, tipleri, teknikleri, malzemeleri, değişmişlik ve korunmuşluk durumları dikkate alınarak incelenmiştir (*bk.* Ek 29 – 60).

Mezarlık elemanlarının değişimleri incelenirken mezar taşlarının yapım dönemleri, KUDEB’den elde edilen krokide belirlenen yapım dönemleri temel alınarak bu çalışma için düzenlenerek kullanılmıştır. KUDEB mezarlık krokisinde kullanılan yapım dönemleri renklerle gösterilerek, mezar taşlarında bulunan doğum tarihlerine göre belirlenmiştir. Buna göre, kahverengi olanlar Osmanlı Dönemi, açık yeşil olanlar Erken Cumhuriyet ve koyu yeşil olanlar Yakın Dönem mezarlar olarak gösterilmiştir (Şekil 4.6). Bu çalışmada, mezar taşlarının yapım dönemleri taşların üstündeki ölüm tarihlerine göre düzenlenerek üç dönem altında incelenmiştir. Bu dönemler;

- Osmanlı Dönemi: 1923 öncesi
- Erken Cumhuriyet Dönemi: 1923-1950
- Yakın Dönem: 1950-2023 olarak belirlenmiştir.

Şekil 4.6. Merkez Efendi mezarlığı krokisi (KUDEB, 2022)

Mezarlık elemanlarının değişimleri, değişmişlik ve korunmuşluk durumları olarak iki şekilde incelenmiştir. Bu durumlar, saha çalışmasında yapılan gözlemlere göre belirlenmiştir. Gözlemlenen değişmişlikler, yapılan kütleli eklemeler-eksiklikler ve mimari elemanlarının değişmişlikleri dikkate alınarak dört başlıkta ve gözlemlenen korunmuşluklar, yapısal sorunları ve malzeme bozulmaları dikkate alınarak beş başlıkta incelenmiştir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4.2. Değişmişlik ve korunmuşluk durumları alt başlıkları ve tanımları

DEĞİŞMİŞLİK	KORUNMUŞLUK
Korunmuş: Yüzey malzemeleri çok az değişikliğe uğramış	İyi: Strüktür ve malzeme anlamında iyi ancak yüzey malzemelerinde küçük problemler gözleniyor
Çoğunlukla Korunmuş: Az derecede kütle eklenmesi ya da çıkarılması mevcut	Az iyi: Strüktürel açıdan bir problem yok ancak yüzey malzemeleri zarar görmüş
Parçalı olarak Korunmuş: Kütle eklenmesi ya da çıkarılması daha fazla	Orta: Az strüktürel problemleri var. Malzeme kaybı ve malzeme bozulması mevcut
Korunmamış: Özgün kütlesi ve yüzeyleri okunur değil	Kötü: Derin strüktürel problemler mevcut. Malzeme bozulmaları ve kaybı ileri derecede olmakla beraber yapı halen ayakta
	Yıkılmış: Bölgesel olarak ya da komple yıkılmış

Bu envanter fişleri, 17 adet tekil mezar taşı ile 6 adet Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşı grubuna, 2 adet çeşmeye, 3 adet mezarlık kapısına, 2 adet mezarlık içi yola ve 2 adet mezarlık duvarına uygulanmıştır. Bu çalışmayla ilgili;

- Mezarlıkta bulunan toplam mezar sayısına ulaşılamamıştır.
- Mezarlık içi yolları ve duvarları yapılan gözlemler sonucunda aynı üslupta oldukları tespit edildiği için tüm yollara ve duvarlara envanter fişi uygulanmamıştır.
- Mezarlığa üç giriş kapısı tespit edilmiş ve bu kapıların hepsine envanter fişi uygulanmıştır.

i. Mezar taşları

Merkez Efendi mezarlığında bulunan mezar taşları incelendiğinde, Osmanlı Dönemi mezar taşlarının parçalı olarak korunmuş ya da korunamamış olarak tespit edilmiştir (Şekil 4.8). Bu durumlarının yanında mezar taşlarının yeni gömü yapılabilmesi için yerlerinin değiştirildiği ve mezarlığa rastgele yerleştirildikleri anlaşılmıştır (*bk.* Ek 55 –

60). S-17 örneğindeki gibi bazı Osmanlı Dönemi mezar taşları diğer mezar taşlarının yönleriyle uyumsuz olarak rastgele yerleştirildiği tespit edilmiştir (bk. Ek 54). Bazıları, SG-04 örneği gibi herhangi bir düzene uyulmadan mezarlığın değişik bölümlerinde toplanmıştır (bk. Ek 58).

Merkez Efendi haziresinde bulunan Osmanlı Dönemi mezar taşlarının, mezarlığın içindeki mezar taşlarından korunmuş ve iyi durumda oldukları tespit edilmiştir (Şekil 4.7). (bk. Ek 52 ve Ek 53). Fakat, Merkez Efendi mezarlığı içinde bulunan Osmanlı Dönemi mezar taşlarının, yeni gömüler ve bakımsızlık nedeniyle zarar görmüş ve düzensiz şekillerde yerleştirildiği gözlemlenmiştir (Şekil 4.8). Bunun yanında, Yakın Dönem mezar taşlarının, Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait mezar taşlarına göre daha iyi durumlarda oldukları tespit edilmiştir. Mezarlıkta, Yakın Dönem'e ait mezar taşları çoğunluktadır. Bu mezar taşlarının çerçevesel mezar tipinde yapıldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 4.7. Merkez Efendi Cami haziresi – İstanbul (Akansu, 2022)

Şekil 4.8. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul (Akansu, 2022)

Mezarlıkta, Yakın Dönem'e ait lahit mezarların yapıldığı tespit edilmiştir (bk. Ek 35, Ek 36 ve Ek 37). Bu lahit mezarlar korunmuş ve iyi durumdadırlar. Bu mezarlarda levha, silindirik ve prizmatik şahide örnekleri tespit edilmiştir. Korunmuş ve iyi durumdadırlar. Şekil 4.9'da şahide ve levha şahidelere sahip lahit mezarlar görülmektedir.

Şekil 4.9. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul
A) Merkez Efendi mezarlığı krokisi (KUDEB, 2022)
B) Lahit mezarlar (Akansu, 2022)

Merkez Efendi mezarlığında, toplum tarafından tanınan ve bilinen kişilerin mezarları bulunmaktadır. Bu kişiler, Çizelge 4.3'te verilmiştir.

Çizelge 4.3. Merkez Efendi mezarlığında mezarları bulunan bazı tanınmış kişiler (Vikipedi, 2023)

ADLARI	ÖLÜM TARİHLERİ	MESLEKLERİ
Abdülhak Şinasi Hisar	1888-1963	Türk yazar
Abdullah Cevdet	1869-1932	Türk hekim, yazar, siyasetçi

Çizelge 4.3. Merkez Efendi mezarlığında mezarları bulunan bazı tanınmış kişiler (devam)
(Vikipedi, 2023)

ÖLÜM		
ADLARI	TARİHLERİ	MESLEKLERİ
Ergun Köknar	1934-2000	Türk oyuncu, gazeteci
Halide Edip Adivar	1884-1964	Türk yazar, siyasetçi, akademisyen
Hamdullah Suphi Tanrıöver	1885-1966	Türk devlet adamı, yazar
Hulusi Yazgan	1868-1940	Türk hattat
Muzaffer Akgün	1925-2015	Türk müzisyen
Necmettin Erbakan	1926-2011	Türk devlet adamı, mühendis, akademisyen
Nermin Erbakan	1943-2005	Necmettin Erbakan'ın eşi
Rıza Nur	1879-1942	Türk hekim, siyasetçi, yazar
Sabahattin Eyüboğlu	1908-1973	Türk yazar, akademisyen, çevirmen
Sadettin Kaynak	1895-1961	Türk besteci
Sait Köknar	1901-1946	Türk oyuncu
Şerif Yüzbaşıoğlu	1932-1981	Türk besteci, yapımcı
Suna Pekuysal	1933-2008	Türk oyuncu, seslendirme sanatçısı
Toktamış Ateş	1944-2013	Türk akademisyen, yazar
Yaşar Erkan	1912-1986	Türk güreşçi
Ahmet Dede	....-1847	Yenikapı Mevlevihanesi aşçısı
Timurtaş Uçar	1944-2000	Türk müftü

Saha çalışması sırasında bulunan ve Çizelge 4.3'te verilen tanınmış kişilere ait mezarların durumları da örnek olması adına incelenmiştir. Bunlardan biri, Türk siyasetçi Dr. Rıza Nur'un mezarıdır. Bu mezarda, kendi isteği üzerine adı Orhon alfabesi kullanılarak yazılmıştır (Birinci, 2008). Erken Cumhuriyet Dönemi mezar taşlarına örnektir. Çoğunlukla korunmuş ve orta derecedir (Şekil 4.10). (bk. Ek 33).

Şekil 4.10. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul
A) Merkez Efendi mezarlığı krokisi (KUDEB, 2022)
B) Dr. Rıza Nur’un mezarı (Akansu, 2022)

Diğeri, Türk yazar Halide Edip Adıvar’ın mezarıdır. Mezar, Yakın Dönem örneklerinden biridir. Korunmuş ve iyi durumdadır (*bk.* Ek 32). Bir başkası, eski Başbakan Necmettin Erbakan’ın mezarı ve hatta Erbakan aile kabristanıdır. Bu kabristan, 10. Yıl Cad. üzerinde bulunan K-01 giriş kapısının solunda bulunmaktadır. Kabristanı oluşturan mezarlar, Yakın Dönem’e ait çerçeveli mezar şeklindedir. İyi ve korunmuş durumdadır (*bk.* Ek 29 ve Ek 30).

Bu mezarlardan en eskisi, 2009 yılında tescillenen ve 2013 yılında restorasyonu yapılmış olan (Koruma Kurulu, 2022) Yenikapı Mevlevihanesi’nin aşçısı olan Ahmet Dede’nin türbesidir. Bu türbe, demir şebekeli şekilde inşa edilmiştir. Demir şebekenin içinde bulunan mezarlar, dört adettir. Bunlar, üç pehleli ve bir lahit mezarıdır. Pehleli mezarlardan, Mevlevihane Caddesine yönünde olanlardan biri levha diğeri sekizgen şahideye, mezarlığın iç kısmı yönünde olan silindirik şahideye sahiptir (*bk.* Ek 42 ve Ek 70).

Şekil 4.11. Merkez Efendi mezarlığı – İstanbul

- A) Yenikapı Mevlevihanesi Aşçısı Ahmet Dede'nin demir şebekeli türbesi (Akansu, 2022)
- B) Mezar iç kısmı yönündeki silindir şahideli mezar (Akansu, 2022)
- C) Mevlevihane Cad. yönündeki levha şahideli mezar (Akansu, 2021)
- D) Türbeyi oluşturan bir lahit, üç pehleli mezar (Admin, 2014)

ii. Mezarlık duvarları

Mezarlık duvarlarının hepsi, D-02 örneğindeki gibi kesme taş malzeme kullanılarak aynı üslupta yapılmıştır. Sadece Merkez Efendi Camisi ile mezarlığını ayıran D-01 duvarı, doğal taş malzeme kullanılarak yığma üslupla yapılmıştır. Ayrıca, D-01 duvarı, hazireyle mezarlığı ayıran duvarlardan biridir.

Mezarın kenarındaki Merkez Efendi Cami duvarında (D-01), hasar görmüş ve yeri belli olmayan bazı Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarının Koruma Kurulu tarafından alınan kararla konservasyonu yapıp bu duvarda teşhiri gerçekleştirilmektedir (Şekil 4.12). (bk. Ek 50, Ek 61 ve Ek 62).

Şekil 4.12. Merkez Efendi mezarlığında konservasyonu yapılan mezar taşları ve sergilendikleri D-01 duvarı (Akansu, 2022)

iii. Çeşmeler

Mezarlığın giriş meydanında bulunan C-01 kodlu çeşmenin yapım dönemi ve yapım tipi bilinmemekle beraber mermer malzeme kullanılarak yapılmıştır (*bk.* Ek 43).

Merkez Efendi Cami çeşmesi olan C-02 kodlu çeşmenin kitabesinde çeşmenin 1812 yılında yapıldığı belirtilmiştir. Çeşme, mermer malzeme kullanılarak yapılmıştır. Caminin giriş kapısının yanında bulunan çeşme mezarlık duvarıyla bir bütün halindedir (Şekil 4.13).

Şekil 4.13. Merkez Efendi Cami giriş kapısı ve çeşmesi (Akansu, 2022)

iv. Kapılar

Mezarlığın giriş kapılarından biri olan K-01, yığma yapım sistemi ve taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Merkez Efendi Cami tarafında bulunan diğer giriş kapısı K-02 ve cami içinde mezarlığa girilen K-03 kapısı metal malzeme kullanılarak yapılmıştır.

v. Mezarlık içi yollar

Merkez Efendi mezarlığının iç yolları, günümüzde Arnavut kaldırımı şeklinde yapılmıştır. Bu yolların açılmasıyla ilgili çalışmalardan birinin, 2007 yılında İBB tarafından gerçekleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir (Hürriyet, 2007). (bk. Ek 46 ve Ek 47).

Mezarlık, ızgara plan şeklinde olup, mezarlık içi yollar, Arnavut kaldırımı olarak yapılmıştır (Şekil 4.6). (bk. Ek 46 ve Ek 47).

4.4. Bulguların Değerlendirilmesi

Elde edilen bulgularda, İstanbul Kara Surları çevresini oluşturan mezarlıkların, XV. yüzyıl öncesinde oluşmaya başladığı tespit edilmiştir. Ancak, İstanbul'un Osmanlılar tarafından alınmasından sonra sayıları gittikçe artmıştır. İstanbul'un alınmasından sonra sur dışı çevrede Müslüman mezarlıkları oluşmaya başlamış ve ilerleyen zamanlarda daha da büyümüşlerdir. Ancak, 1950'lili yıllardan sonra sur dışı çevrede hızla gelişmeye başlayan sanayi ile Kara Surlarının dışını bir yeşil kuşak gibi saran mezarlıklar alanda gerçekleşen iskân hareketleriyle bölünmeye, parçalanmaya ve yok olmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın detaylı olarak incelediği Merkez Efendi mezarlığı ve yakın çevresi bağlamında bakıldığında, 1950'li yıllara kadar Merkez Efendi mahallesinin tarihi kültürel peyzajını koruduğu ancak 1950 yılından sonra gelişen sanayileşme ile birlikte tarihi kültürel peyzajını kaybetmeye başladığı tespit edilmiştir. Bu yıllardan sonra bölgede, insan sirkülasyonunun artmıştır. İnsan popülasyonunun artması sonucu gecekondulaşma başlamış ve bu gecekondulaşma daha sonrasında apartmanlaşmaya dönüşmüştür. 1985'de UNESCO DMA'na giren İstanbul Kara Surları içindeki Merkez Efendi

mahallesinde inşa edilmiş sanayi yapıları bölgenin 1995 yılında sit alanı ilan edilmesiyle temizlenmeye başlanmıştır. Bu temizlenmenin ardından oluşan boş arazide 2007 yılında Kültür Vadisi Projesi ile yeniden kentsel ölçekte düzenlemeler başlamıştır. Bu kentsel dönüşüm projesinin odağı olan Merkez Efendi mahallesinde geleneksel konutlara benzer betonarme rekonstrüksiyon yapılar inşa edilmiştir. Bu inşa edilen yapılar, bölgede önceden yaşayan toplumu buradan uzaklaştırarak mahallede bir soylulaştırma gerçekleştirildiğine dair ihtimalleri artmıştır. KVP kapsamında, bölgede inşa edilen yeni yapılar ve verilen yeni işlevler özellikle mahallenin güvensiz olan eski görünümünü düzeltmeye yönelik olmuştur. Ancak, inşa edilen yeni yapılar bölgenin tarihi dokusuyla uyumlu olmamıştır (*bk.* Şekil 4.3). Bu uyumsuzluk, bölgede yapay bir tarihi doku görünümü oluşturarak Merkez Efendi mahallesinin tarihi yapılarının bölgedeki etkilerini azaltmıştır. Bunun dışında, 2014 yılından sonra KVP'nin amacının dışına çıkılarak bölgede büyük ölçekli projeler inşa edilmeye başlanmıştır. Bu projelere örnek olarak “İstanbul Kent Müzesi” ile “Merkez Efendi Konakları” projeleri verilebilir. Ayrıca, 2021 yılında FSMVÜ'nin kampüsünün inşaatına başlanmıştır.

Merkez Efendi mezarlığı ölçeğinden bakıldığında, 1950 yılından önce mezarlığın serbest bir şekilde geliştiği tespit edilmiştir. Mezarlık, tarihi ve kültürel bir peyzajın içinde bulunmaktadır. Fakat, 1950 yılından sonra bölgede gelişen sanayileşmeyle birlikte çevresinde ciddi kentsel dönüşümler meydana gelmeye başlamıştır. Mezarlığın içinde bulunduğu tarihi ve kültürel peyzaj yok olmaya başlamıştır. Eski peyzajın yerini sanayi yapıları, gecekondular ve ulaşım için gereken yollar almıştır. Özellikle, 1970'lerde inşa edilen Topkapı Şehirlerarası Otobüs Terminali ile mezarlığın serbest gelişmesi durmuş ve günümüzdeki sınırlarına sahip olmuştur. Sit alanı ilan edildikten sonra ise bölgeden sanayi uzaklaştırılmış ve temizlenmiştir. Meydana gelen boş arazi ise 2007 yılında KVP kapsamında ele alınmıştır. KVP kapsamında, Merkez Efendi mezarlığı ile ilgili sadece mezarlık duvarlarının, mezarlık aydınlatmasının ve mezarlık içi yollarının iyileştirilmesi sağlanmıştır. Mezarlık, bir kültürel miras değeri olarak görülmemiştir.

Merkez Efendi mezarlığını oluşturan Yakın Dönem, Erken Cumhuriyet Dönemi ve Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşları bulunmuştur. Bu mezar taşlarının durumları ise Yakın Dönem'in Erken Cumhuriyet Dönemi'nden daha iyi olduğu, Erken Cumhuriyet

Dönemi'nde Osmanlı Dönemi'nden daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Mezarlıkta, 2000'lerin başlarına kadar yapılan yeni gömülerle Osmanlı Dönemi mezar taşlarının bir kısmının yerlerinin değiştiği, bir kısmı da zarar gördüğü de tespit edilmiştir.

4.5. Sur Dışı Mezarlıkların Korunması için İlkeler

Sur dışında bulunan mezarlıkların korunmaları için bu mezarlıkların mimari koruma yaklaşım ilkelerine göre ele alınarak bütünleşik olarak korunmaları gerekmektedir. Bunun için ilk olarak mezarlıkları birer kültürel miras değeri olarak ele almak gerekmektedir. Daha sonra mimari koruma ilkeleri geliştirilmelidir. Geliştirilecek ilkeler şöyle olabilir:

- Sur dışını oluşturan mezarlıklar için alan yönetim planlarında mezarlıklarla ilgili özel bir bölümün oluşturulması ve koruma kararlarının alınması gerekmektedir.
- Mezarlıklar ile ilgili envanter fişleri hazırlanmalıdır.
- Alan yönetim başkanlığında mezarlıklarla ilgilenecek ve diğer birimlerle ortak çalışacak bir birimin kurulması gerekmektedir. Bu birim, sur dışı mezarlıkları hakkında uluslararası ve ulusal sözleşmelere uygun şekillerde mezarlıkları kontrol edebilmeli, koruma kararları aldırabilmeli ve mezarlıklarla ilgili bir arşiv ve veri tabanı oluşturabilmelidir.
- Sur dışı mezarlıkların çoğunu Müslüman mezarlıkları oluştursa da bu mezarlıkların yanında Rum, Ermeni ve Süryanilere ait mezarlıklar da bulunmaktadır. Bu mezarlıklar ise sur dışı kültürel peyzajını oluşturmaktadır. Bu nedenle, tüm bu mezarlıkların birlikte korunmaları için mimari koruma ilkeleri ile her bir mezarlığın kendi inanç sistemine göre şekillendirilmiş koruma yöntemleri belirlenmelidir. Belirlenen yöntemlere göre korunmaları sağlanmalıdır. Böylelikle, sur dışı kültürel peyzajını oluşturan mezarlıkların birlikte korunmalarının sağlanması peyzaj zenginliğini arttırabilir.

5. SONUÇ

Günümüzde, dünyada var olan tarihi mezarlıklar birer kültürel miras değeri olarak kabul görmüş ve mimari koruma kapsamında ele alınarak korunmaları için ilke ve yöntemler geliştirilmiştir. Fakat, Türkiye’de var olan tarihi mezarlıklar birer kültürel miras değeri olarak kabul edilmemiş ve mimari koruma kapsamında ele alınamamıştır. Bu yüzden, yapılan bu çalışmada, Osmanlı Dönemi mezarlıkları birer kültürel miras değeri olarak ele alınmış ve Osmanlı Dönemi mezarlıkları için mimari koruma ilkeleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, 1985 yılından itibaren uluslararası mimari koruma sözleşmelerine göre değerlendirilen UNESCO DML içinde yer alan İstanbul Kara Surları DMA’nı oluşturan Osmanlı Dönemi mezarlıklarından Merkez Efendi mezarlığı incelenmiştir. Bu mezarlık, sur dışını meydana getiren Osmanlı Dönemi mezarlıkları içinde Osmanlı Dönemi mezar taşı örneklerini çok sayıda ve iyi durumda barındıran mezarlık olduğu için seçilmiştir. Bu mezarlık incelenirken üç ana ölçek oluşturulmuştur. Bu ölçeklerden mezarlığa, Kara Surları dışını oluşturan mezarlıklar kapsamında daha sonra Merkez Efendi mahallesi kapsamında ve en son mezarlığın kendisi kapsamında tündengelim yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu ana ölçekler ise alanın geçirdiği önemli kentsel dönüşümler ve konuyla ilgili çalışan uzmanların oluşturduğu dönemler temel alınarak bu çalışma için tarihsel beş dönem oluşturularak daha detaylı şekillerde araştırılmıştır. Bu incelemeler sonucunda DMA ölçeği olan Kara Surları dışını oluşturan mezarlıklar kapsamında incelendiğinde:

- İstanbul’un tarihi kentsel alanı, sur dışının kültürel peyzajını oluşturan Osmanlı Dönemi mezarlıkların İstanbul’un alınmasından sonra hızla büyümeye başladığı tespit edilmiştir.
- Sur dışının büyük bir kısmını oluşturan Osmanlı Dönemi mezarlıklarının yanında Rum, Ermeni ve Süryanilere ait Hristiyan mezarlıklarının da olduğu tespit edilmiş ve sur dışını sadece Müslüman mezarlıklarından oluşmadığı anlaşılmıştır.
- Sur dışını bir yeşil kuşak gibi saran bu mezarlıklar, 1950’li yıllara kadar sur dışının tarihi ve kırsal dokusunu oluşturmuş ve fazla değişikliğe uğramamıştır. Ancak, 1950’lilerden sonra sur dışı bölgede gelişen sanayileşmeyle beraber bu doku bozulmuştur. Bu sırada, Osmanlı Dönemi mezarlıkları, sanayileşme ile artan

nüfusun etkisiyle alanda meydana gelen iskân hareketleri sırasında parçalanmış, bölünmüş ve hatta bir kısmı yok edilmiştir.

- İstanbul Kara Surlarının, 1985’de DML’ne girmesiyle alan mimari koruma kapsamında değerlendirilmeye çalışılmış, 1995 yılında sit alanı ilan edilmiş ve temizlenmeye başlanmıştır. DML’ne girdikten ve sit alanı ilan edildikten sonra 2007 yılında kültür odaklı kentsel dönüşüm projesi olan Kültür Vadisi Projesi (KVP) için yenileme alanı ilan edilmiş ve mimari koruma ilkelerine uymayan projeler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. KVP kapsamında yenileme alanı ilan edilen bölge, DMA içinde ve tarihi sit alanı olarak kabul edilmiş alandır. Bu yüzden, bu alan uluslararası mimari koruma sözleşmeleri ile korunma altında değerlendirilmektedir.
- KVP kapsamında Osmanlı Dönemi mezarlıklarıyla ilgili mezarlık duvarlarının, mezarlık aydınlatmalarının ve mezarlık içi yollarının düzenlenmeleri dışında mimari koruma bağlamında herhangi bir uygulamanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

Mahalle ölçeği olan Merkez Efendi mahallesi kapsamında incelendiğinde:

- 1950’lilerden önce mezarlığın yakın çevresi, sur dışının tarihi ve kültürel peyzajı içerisinde yer almıştır. 1950’lilerden sonra alanda gelişen sanayileşme ile bu peyzaj yok olmuş ve yerini sanayileşmiş bir kentsel dokuya bırakmıştır. Alanda, sanayi yapıları, gecekondular ve ilerleyen zamanlarda gecekonduların dönüşmesiyle apartmanlar yer almıştır. 1985 yılında alanın UNESCO DML’ne girmesi ile uluslararası düzeyde dikkat çekmiş ve mimari koruma yaklaşımlarına göre değerlendirilmeye başlanmıştır. 1995 yılında sit alanı ilan edilerek alandaki sanayi yapıları temizlenmiştir. 2007 yılında gerçekleştirilmeye başlanan Kültür Vadisi Projesi (KVP) için sit alanı olan bölge, yenileme alanı ilan edilmiştir. KVP’nin odak noktası olarak Merkez Efendi mahallesi seçilmiş ve kültür odaklı kentsel dönüşüm projelerine başlanmıştır.
- KVP kapsamında Merkez Efendi mezarlığı yakın çevresinde çok fazla proje gerçekleştirilmiştir. Bu projelerin çoğu yakın çevrede rekonstrüksiyon geleneksel Türk konutlarının inşa edilmesi ve tarihi yapıların restore edilerek yeniden kullanılmaya devam edilmesi şeklinde olmuştur. Ancak, 2014 yılında KVP

kapsamının dışına çıkılarak büyük ölçekli yeni yapıların inşa edilmesine başlanmış ve halen devam etmektedir. Bunun yanında, 2021 yılında yeni eğitim yapılarının inşasına da başlanmıştır.

- Yakın çevrede gerçekleştirilen bu projeler, mahallenin tarihi dokusuyla uyumlu olmamış ve çevrede yapay bir tarihi doku oluşturmuştur. Ayrıca, mahallenin eski dokusu gerçekleşen bu projelerle tamamen değişmiştir. Bu da çevrede bir soylulaştırma gerçekleştirildiğine dair bir ihtimal olabileceğini düşündürmüştür.

Mezarlık ölçeği olan Merkez Efendi mezarlığı kapsamında incelendiğinde:

- Merkez Efendi mezarlığı, 1950 yılından önce tarihi ve kültürel bir peyzajın içinde bulunmaktaydı ve serbest bir gelişim gösteriyordu. Fakat, 1950’li yıllardan beridir meydana gelen ciddi kentsel değişimler mezarlığın serbest gelişimini durdurmuş ve sınırlarını belirlemiştir.
- 2000’li yılların başında Merkez Efendi mezarlığına yeni gömü yapılması yasaklanmıştır. Ancak, Osmanlı Dönemi mezar taşları ile ilgili olarak bu zamana kadar yapılan yeni gömüler nedeniyle mezar taşlarının yerleri değiştirilmiş, rastgele ve uygun olmayan yönlerde tekrardan konumlandırılmıştır.
- KVP kapsamında mezarlıkla ilgili sadece mezarlık duvarlarının, mezarlık aydınlatmasının, mezarlık içi yolların düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir.
- Mezarlıkta bulunan Yakın Döneme ait mezar taşlarının Erken Cumhuriyet Dönemine göre daha iyi durumda olduğu, Erken Cumhuriyet Dönemine ait mezar taşlarının Osmanlı Dönemi mezar taşlarından daha iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, Kara Surlarının kültürel peyzajını oluşturan Osmanlı Dönemi mezarlıkların mimari koruma yaklaşımlarına göre bütünleşik olarak ele alınamadığı ve korunamadıkları tespit edilmiştir. Osmanlı Dönemi mezarlıklarının ve İstanbul Kara Surları çevresindeki mezarlıkların mimari koruma kapsamında ele alınabilmeleri için yapılabilecek öneriler şöyle sıralanabilir:

- Merkez Efendi mezarlığında, 2020-2021 yılları arasında gerçekleştirilen bazı yeri belli olmayan ve yıpranmış mezar taşlarının konservasyonunun yapılıp ya özgün yerlerinde ya da mezarlıkta özel oluşturulmuş bölgelerde, tarihi mezarların ruhuna

uygun bir şekilde düzenlenip sunumlarının yapılması mezarlıklara zenginlik kazandırabilir.

- Merkez Efendi mezarlığı örnekleme üzerinden Kara Surları DMA'nı oluşturan sur dışı Osmanlı Dönemi mezarlıkları ile Rum, Ermeni ve Süryani mezarlıkları ait oldukları tarihe uygun mezarlık kültürlerine göre mimari koruma ilkeleriyle birlikte ele alınarak düzenlenmelerinin ve sunumlarının yapılması sur dışı kültürel peyzajın zenginliğini ve canlılığını arttırabilir.
- Osmanlı Dönemi mezarlıkların korunmaları için özel çalışma ekiplerinin oluşturulması, mimari koruma bağlamında ele alan yayınların artarak toplumun bilinçlendirilmesi, onarım ve bakımlarının düzenli olarak yapılması düşünülmelidir.
- Osmanlı Dönemi mezarlıklarına interdisipliner bir yaklaşımla yaklaşılmalıdır. Bu nedenle, mezarlıklarla ilgili oluşturulacak ekipte konunun uzmanı mimarlar, peyzaj mimarları, şehir planlamacılar, koruma uzmanları, sanat tarihçileri ve dini bir temsilcinin olması yararlı ve etkili olabilir. Ayrıca, bu ekibin hem T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) hem de T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (CSB) ile ortak bir çalışma yürütmesi de daha iyi sonuçlar verebilir.
- Tarihi mezarlıklarla ilgili Türkiye'de düzgün bir yasal mevzuat bulunmamaktadır. Bu yüzden, tarihi mezarlıklarla ilgili bir yasal mevzuatın oluşturulması tarihi mezarlıkların korumalarının sağlanmasında kolaylık sağlayabilirler.
- Sadece Osmanlı Dönemi mezarlıkları değil Osmanlı Dönemi öncesi mezarlıklarının da dahil edildiği bir veri tabanı oluşturularak düzenli ve sürdürülebilir bir şekilde izlenmeleri ve kontrol edilmeleri sağlanabilir. Bu veri tabanı, günümüzde önemi giderek artan CBS ile yapılabilir. CBS'de veri tabanı oluşturulurken mezarlıkların hangi dönemlerde oluştuğu, ait oldukları dinlerin neler olduğu, mezarlıkların adları, toplam mezar sayısı, mezar taşlarının türleri, dönemleri, mezarlıkların tescil durumları, değişmişlik ve korunmuşluk durumları gibi veriler işlenebilir.
- Tarihi mezarlıklarla ilgili envanter fişlerinin hazırlanması istendiğinde, hazırlanan envanter fişlerinin mezarlığın yakın çevresi ve mezarlığın kendisi olarak iki farklı şekilde hazırlanması faydalı olacaktır. Böylelikle, mezarlıklarla ilgili tescil ve sit

alanı olmaları hakkında kararlar alınması, mimari koruma yaklaşımlarına göre korunmalarının sağlanması ve düzenli olarak izlenmeleri sağlanabilecektir.

- Bu çalışma sırasında, Merkez Efendi mahallesinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri sonucunda mahallenin tarihi dokusuna uygun olmayan yeni yapıların inşa edilmesi ile mahallede yaşayan eski sakinlerinin artık burada yaşayamadığı varsayılmıştır. Bu yüzden, bu çalışmanın kapsamı dışında olmasına rağmen mahalleyle ilgili bir soylulaştırmanın gerçekleşme ihtimalini akla getirmektedir. Bundan dolayı hem Merkez Efendi mahallesi hem de İstanbul Kara Surları çevresi ile ilgili bir soylulaştırmanın olup olmadığına dair ileride araştırılma yapılmasının çalışma alanını daha iyi anlamak konusunda verimli sonuçlar verebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acun, H. (2011). Taş. T. D. Vakfı içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi, XL. Cilt* (s. 142-144). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- Admin. (2014, Aralık 14). *Aşçı Ahmed Dede*. Evliyalarm.net: <https://www.evliyalarm.net/asci-ahmed-dede/> adresinden alındı.
- Ahunbay, Z. (2005). Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Alanında Geçerli Uluslararası Belgelerin Türkiye'deki Uygulamalara Yansımaları . P. İ. Yüce Aşkun içinde, *Korumada 50 Yıl* (s. 9-24). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. IX. Baskı*. YEM Yayın.
- Ahunbay, Z. (2019). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. YEM Yayın.
- Ahunbay, Z. (tarih yok). *Dünya Mirası İstanbul Kara Surları'nda Koruma Çalışmaları*. İstanbul Surları: <https://istanbulsurlari.ku.edu.tr/tr/essay/59/dunya-mirasi-istanbul-kara-surlari-nda-koruma-calismalari> adresinden alındı.
- Akansu, D. (2021). İstanbul Kara Surları Dışında Bulunan Mezarlıklar ve Mezarları. *Resim Arşivi*. İstanbul.
- Akansu, D. (2022). Merkez Efendi Mahallesi ve Mezarlığı. *Resim Arşivi*. İstanbul.
- Akansu, D., & Kıvılcım Çorakbaş, F. (2022). İstanbul Zeytinburnu Merkez Efendi Mahallesi'nin Kentsel Dönüşümü ve Dönüşümün Merkez Efendi Mezarlığı Kültürel Miras Değerlerine Etkisi. *bāb Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*, 3(2), 190-211. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2552757>
- Akbulut, M. R. (2006). Zeytinburnu'nda Mekansal Dönüşüm. B. Evren, & B. Evren (Dü.) içinde, *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu. III. Baskı* (s. 376-413). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Akçura, N. (1972). Türkiye ve Eski Eserler. *Mimarlık*(106), 39-42. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/422/6620.pdf>
- Akıllı, H. (1999). Edirne Osmanlı Mezarlıklarının Restorasyon ve Konservasyon Işığı Altında Değerlendirilmesi. *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu 18-20 Aralık 1998 AKSM* (s. 140-159). İstanbul: Mezarlıklar Vakfı Yayınları.
- Aksel, A. (1994). Zeytinburnu İlçesi. İ. Tekeli, & İ. Tekeli (Dü.) içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt VII* (s. 557-558). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarih Vakfı.
- Alsaç, Z. (2018). Kültür Vadisi'nde Kentsel ve Kültürel Dönüşüm. M. D. Çekin içinde, *Zeytinburnu Kültür Vadisi I* (s. 60-63). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Altan, Ç., & Güler, A. (1998). *Al İşte İstanbul*. Yapı Kredi Yayınları.
- Anonim. (1901a). *Cimetière à Scutari*. Getty Library Catalog: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref7277_jfi adresinden alındı.
- Anonim. (1901b). *Turkish Tombs*. Getty Library Catalog: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref7280_10e adresinden alındı.
- Anonim. (tarih yok). *Constantinople, Stamboul: cimetière turc de la zone des anciennes murailles de Byzance, Neg. no. 340*. Getty Library Catalog: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref7171_sfm adresinden alındı.
- Arslan, S. M. (2015). Pertevniyal Valide Sultan Camii Külliyesi ve Haziresi. *Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri 7* (s. 115-135). İstanbul: KUDEB. <https://kudeb.ibb.istanbul/kitap/> adresinden alındı.

- Arslan, S. M. (2018). İstanbul'un Türbe, Hazire, Mezarlık ve Kabir Yerleri Envanter Çalışması. 1. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi Bildiriler Kitabı (s. 17-32). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Kuşadası Kültürel ve Tarihi Mirası Koruma Derneği. <https://akademik.adu.edu.tr/bolum/fef/sanattarihi/webfolders/files/I.%20Uluslararası%20Türk%20İslam%20Mezar%20Taşları%20Kongresi%20Bildirileri.pdf> adresinden alındı.
- ASCE. (2021). *20 Years of ASCE*. Association of Significant Cemeteries in Europe (ASCE): <https://www.significantcemeteries.org/2012/09/a-special-book-for-20-years-of-asce.html> adresinden alındı.
- Aydoğdu, A. (2011). XIX. Yüzyılda İstanbul'daki Bazı Hazirelerdeki (Sur içi Bölgesi) Mezar Taşlarında Kullanılan Motiflerin Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Bacqué-Grammont, J.-L. (1991). L'étude des Cimetières Ottomans: Méthodes et Perspectives (Osmanlı Mezarlıklarının İncelenmesi: Yöntemler ve Geleceğe Dönük Düşünceler). J.-L. Bacqué-Grammont, & A. Tibet içinde, *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I* (s. 135-157). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Baş Bütüner, F. (2010). Kara Surları ve Şehir: Sonu Gelmeyen Yüzleşme. S. Ortaç, & S. Ortaç (Dü.) içinde, *Baş Aşağı Anıt* (s. -). İstanbul: Dutch Art Institute.
- Baş Bütüner, F. (2019). Urban Fissure: The Spatial Manifestation of The Istanbul Land Walls and Mural Zone. *METU Journal of The Faculty of Architecture*, 36(1), 223-250. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2019.1.9>
- Baş, F. [@mefaba]. (2019, Mayıs 29). 29 Mayıs 1453 günü açılan Theodosius surlarının bir kesiti . Twitter: <https://twitter.com/mefaba/status/1133641030853636097> adresinden alındı.
- Başgelen, N. (2006). Zeytinburnu'nun Tarihsel Sınırı İstanbul'un Kara Surları. B. Evren içinde, *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu. III. Baskı* (s. 246-263). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Berggren, G. (1870'ler). *Cimitiere turc*. Getty Library Catalog: http://hdl.handle.net/10020/2008r3_3550 adresinden alındı.
- Berggren, G. (1875). *Vue extérieur des murs de Constantinople, Neg. no. 126*. Getty Library Catalog: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref7431_1fi adresinden alındı.
- Berk, S. (2006). *Zamanı Aşan Taşlar*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. <https://zeytinburnu.istanbul/belediye-yayinlari/kultur-yayinlari/>
- Binan, C. (2011). Dünya Mirası Alanlarında Koruma; Restorasyon Müdahaleleri ve Ölçütleri. İ. Nardereleli, & F. Atay içinde, *Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri 3* (s. 124-128). İBB KUDEB.
- Birinci, A. (2008). Rıza Nur. TDV içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi, XXXV. Cilt* (s. 65-66). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- Bozkurt, N. (2004). Mezarlık. T. D. (TDV) içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi, XXIX. Cilt* (s. 519-522). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi (SAYOD)*(1), 62-79. <https://doi.org/10.35375/sayod.738657>
- Burtenshaw, D., Bateman, M., & John, A. G. (1981). *The City in West Europe*. J. Wiley.

- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma Felsefesi*. Say Yayınları. https://d1wqtxtslxzle7.cloudfront.net/57089980/Ahmet_Cevizci_-_Aydınlanma_Felsefesi.pdf?1532792335=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DAhmet_Cevizci_Aydınlanma_Felsefesi_pdf.pdf&Expires=1684693850&Signature=YfPVUoHfz0dMVCzwWSp5SwkCUrYiJVx
- COE. (1975). *Amsterdam Bildirgesi*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf adresinden alındı.
- Coşkun, C. (2019). Aydınlanma Dönemi'nin Dönemin Entelektüel Tavrı Açısından Bilim Kültürü Tarihi İçindeki Yeri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(24), 597-612. <https://doi.org/10.9775/kausbed.2019.048>
- Çavuş, F. (2019). *Osmanlı Mezar Taşlarının Sırları. II. Baskı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Çekin, M. D. (2018a). *Zeytinburnu Kültür Vadisi I*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. <https://zeytinburnu.istanbul/belediye-yayinlari/kultur-yayinlari/>
- Çekin, M. D. (2018b). *Zeytinburnu Kültür Vadisi II*. İstanbul : Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. <https://zeytinburnu.istanbul/belediye-yayinlari/kultur-yayinlari/>
- Çekin, M. D., & Sertoğlu, E. (2018). Merkez Efendi Şahsiyeti ve Külliyesi. M. D. Çekin, & M. D. Çekin (Dü.) içinde, *Zeytinburnu Kültür Vadisi I* (s. 295-347). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çelik, Z. (1998). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul. II. Baskı*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çetin, O. (2019). Osmanlı Mezar Taşları Etrafında Gelişen Kültür, Medeniyet ve İnanç Dünyası Üzerine Bir İnceleme: Eyüp Örneği . *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Çoruhlu, Y. (1994). Mezarlıklar. İ. Tekeli içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt V* (s. 442-445). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarih Vakfı.
- Çoruhlu, Y. (2004). Eski Türklerde Ölüm. *Cogito*(40), 244-268. https://www.academia.edu/31646568/Eski_T%C3%BCrklerde_%C3%96l%C3%BCm
- Çöteli, M. G. (2012). Kültürel Peyzajın Korunması ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişmenin Yaratılması Yönünde Bir Politika Önerisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 35-74. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23766/253338>
- Çöteli, M. G. (2013). Osmanlı Kenti Kültürel Peyzajının Parçası Olan Mezarlıkların Kentsel Açık Alan Sisteminde Sürdürülememesi (Yayınlanmamış bildiri). 8. *Uluslararası Türk Kültürü Kongresi*. Eskişehir. https://www.researchgate.net/publication/364282650_Osmanli_kenti_kulturel_p_eyzajinin_parcasi_olan_mezarliklarin_kentsel_acik_alan_sisteminde_surdurulememesi adresinden alındı.
- Çöteli, M. G. (2019). Tarihi Mezarlıklarda Koruma Planlaması ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Katkısı, ASCE (Avrupa'nın Önemli Mezarlıkları Birliği) Modeli. *I. Uluslararası Geleneksel Türk Mezar Taşları, 19-21 Eylül 2018*. Azerbaycan: Khazar University Press. https://d1wqtxtslxzle7.cloudfront.net/61767685/f249dc_28e91091350544a1bbf4923b978a948420200113-112324-1s7aj4v-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1663603341&Signature=T~-

- hRYLlEWnMmXb7fef6D7FJY7uhLnZfke5wZjtjYBAezCzWoNZfjrO~h8az~jN
qaElgOzaCiOCIpXMcqGS4169Q-amSm adresinden alındı.
- Dağıstan Özdemir, M. Z. (2005). Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış. *Planlama*(31), 20-25.
https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/5bfc9e07964f8dd_ek.pdf
- DAI. (tarih yok). *Bestand-D-DAI-IST-INVENTAR-TEMP-071411-R-34-582-Repro.jpg*.
Arachne: <https://arachne.dainst.org/entity/1986691?fl=20> adresinden alındı.
- De Amicis, E. (1993). *İstanbul (1874)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
https://kupdf.net/download/an-edmondo-de-amicis-istanbul-1874pdf_59d77c0008bbc5d05a4355f3_pdf
- De Chateaubriand, F. R. (1946). *Paris-Kudüs Yolculuğu (L'itinéraire De Paris A Jérusalem)*, Cilt II. Milli Eğitim Basımevi .
- Değirmenci, T., & Köşklük Kaya, N. (2020). Somut ve Somut Olmayan Değerler ve Bir Yerin Miras Niteliğine Katkısı: UNESCO Dünya Miras Alan Örnekleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 20-34. <https://doi.org/10.21733/ibad.668197>
- Delafons, J. (1997). *Politics and Preservation: A Policy History of the Built Heritage, 1882-1996*. E & FN Spon.
- Demirkent, I. (2001). İstanbul. T. D. Vakfı içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi, XXIII. Cilt* (s. 205-212). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- Diñçer, İ. (2013). Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: 'Tarihi Kentsel Peyzaj' Kavramının Sunduğu Olanaklar. *International Journal of Architecture and Planning (ICONARP)*, 1(1), 22-40.
- Dönmez, E. E. (2011). Türk Sanatında Mezartaşları ve Çeşmeler Üzerinde Yer Alan Mimari Ögeler Üzerine Bir Deneme. *Özsait Armağanı: Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler*, 307-318.
https://www.academia.edu/11044514/T%C3%BCrK_Sanat%C4%B1nda_Mezar_Ta%C5%9Flar%C4%B1_ve_%C3%87e%C5%9Fmeler_%C3%9Czerinde_Yer_Alan_Mimari_%C3%96geler_%C3%9Czerine_Bir_Deneme
- Duranay, N., Gürsel, E., & Ural, S. (1972). Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması. *Mimarlık*(7), 67-108. <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/421/6606.pdf>
- Durusoy Özmen, E. (2019). Değer Olarak Mekansal Boşluk ve Korunmasına Yönelik Bir Yöntem Önerisi: İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı Örneği. *Doktora Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Durusoy Özmen, E. (2021). Tarihsel Süreç İçerisinde Değişen ve Dönüşen Bir Mekansal Boşluk: İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı. *TÜBA-KED*(23), 199-221.
<https://doi.org/10.22520/tubaked2021.23.010>
- Durusoy Özmen, E., & Can, M. C. (2018). Conservation of The Land Walls Protection Area by Renewal (!): Evaluating The Spatial Effects of The Law No. 5366 Through 'Zeytinburnu Culture Valley Project' of Istanbul. *Megaron*, 13(4), 505-520. <https://doi.org/10.5505/MEGARON.2018.08941>
- Effenberger, A. (tarih yok). *Surları Tasvir Etmek*. İstanbul Surları: <https://istanbulsurlari.ku.edu.tr/tr/essay/63/surlari-tasvir-etmek> adresinden alındı.
- Eldem, E. (2004, Ocak 28). *İstanbul'da Müslüman Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Salt Araştırma: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/148575> adresinden alındı.
- Ensari Kara, F. (1994). Eyüp. İ. Tekeli içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt III* (s. 245-250). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarih Vakfı.
- Eres Yaprak, B. (2012). FSMVÜ - MİM 200 Topoğrafya Stajı. *Fotoğraf Arşivi*. İstanbul.

- Ersen, A. (2013). Taş Korumada Son 20 Yıldaki Gelişmeler ve Yenilikler. *Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Dergisi*(10), 3-19. https://kuddeb.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2019/12/Restorasyon-Konservasyon-Calismalari-dergisi-10.sayi_.pdf
- Esri. (tarih yok). *What is GIS?* esri: <https://www.esri.com/en-us/what-is-gis/overview> adresinden alındı.
- Evren, B. (2006). *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu. III. Baskı*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları. <https://zeytinburnu.istanbul/belediye-yayinlari/kultur-yayinlari/>
- Eyice, S. (1996). Mezarlıklar ve Hazireler. J.-L. Bacqué-Grammont, & A. Tibet içinde, *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I* (s. 123-134). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Eyice, S. (2006). *Tarih Boyunca İstanbul*. Etkileşim Yayınları.
- Eyüpsultan Kaymakamlığı. (tarih yok). *İlçemizin Tarihi*. T.C. Eyüpsultan Kaymakamlığı: <http://eyupsultan.gov.tr/ilcemizintarihi#> adresinden alındı.
- Fowler, P. J. (2003). *World Heritage Papers 6: World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002*. UNESCO World Heritage Centre. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133121>
- Frères, A. (1880'ler). *Eyri-Kapou, Neg. no. 262*. GRI Digital Collections: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref7177_9g8 adresinden alındı.
- Gazzola, P. (1970). *L'Inventario di Protezione del Patrimonio Culturale, Scopo e norme di Esecuzione*. Verona.
- Google Earth. (2022). Google Earth Pro. Amerika Birleşik Devletleri.
- Görgülü, A. Z. (1993). *Hisseli Bölüntü ile Oluşan Alanlarda Yasallaştırmanın Kentsel Mekana Etkileri*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Gözütok, T. (2010). XIX. Yüzyıl Batı Seyahatnamelerinde Ortadoğu ve İstanbul İmgesi: François Rene De Chateaubriand Örneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(44), 97-117. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2883/39802>
- Granville Baker, B. (2022). *The Walls Of Constantinople*. Kanon Historia.
- Gülersoy, Ç. (1975). İstanbul Tarihinin Mezar Taşları. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*(49/328), 2-6.
- Gürbüz, M. (2022, Eylül 21). *Tarihi Merkezefendi Fırını Binası Yandı*. Arkitera: <https://www.arkitera.com/haber/tarihi-merkezefendi-firini-binasi-yandi/> adresinden alındı.
- Hamsun, K., & Andersen, H. (1993). *İstanbul'da İki İskandinav Seyyah*. Yapı Kredi Yayınları.
- Hasol, D. (2010). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. XI. Baskı*. YEM Yayın.
- Hellert, J. J. (1843). *Planche XXXVII: Plan de Constantinople*. David Rumsey Map Collection: [https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~318027~90086853:Planche-XXXVII--Plan-de-Constantino?sort=pub_list_no_initialsort%2Cpub_date%2Cpub_list_no%2Cseries_no&qvq=w4s:/where%2Fİstanbul%2B\(Turkey\);q:istanbul;sort:pub_list_no_initialsort%2](https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~318027~90086853:Planche-XXXVII--Plan-de-Constantino?sort=pub_list_no_initialsort%2Cpub_date%2Cpub_list_no%2Cseries_no&qvq=w4s:/where%2Fİstanbul%2B(Turkey);q:istanbul;sort:pub_list_no_initialsort%2) adresinden alındı.
- HGM. (2023). T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü. Türkiye.
- Hürriyet. (2007, Ocak 3). *İstanbul'daki tüm mezarlıklar bakıma alındı*. Internet Archive: Wayback Machine:

- <https://web.archive.org/web/20120406212352/http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=5714800> adresinden alındı.
- ICOMOS. (1931a). *Restorasyon Kartası (Carta del Restauro)*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (1931b). *Atina Tüzüğü (The Athens Charter for The Restoration of Historic Monuments)*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0660984001536681682.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (1964). *Venedik Tüzüğü*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (1981, Mayıs 21). *Historic Gardens (The Florence Charter 1981)*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0574338001536681624.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (1987). *Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü)*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (1994). *Nara Özgünlük Belgesi*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (2008, Ekim 4). *The Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of the Place*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0931825001587380615.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (2011, Kasım 28). *Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (2013, Ekim 31). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Australia ICOMOS: <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> adresinden alındı.
- ICOMOS. (2014, Kasım 14). *İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj (Floransa Bildirgesi)*. ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0034808001536912096.pdf adresinden alındı.
- ICOMOS. (2018). *Hakkında*. ICOMOS Türkiye: <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=tr> adresinden alındı.
- ICOMOS. (2021). *ICOMOS Guidelines on Fortifications and Military Heritage*. ICOMOS: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/AGA_202111_6-1_ICOMOS_Guidelines_Fortifications_MilitaryHeritage_2021_EN.pdf adresinden alındı.

- İnalçık, H. (2001). İstanbul. T. Türkiye Diyanet Vakfı içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi, XXIII. Cilt* (s. 220-239). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- İstanbul. (1994). Banliyö Trenleri. İ. Tekeli içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt II* (s. 50-51). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarih Vakfı.
- İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. (2018). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi. <https://doi.org/http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/typ.pdf>
- Işın, E. (1994). Mezar Taşları. İ. Tekeli, & İ. Tekeli (Dü.) içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt V* (s. 438-442). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarih Vakfı.
- İşli, E. N. (1991). İstanbul'da Gömülü Şairlerin Mezar Kitabeleri. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Jacques, D. (1995). The Rise of Cultural Lanscapes. *International Journal of Heritage Studies, 1*(2), 91-101. <https://doi.org/10.1080/13527259508722136>
- Kaderli, L. (2014). Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi (TÜBA-KED)*(12), 29-41. https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/ked/T%C3%9CBA-KED%20Say%C4%B112_2.pdf
- Kafescioğlu, Ç. (2019). Sokağın, Meydanın, Şehirlilerin Resmi: On Altıncı Yüzyıl Sonu İstanbul'unda Mekân Pratikleri ve Görseelliğin Dönüşümü. *YILLIK: Annual of Istanbul Studies, 1*(1), 7-43. <https://doi.org/10.53979/yillik.2019.2>
- Kahraman, S. A. (2021). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul. I. Kitap I.Cilt*. Yeditepe Yayınevi.
- Kal'a, A. (1992). Osmanlı Devleti'nin Sanayileşme Çabaları. C. Yılmaz içinde, *II. Abdülhamid ve Dönemi Sempozyum Bildirileri. 2 Mayıs* (s. 181-189). İstanbul: Seha Neşriyat.
- Kamacı, E. (2014). 2863 Sayılı KTVKK'nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi. *METU Journal of The Faculty of Architecture, 31*(2), 1-23. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2014.2.1>
- Kanar, M. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. https://turuz.com/storage/Dictionary/2014/0653-_Sozluk_Osmanli_Turkchesi_Sozlughu_Mehmet_Kanar_Urmu_Turuz_2014.pdf
- Kap Yücel, S. D., & Salt, E. (2018). Kültürel Peyzajların Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişimlerinin Tespiti: Bursa İznik Örneği. *Planlama?*, 28(1), 40-55. <https://doi.org/10.14744/planlama.2018.46220>
- Karakul, Ö. (2007). Tarihi Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekanları. *Milli Folklor*(75), 151-163. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=75&Sayfa=148>
- Kaya, B. A. (2018). Yenikapı Mevlevihanesi'nin Tarihçesi. M. D. Çekin içinde, *Zeytinburnu Kültür Vadisi I* (s. 405-415). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kayın, E. (2012). Bir "Kültürel Manzara-Kültürel Peyzaj" Ögesi Olarak Kırsal Yerleşimlerin Korunmasına Yönelik Kavramsal ve Yasal İrdelemeler. *Mimarlık*(367). <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=381&RecID=2998#>

- Kaynak, D. (2020, Şubat). *Silivrikapı: Toprağın Üstünde ve Altında İnançlar ve İnsanlar Bir Arada*. #tarihdergi: <https://tarihdergi.com/topragin-u%CC%88stu%CC%88nde-ve-altinda-inanc%CC%A7lar-ve-insanlar-bir-arada-silivrikapi/> adresinden alındı.
- Kejanlı, T., Akın, C. T., & Yılmaz, A. (2007). Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 179-196. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69926>
- Kiper, N. (2015). Osmanlı İstanbul'unda Kentsel Mekanın Değişim Süreci. M. A. Aydın, & C. Yılmaz içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Cilt I* (s. 428-454). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- Kıran, A. İ. (2019). İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanındaki Tarihi Bostanların Kültürel Peyzaj Kapsamında Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Kıvılcım Çorakbaş, F. (2021). Çok-Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanlarının Yönetimi: Tim Ingold'un Peyzaj Yaklaşımından İstanbul Kara Surları'na Bir Bakış (The Management of The Multilayered Cultural Landscapes: A Look At The Istanbul Land Walls From Tim Ingold's Landscape Approach). *TÜBA-KED*, s. 189-204. <https://doi.org/10.22520/tubaked2021.24.010>
- Kıvılcım Çorakbaş, F., Aksoy, A., & Ricci, A. (2014). *İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı Koruma Sorunları İzleme Raporu: Tarihi Yedikule Bostanları Üzerine Özel Bir İnceleme*.
- Koç, N. (2019, Ocak 2). *Öncü Bir Türk Aşiretinin Kurgandan Kible'ye Çevrilen Mezarları*. Arkeolojik Haber: <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-oncu-bir-turk-asiretinin-kurgandan-kibleye-cevrilen-mezarlari-19003/> adresinden alındı.
- Koruma Kurulu. (2022). Merkez Efendi Mezarlığı ile ilgili Koruma Kararları. *İstanbul 4 numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü Koruma Karar Belgeleri*. İstanbul.
- Kraelitz, F. (1921). Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatie. *Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte; 197. Band; 3*. Wien: Kommission bei Alfred Hölder.
- Kuban, D. (2021a). *Osmanlı Mimarisi*. YEM Yayın.
- Kuban, D. (2021b). *İstanbul - Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul. IV. Baskı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kucur, S. S. (2015a). Mezartaşları. C. Yılmaz içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (s. 435-441). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İSAM.
- Kucur, S. S. (2015b). İstanbul'un Tarihi Müslüman Mezarlıkları. C. Yılmaz içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (s. 428-457). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İSAM.
- KUDEB. (2022). Merkez Efendi mezarlığı . *Kroki*. İstanbul.
- Laqueur, H.-P. (2014). *Hüve'l Baki: İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları. II. Baskı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Le Corbusier. (2012). *Şark Seyahati (İstanbul 1911), III. Baskı*. Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Lennon, J. (2003). Values as the Basis for Management of World Heritage Cultural Landscapes. UNESCO içinde, *World Heritage Papers 7: Cultural Landscapes: the Challenges of Conservation* (s. 120-126). UNESCO World Heritage Centre.
- Luxen, J.-L. (2004). *Reflections on the Use of Heritage Charters and Conventions*. The Getty Conservation Institute: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/newsletters/19_2/feature.html adresinden alındı.
- Madran, E. (1996). Cumhuriyet'in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi-1. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16(1-2), 59-97. http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1996/cilt16/sayi_1_2/59-97.pdf
- Magdalino, P. (2015). Bizans İstanbul'u: Topoğrafya ve Yerleşim. M. A. Aydın, & C. Yılmaz içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Cilt 1* (s. 410-427). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- maplab. (2009, Aralık 31). *İstanbul'un ilçeleri*. Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Istanbul_location_districts.svg adresinden alındı.
- Metin Basat, E. (2013). Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek. *Milli Folklor*, 13(100), 61-71. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=100&Sayfa=58>
- Millingen, A. V. (1906). *Map of Byzantine Constantinople drawn F.R. von Hubner for and under the direction of Prof. A. van Millingen from the book Constantinople of A. van Millingen*. SALT Research: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/93751> adresinden alındı.
- Mitchell, N., Rössler, M., & Tricaud, P.-M. (2009). *World Heritage Cultural Landscapes: A Handbook for Conservation and Management*. UNESCO World Heritage Centre. https://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_26_en.pdf
- Moltke, H. v. (1852). *Constantinople, Turkey*. David Rumsey Map Collection: [https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~320546~90089708:Constantinople%2C-Turkey?sort=Pub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2CPub_List_No%2CSeries_No&qvq=w4s:/where%2FIstanbul%2B\(Turkey\);q:istanbul;sort:Pub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2](https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~320546~90089708:Constantinople%2C-Turkey?sort=Pub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2CPub_List_No%2CSeries_No&qvq=w4s:/where%2FIstanbul%2B(Turkey);q:istanbul;sort:Pub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2) adresinden alındı.
- Moorehouse, A. K., & Hassen, H. (2004). Protecting Pioneer Cemetery Prairies: Balancing the Need to Preserve Cultural and Natural Heritage Values. *Proceedings of the North American Prairie Conferences*. Lincoln: University of Nebraska-Lincoln. <https://digitalcommons.unl.edu/napcproceedings/81> adresinden alındı.
- NTV. (2021, Ağustos 25). *Anadolu'nun Orhun Abideleri: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı*. NTV: <https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/anadolunun-orhun-abideleri-ahlat-selcuklu-meydan-mezarligi,CGnseDV--kGneri063TrtQ/JvJpjRSAYU-f2ULFPd6mZA> adresinden alındı.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras. *Milli Folklor*, 25(100), 5-13. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=100&Sayfa=2>
- Ortaylı, İ. (1984). İstanbul Albümünden Parçalar. *Mimarlık*, s. 3-7. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=252> adresinden alındı.

- Öğün, E., & Öğün, M. (2018). Örnek Bir Dönüşüm Projesinin Kısa Hikayesi. M. D. Çekin içinde, *Zeytinburnu Kültür Vadisi I* (s. 35-39). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özbayoğlu, E. (2006). Bizans Döneminde Zeytinburnu. B. Evren içinde, *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu. III. Baskı* (s. 14-37). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Öztabak, M. (2018). Merkezefendi Mahallesinde Değişim. M. D. Çekin içinde, *Zeytinburnu Kültür Vadisi I* (s. 349-367). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özvar, E. (2006). Osmanlı Zamanında Zeytinburnu. B. Evren, & B. Evren (Dü.) içinde, *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu, III. Baskı* (s. 70-97). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Pala, G. (2019). İstanbul Osmanlı Mezar Taşlarında Mimari Öğeler. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Piero, E. (2021, Şubat 4). *Milattan Önce Sanat Cilt:I*. Wannart: <https://wannart.com/icerik/27462-milattan-once-sanat-cilt-1> adresinden alındı.
- Procopius. (tarih yok). *Procopius, On Buildings*. Topos Text: <https://topostext.org/work/239> adresinden alındı.
- Prokosch, E. (1976). Osmanische Inschriften auf Grabern bei der Moschee des Karabaş-Klosters in Tophane-Istanbul mit einer Einführung in die osmanischen Grabinschriften in türkischer Sprache . İstanbul: Jahrbuch des Österreichischen Sankt Georgskollegs.
- Ringbeck, B. (2008). *Management Plans for World Heritage Sites: A practical guide*. UNESCO Digital Library: https://www.unesco.de/sites/default/files/2018-05/Management_Plan_for_World_Heritage_Sites.pdf adresinden alındı.
- Rondinelli, D. (2004). What is Decentralization? J. Litvack, & J. Seddon içinde, *Decentralization Briefing Notes* (s. 2-5). World Bank Institute, PREM network.
- Rössler, M. (2006). World Heritage Cultural Landscapes: A UNESCO Flagship Programme 1992-2006. *Landscape Research*, 31(4), 333-353. <https://doi.org/10.1080/01426390601004210>
- Saraçoğlu, N. (1950). Türk Mezarlarına Dair Araştırma. *Doktora Yeterlilik Çalışması*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Matbaacılık.
- Sébah & Joaillier. (1880'ler). *Cimetiere turc a Eyoub 183*. Sébah & Joaillier Photographes: <https://www.sebahjoaillier.com/mezarliklar?pgid=jnymgwew-b22f12d5-3d0f-4b99-835d-00c0d5cb915c> adresinden alındı.
- Sébah & Joaillier. (1884-1905a). *Cimetière turc à Eyoub et vue de la Corne d'Or, Neg. no. 254*. Getty Library Catalog: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref7395_hii adresinden alındı.
- Sébah & Joaillier. (1884-1905b). *Eyoub sur la Corne d'Or, Neg. no. 61*. Getty Library Catalog: http://hdl.handle.net/10020/96r14_ref7406_by2 adresinden alındı.
- Sébah & Joaillier. (1890'lar a). *Tombeaux Turcs a Eyoub 209*. Sébah & Joaillier Photographes: <https://www.sebahjoaillier.com/cami-ve-turbe?pgid=jnyj9w1s-a9ad4b77-2044-43f7-9148-9605e2d3b03f> adresinden alındı.
- Sébah & Joaillier. (1890'lar b). *Üsküdar / Sébah & Joaillier Fotoğrafi*. Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi: <http://www.eskiistanbul.net/2321/uskudar-sebah-joaillier-fotografi> adresinden alındı.
- Seçgin, N. (1994). Merkez Efendi. İ. Tekeli içinde, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi Cilt V* (s. 400). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarih Vakfı.
- Sevim, N. (2010). *Medeniyetimizin Sessiz Tanıkları. II. Baskı*. İstanbul: Kitap Dostu.

- SIM, J. C. (1999). Designed Landscapes in Queensland, 1859-1939: experimentation-adaptation-innovation. *Doktora Tezi*. Avustralya: Queensland University of Technology.
- Şenol, S. (1996). İstanbul Kentinde II. Dünya Savaşından Sonra Gelişen Yasal Olmayan Konut Tipleri ve Oluşum Nedenleri Üzerine Bir İnceleme (Zeytinburnu Örneği) . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanat Üniversitesi.
- Şenyapılı, T. (1998). Cumhuriyet'in 75. Yılı, Gecekondu'nun 50. Yılı. Y. Sey içinde, *75 yılda değişen kent ve mimarlık* (s. 301-316). Tarih Vakfı Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı . (1931). *Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.3.11410.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (1930). *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (1983). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2005). *Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2012). *Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6306.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Resmî Gazete. (1930). *Belediye Kanunu*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Resmi Gazete. (1987). *2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19497.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Resmi Gazete. (2004). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040727.htm#1> adresinden alındı.
- Tanman, M. B. (1990). İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri . *Doktora Tezi* . İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tanman, M. B. (1991). Âsitâne. T. D. Vakfı içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi, III. Cilt* (s. 485-487). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- Tanman, M. B. (2006). Zeytinburnu İlçesi'ndeki Tekkeler. B. Evren, & B. Evren (Dü.) içinde, *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu. III. Baskı* (s. 166-215). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Tanman, M. B. (2010). İstanbul'da Bizans ve Osmanlı Dönemlerinden Dini ve Mistik Hayat. *Bizantion'dan İstanbul'a: Bir Başkent'in 8000 Yılı*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, Sakıp Sabancı Müzesi.
- Tanpınar, A. H. (2017). *Beş Şehir. XL. Baskı*. Dergah Yayınları.

- Tapan, M. (1998). Cumhuriyet Döneminde Doğa ve Kültür Varlıklarını Koruyamamanın Korunması. Y. Sey içinde, *75 yılda değişen kent ve mimarlık* (s. 199-207). Tarih Vakfı Yayınları.
- Taylor, K. (2009). Cultural Landscapes and Asia: Reconciling International and Southeast Asian Regional Values. *Landscape Research*, 34(1), 7-31. <https://doi.org/10.1080/01426390802387513>
- TDK. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- TDV. (2023). *Tekke*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tekke> adresinden alındı.
- TDV. (2023). *Tevhidhâne*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevhidhane> adresinden alındı.
- Tekeli, İ. (1994). *The Development of The Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning*. İstanbul: IULA-EMME. https://www.academia.edu/31705181/The_Development_of_the_Istanbul_Metropolitan_Area
- Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. https://www.academia.edu/30440029/Istanbulun_Planlamasinin_ve_Gelismesinin_Oykusu
- Tekin, O. (2015). Eski Çağ'da İstanbul Topoğrafyası. M. A. Aydın, & C. Yılmaz içinde, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Cilt 1* (s. 402-409). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- The Emirr. (2009, Eylül 4). *İstanbul Zeytinburnu ilçesinin konumu*. Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Istanbul_location_Zeytinburnu.svg adresinden alındı.
- The Maryland-National Capital Park and Planning Commission. (2010, Aralık). Prince George's County, Maryland, Cemetery Preservation Manual. *A manual for the preservation of historic cemeteries in Prince George's County, Maryland*. Amerika Birleşik Devletleri: The Maryland-National Capital Park and Planning Commission.
- The National Trust of Australia . (2009). *Guidelines for Cemetery Conservation. 2. Baskı*. The National Trust of Australia (NSW). https://doi.org/https://www.nationaltrust.org.au/wp-content/uploads/2015/09/cemetery_conservation_guide.pdf
- Thomashow, M. (1995). *Ecological Identity: Becoming a Reflexive Environmentalist*. MIT Press.
- Thompson, S. K. (2007). From Sacred Space to Commercial Place: A Landscape Interpretation of Mount Pleasant Cemetery. *Yüksek Lisans Tezi*. Kanada: Queen's University.
- Tibet, A., Işın, E., & Yelkenci, D. (1996). Stelæ Turcicæ VIII Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi. J.-L. Bacqué-Grammont, & A. Tibet içinde, *İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri I* (s. 223-281). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TRT Avaz. (2022, Temmuz 15). *Yaşayan Osmanlı Ruhu: Muradiye Külliyesi*. TRT AVAZ: <https://www.trtavaz.com.tr/fotogaleri/yasayan-osmanli-ruhu-muradiye-kulliyesi/5b1672cc01a30a22f4eddfef> adresinden alındı.

- Turgut Gültekin, N., & Canbolat, A. N. (2022). Türkiye'de Kültürel Mirası Koruma Sürecinde Kutsal Mekan. *Journal of Analytic Divinity*, 6(2), 145-159. <https://doi.org/10.46595/jad.1155656>
- turktoyu. (2022, Eylül 3). *Taşlara Yazılan Kahramanlık Öyküleri: Balballar*. Türktoyu: <https://turktoyu.com/taslara-yazilan-kahramanlik-oykuleri-balballar/> adresinden alındı.
- Tümertekin, E. (2009). *İstanbul İnsan ve Mekan. II.Baskı*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkoğlu Arı, İ. (2002). Türkiye'de Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi Sorunu. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Türkoğlu, İ., & Sayın, E. (2022). Via Egnatia Üzerinde Yer Alan Hebdomon'un (Bakırköy) Kentsel Arkeoloji Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Kültürel Miras Araştırmaları*, 3(1), 1-16. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira/issue/70206/1024415>
- UNESCO. (1972, Kasım 16). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> adresinden alındı.
- UNESCO. (1989, Kasım 15). *Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <https://www.unesco.org.tr/Pages/182/176> adresinden alındı.
- UNESCO. (1999). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. UNESCO World Heritage Centre. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000116351?posInSet=8&queryId=dca7ec9c-ff05-48ac-b57b-fd2766310cb1>
- UNESCO. (2001, Kasım 2). *UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <https://www.unesco.org.tr/pages/180/17> adresinden alındı.
- UNESCO. (2003, Ekim 17). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/> adresinden alındı.
- UNESCO. (2005, Ekim 20). *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <https://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/> adresinden alındı.
- UNESCO. (2011, Kasım 9). *Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: <http://www.unesco.org.tr/Pages/590/176> adresinden alındı.
- UNESCO. (2021). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. UNESCO World Heritage Centre. <https://doi.org/https://whc.unesco.org/en/guidelines>
- UNESCO. (tarih yok). *UNESCO Dünya Mirası*. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu: <https://www.unesco.org.tr/Pages/149/44> adresinden alındı.
- Üngür, E. (2018). Kentsel Bir Omurganın Embriyosu: Londra Asfaltı. *Mimarlık*(403), 44-49. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=417&RecID=4525>
- Vikipedi. (2023, Mayıs 26). *Merkezefendi Mezarlığı* . Vikipedi: Özgür Ansiklopedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Merkezefendi_Mezarl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 adresinden alındı.

- Yılmaz, C. [@coskunyilmaz66]. (2018, Temmuz 30). *Yeni İstanbul Haritası* . Twitter: <https://twitter.com/coskunyilmaz66/status/1023989186968387585/photo/1> adresinden alındı.
- Zakar, L., & Eyüpgiller, K. K. (2018). *Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri. 3. Baskı*. Ömür Matbaacılık A.Ş.
- Zaman. (2001, Mart 12). *İzinsiz defin yapılamıyor*. Internet Archive: Wayback Machine: <https://web.archive.org/web/20160304023729/http://arsiv.zaman.com.tr/2001/03/12/marmara/marmaradevam.htm> adresinden alındı.
- Zaman. (2011, Şubat 28). *Merkezefendi Mezarlığı'nda Erbakan için hazırlıklara başlandı*. archive.today: <https://archive.md/20130418154518/http://www.zaman.com.tr/haber.do> adresinden alındı.
- Zeytinburnu Belediyesi. (2018a). Kültür Vadisi Projesi Etapları. M. D. Çekin, & M. D. Çekin (Dü.) içinde, *Zeytinburnu Kültür Vadisi I* (s. 54-58). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Zeytinburnu Belediyesi. (2018b). Müslüman Mezarlıkları. M. D. Çekin, & M. D. Çekin (Dü.) içinde, *Zeytinburnu Kültür Vadisi II* (s. 724-727). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Zeytinburnu Belediyesi. (2020a). Geçmişten Günümüze. M. D. Çekin, & A. Kuruçay içinde, *Zeytinburnu Rehberi. V. Baskı* (5. b., s. 10-17). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Zeytinburnu Belediyesi. (2020b). Mezarlıklar. M. D. Çekin, & A. Kuruçay içinde, *Zeytinburnu Rehberi. V. Baskı* (s. 80-97). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Zeytinburnu Belediyesi. (tarih yok). *Kültür Vadisi Proje Sunumu*. Zeytinburnu Belediyesi. <https://zeytinburnu.istanbul/projeler/kultur-vadisi-projesi/>
- Zeytinburnu Kaymakamlığı. (tarih yok). *İlçemizin Tarihi*. T.C. Zeytinburnu Kaymakamlığı: <http://www.zeytinburnu.gov.tr/ilcemizin-tarihi> adresinden alındı
- Хомякова, Д. (2020, Aralık 29). *СИБИРСКИЕ УЧЕНЫЕ ИССЛЕДУЮТ ОЛЕННЫЕ КАМНИ*. Научная Россия: <https://scientificrussia.ru/articles/sibirskie-uchenye-issleduyut-olennye-kamni> adresinden alındı.

EKLER

- EK 1** İstanbul'da bulunan Osmanlı Dönemi mezarlıkları hakkında yazan kişilerin yazıları
- EK 2** İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı içindeki sur dışı mezarlıklar hakkında yazan kişilerin yazıları
- EK 3** 5366 sayılı kanunun amaç ve kapsamı (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2005)
- EK 4** 6306 sayılı kanunun amacı (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2012)
- EK 5** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-01)
- EK 6** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-02)
- EK 7** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-03)
- EK 8** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-04)
- EK 9** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-05)
- EK 10** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-06)
- EK 11** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-07)
- EK 12** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-08)
- EK 13** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-09)
- EK 14** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-10)
- EK 15** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-11)
- EK 16** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-12)
- EK 17** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-13)
- EK 18** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-14)
- EK 19** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-15)
- EK 20** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-16)
- EK 21** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-17)
- EK 22** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-18)
- EK 23** Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-19)

EK 24	Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-20)
EK 25	Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-21)
EK 26	Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-22)
EK 27	Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-23)
EK 28	Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-24)
EK 29	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-01)
EK 30	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-02)
EK 31	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-03)
EK 32	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-04)
EK 33	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-05)
EK 34	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-06)
EK 35	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-07)
EK 36	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-08)
EK 37	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-09)
EK 38	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-10)
EK 39	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-11)
EK 40	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-12)
EK 41	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-13)
EK 42	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-14)
EK 43	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (C-01)
EK 44	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (C-02)
EK 45	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (K-01)
EK 46	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (K-02)
EK 47	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (K-03)
EK 48	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (MY-01)
EK 49	Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (MY-02)

- EK 50** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (D-01)
- EK 51** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (D-02)
- EK 52** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-15)
- EK 53** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-16)
- EK 54** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-17)
- EK 55** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (SG-01)
- EK 56** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (SG-02)
- EK 57** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (SG-03)
- EK 58** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (SG-04)
- EK 59** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (SG-05)
- EK 60** Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (SG-06)
- EK 61** İstanbul ili, Zeytinburnu ilçesi, 2934 ada, 1 parselde yer alan mezar taşları hakkında karar (Koruma Kurulu, 2022)
- EK 62** İstanbul ili, Zeytinburnu ilçesi, 2934 ada, 1 parselde yer alan mezar taşları hakkında kararın devamı (Koruma Kurulu, 2022)
- EK 63** Sur Dışı Çevresinde Bulunan Mezarlıkları Gösteren CBS Paftası
- EK 64** Sur Dışı Çevresinde Bulunan Mezarlıkların Dinlerine Göre Ayırımını Gösteren CBS Paftası
- EK 65** Sur Dışı Çevresinde Bulunan Mezarlıkların Dönemlerine Göre Ayırımını Gösteren CBS Paftası
- EK 66** Merkez Efendi Mezarlığı ve Yakın Çevresinin Belirlenen Beş Döneme Göre Değişimini Gösteren CBS Paftası
- EK 67** Merkez Efendi Mezarlığı ve Yakın Çevresindeki Mevcut Olan Yapıların İnşa Edildikleri Dönemler ve Özgünlük Durumlarını Gösteren CBS Paftası
- EK 68** Merkez Efendi Mezarlığı ve Yakın Çevresindeki Mevcut Olan Yapıların Türlerini Gösteren CBS Paftası
- EK 69** Merkez Efendi Mezarlığı ve Yakın Çevresini Gösteren CBS Paftası
- EK 70** İstanbul ili, Zeytinburnu ilçesi, 2934 ada, 1 parselde bulunan Aşçı Ahmet Dede Türbesi hakkında karar (Koruma Kurulu, 2022)

EK 1

İstanbul'da bulunan Osmanlı Dönemi mezarlıkları hakkında yazan kişilerin yazıları

TARİH	YAZAR	ALINTI ve KAYNAK
1806	F. R. De Chateaubriand	<p>“Sanki Türkler bu şehre yalnız alışveriş etmek, ölmek için gelmişler gibi ikide bir, bir pazardan bir mezarlığa girersiniz. Sokağın orta yerinde olan duvarsız mezarlıklar, göz kamaştırıcı servi ormanlarıdır. Güvercinler, yuvalarını bu serviler üzerine yaparlar, ölümler gibi sessiz sessiz dururlar. (...) Mezarlığı hiçbir millet sizin anladığınız güzel tarzda anlayamamıştır. Frenk Mezarlığı ölümün tatlı ve haşin güzelliğini bozar. Orada, sanki taşları daha dik ve köşeli yapan buzlu bir hava dolaşır, sanılır ki her ölü süslü ve sağlam mezarının kapısı arkasında, hodperestane bir hırsla saklanmış, muciz zâire saldırmaya hazırlanmış bekliyor. (...) Hâlbuki sizin mezarlıklarınızın havasında her türlü maddî endişelerin takallüsünden kurtulmuş bir yetim dolaşır. Müslüman mezarlığında insan her ölü için durup ağlamak ister, o kadar her ölü munis ve cana yakındır. Mezarlıklarınızı şehirlerin ortasında kurmakta da haklısınız. Bunlar öyle bahçelerdir ki, ağaçlarının yetiştirdiği meyveler, yaşayanların tatması lâzım gelen his ve fikir meyveleridir. Bahçeme mezaristan kokusunu neşrecek ağaçlar dikmekle baharını hazanla tadil etmek ve ona her mevsim için ‘fıkr’ın acı lezzetini vermek istedim. (...)” (De Chateaubriand, 1946, aktaran Gözütok, 2010).</p>
1874	Edmondo De Amicis	<p>“Belle Vue kahvesinden çıktıktan sonra, kendimizi, Musevîler hariç, her dinden insanın birbirinden ayrı kabristanlara gömüldüğü Büyük Mezarlıkta bulduk. Bu, uzaktan büyük bir binanın harabesi gibi görünen binlerce mezar taşının aydınlatıldığı, kesif bir servi, akasya ve akçaağaç ormanıdır. Ağaçların arasından Boğaziçi ile Asya sahili görülüyor. Mezarların arasında Rumlarla Ermenilerin gezindikleri yılankavi geniş yollar var. Birkaç mezar taşının üstüne bağdaş kurup oturmuş Türkler Boğaz’ı seyrediyorlar. Öyle gölgelik, öyle serin ve huzur dolu bir yer ki, insan</p>

buraya girince, yaz sıcaklığında kocaman, loş bir katedrale girmiş gibi nefis bir duyguya kapılıyor. Ermeni mezarlığında durduk. Ermeni dilinin muntazam ve zarif harfleriyle yazılmış kitabelerle örtülü mezar taşlarının hepsi de büyük ve yassı, hemen hepsinin üzerine ölünün sanatını veya mesleğini gösteren bir işaret oyulmuş. Çekiçler, testereler, kalemler, mücevher mahfazaları ve gerdanlıklar var; sarraf terazi, papaz serpuşu, berber leğen, cerrah neşter ile temsil edilmiş. Bir taşın üzerinde, kan içinde bir gövdeden ayrılmış bir baş görüyoruz. Bu, katledilmiş veya kafası kesilmiş birinin mezarıydı. Bir Ermeni bu mezarın yanında, çayıra sırtüstü yatmış uyuyordu. Müslüman mezarlığına girdik. Burada da sıra veya küme halinde, düzensiz bir şekilde dağılmış, sayılamayacak kadar çok sütun var; bazılarının tepesi boyalı ve yaldızlı, kadınlara ait taşların üstünde kabartma çiçek süsleri görüyoruz; birçoğu küçük ağaçlar ve küçük çiçekli nebatlarla çevrilmiş. Bu sütunlardan birini incelediğimiz sırada bir çocuğun ellerinden tutmuş iki Türk yanımızdan geçerek elli adım ötedeki bir mezarın üstüne oturdular ve kollarının altındaki bir çıkını açarak yemek yemeğe başladılar. Seyretmek için durdum. Yemeği bitirince, daha yaşlı olanı bir kâğıda bir şey sardı (bu bana balıkla ekmek gibi geldi), sonra hürmetkâr bir tavırla, kâğıda sardığı şeyi mezarın yanındaki bir deliğe soktu. Daha sonra, her ikisi de çubuklarını yakıp sakın sakın tüttürdüler, çocuk kalktı ve mezarlığın içinde oraya buraya koşmaya başladı. Bu balıkla ekmek, sonradan anlatılana göre, muhtemelen yeni gömülmüş akrabalarına Türklerin bir sevgi işareti olarak bıraktıkları rızık ve bu delik, defnedilen her Müslümanın başucunda, sevdikleri insanların ağlaşmalarını duymaları, birkaç damla gülsuyu dökülmesi veya çiçek kokusu almaları için toprakta bırakılan boşlukmuş. İki dindar Türk çubuklarını hazin hazin içtikten sonra ayağa kalkarak çocuğu ellerinden tuttular ve servilerin arasında kayboldular” (De Amicis, 1993).

1911	Le Corbusier	<p>“(…) Fonograftan yükselen yakarışlar bununla da kalmayıp, çok daha uzaklara taşıdı beni, daha şimdiden buğuyla kaplı bir gerçekliğe, gece çöktüğündeki İstanbul'a ve de öğle namazı vaktinin İstanbul'una taşıdı. Bu yorgun ezgiler mutlu bir günümde yeniden kulağıma gelse, kesinlikle iflah olmaz bir sıla hasretine kapılacağım. Yeni toprağa verilenlerle ataları, sayılamayacak kadar çok servinin gölgesinde, alt alta üst üste yatarken, tedirgin olsam da mutlu oluyordum bazen. Mezar taşları sık bir orman oluşturuyor; o kadar eskiler ki yosun tutmuş her yanları. İstanbul'dakiler Üsküdar'dakilerin aynı, Üsküdar'dakiler de Edirne'dekilerin, Balkanlar'dakilerin, Anadolu'dakilerin aynı diye düşünüyorum. İstanbul mezarlar altına gömülü. İnsanlar seviyor mezarları. Evlerin avlularına kadar girmiş mezarlar. Türklerin tatil günlerinden (cuma günleri) birinin sabahı, kapının aralığında, bir adamı, sırtını bir mezarın beyaz sütununa vermiş bahçesinde otururken gördüm; aklında belli bir şey yoktu, hayale dalıp gitmişti, ama ben şaşırdım bu işe. Bazı evlerin küçücük avlularına, kapının hemen eşiğine, toprağa verilmiş aile üyeleri adına fenerler asıldığını daha önce Tekirdağ ile başka birçok yerde de görmüştüm, Kostantiniye ıssız bir yer; evler yapılıyor, ağaçlar dikiliyor, geriye kalan yere de insanlar ölenlerini gömüyor. Mezarlar sokaklara kadar giriyor, ağaçların dalları altına, camilerin çevresinde hazirelerine yerleşiyorlar; padişahlar büyük türbelerde yatıyor, mavi devedikenleri bitiyor bu toprakta. Türk'ün hayatı, cami ile başlar, konuşmadan tütün içilen kahvelere uğrayıp mezarlıkta son bulur. (…)” (Le Corbusier, 2012).</p>
1960	Ahmet Hamdi Tanpınar	<p>“İstanbul, büyük mimarî eserlerinin olduğu kadar küçük köşelerin, sürpriz peyzajların da şehridir. (...) Bir kısmı fetih yıllarından bir parça gibi asil ve eskilik havasında yaşarlar. Hepsinde ağaç, su, taş, insanla geniş ilhamlı bir ruh gibi konuşur. Bizim asıl peyzajlarımız bu köşelerdir. İstanbul halkı onları yaşarken yapmıştır. Kâinata ruhlarındaki birlik çerçevesinden bakan insanların eseridir. Pek az yerde sanat ve mimarî gündelik hayata bu kadar</p>

		<p>yakından karışır. İşte, İstanbul mahallelerinin asıl çekirdeğini bu peyzajlar yapar. (...) Bütün bu mezarlar, türbeler, çeşmeler, parmaklıkları, kitabeleri, mezar taşlarının yontuluşları ile sanatı, cins malzemeyi bir mevsim gibi cömertçe ortaya atarlar. Küçük Mustafa Paşa, Haseki, Cerrahpaşa tarafları, Topkapı, Silivrikapı; bütün sur boyunca Haliç'i Marmara'ya kademe kademe bağlayan bu cins eserlerle doludur. (...) Eski medeniyetimiz dinî bir medeniyetti. Beğendiği, benimsediği adama ölümünden sonra verilecek bir tek rütbesi vardı: Evliyalık. Halkın sevgisini kazanmış adam mübarek tanınır, ölünce veli olurdu. Onun içindir ki İstanbul evliya ile doludur. Bunların başında fetih ordusunun şehitleri gelir. Onların mazhariyeti hak ve millet uğruna kazanılan rütbeden de üstündü. Çünkü bu ordu, genç hükümdarından en son neferine kadar mübarek bir ordu idi, tuğlarını İstanbul surlarının karşısına dikmeden asırlar evvel övülmüştü. Hepsi veli idiler. Hemen her yerde, çoğu surların etrafında olmak üzere, fetih şehitlerinin mezarları vardır. Bunlar Türk İstanbul'un tapu senetleridir” (Tanpınar, 2017).</p>
1984	İlber Ortaylı	<p>“Osmanlı mahallesi bir bütüdü. (...) Mahallenin mescidi yanında bir mezarlık, mezar taşlarının üstünde kavuk, üsküf, gelin başı, esnaf abanisi. Ölüler kendi aralarında sohbet, yaşayanlar yan kahvede mezarlıktakilerle birlikte... İstanbul mezarlıkları en işlek alanlardandı, insanlar ya evliyanın mezarında mum yakar, çaput bağlarlar ya gelip geçip Fatıha okurlar ya da mezar kenarında dinlenip dedikodu yaparlardı. Mezarın kenarındaki kahvehanede gündüz çay, kahve, nargile, gece de otların arasında gizlice kafayı çekenler, yirmi dört saat yalnız bırakmaz ölüler... Şimdi mezarlıkların da yıkımı ve izolasyonu başladı. Bir yandan da yeşil saha deyu feryat eder dururuz” (Ortaylı, 1984).</p>
2006	Semavi Eyice	<p>“İstanbul'un bir özelliği de şehrin dış sınırlarını adeta yeşil bir kuşak içine almış olan uçsuz bucaksız mezarlıklardı. Belirli bir düzeni olmaksızın ulu servi ağaçlarının bir orman gibi gölgelediği bu sahalar, surların dışında</p>

		<p><i>Marmara'dan Eyüp'e kadar şehri kuşattıktan sonra, Eyüp surlarını da kaplıyor, ikinci bir kuşak ise Kasımpaşa'dan başlayarak Tepebaşı'na, Şişhane'ye çıkıyor, buradan Galata surları dışından Taksim-Ayaspaşa ve Tophane üstünden tekrar kıyıya kadar iniyordu. Üçüncü büyük kuşak ise karşı yakada, Anadolu tarafında Üsküdar'dan şimdiki Kızıltoprak semtine kadar uzanan Karacaahmet mezarlığı idi” (Eyice, 2006).</i></p>
--	--	--

EK 2

İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı içindeki sur dışı mezarlıklar hakkında yazan kişilerin yazıları

TARİH	YAZAR	ALINTI ve KAYNAK
1890'lar	Bernard Granville Baker	<i>“Bir sete tırmanırken küçük bir Türk mezarlığına vardık, mezarlıktaki tuhaf ve sarmal biçimindeki mezar taşları kutsal ve tetikte bekleyen servi ağaçları tarafından gölgelenmişti”</i> (Granville Baker, 2022).
1899	Knut Hamsun	<i>“Etrafta camiler, ölüm mabetleri, türbeler mezar taşları. Ve her yerde huzur. Selviler kıpırtısız, dimdik kuleler gibi, palmiyelerin yaprakları rüzgârda hafifçe titreşiyor, başkaca ses işitilmiyor. Biz bile caddeden ve şehirden uzaklaşarak içerilere doğru sokuldukça, adımlarımızı daha hafif atmaya başlıyor ve ölüm diyarında fisiltille konuşuyoruz”</i> (Hamsun & Andersen, 1993, aktaran Durusoy Özmen, 2019).
1911	Le Corbusier	<i>“(…) İstanbul Bizans'tan kalma o harika surların ötesine geçmez; çok dar mekânlara sıkışıp kalmaktan hoşlanır. Surların içinde yer kalmadığı için İstanbul ölülerini surların dışındaki büyük mezarlıklara gömüyor artık. Haliç'in hemen kıyısından başlayıp uzunca bir yol dolanıp tepeyi tırmandıktan sonra gene Haliç kıyısına iniyorlar; her yanları mavi devedikenleriyle dolu mezar taşları sivri sivri yükseliyor, uzun serviler upuzun caddeler oluşturuyor. Bazı günler pek erken çöker sis; o zamanlar epey hüzünlü olur her taraf. Suda boğulmuş ufkun üstünde maviye çalan bir kan akıyormuş gibi gelir. Bozgunun yıkıp soldurduğu Bizans surları, tekrarlanan devasa murabba burçlarıyla sert ve amansızca dikilir-işte bu da benim "gâvur" yüreğimi sıkıştırır. Dinleri ölümden korkmalarını emretmediği için onlar kaygı duymuyorlar bundan. (...)”</i> (Le Corbusier, 2012).
1969	Çetin Altan	<i>“İstanbul'un pislik, mezbelelik, bakımsızlık ve fakirlik ölçeğini görmek mi istiyorsunuz; öniyle arkasıyla surları dolaşınız. (...) Buradaki eski Blakerna Sarayı'nın etrafı, tarih içinde tuhaf bir grafik çizerek gitgide çarpılmış, çurpulsuz,</i>

		gecekonduşmuştu. (...) Merkez Efendi Mezarlığı'nın tam karşısındaki surların önüne dökülmüş çöplerde kadınlar, çoluk çocuk bir şeyler arıyorlardı. Evleri surların hemen arkasındaki gecekonduydular. Felaket yerlerde oturuyorlardı. (...)" (Altan & Güler, 1998, aktaran Durusoy Özmen, 2019).
1990'lar	Jean-Louis Bacqué-Grammont	"(...) İnsan eliyle yapılan tahripler de bütün hızıyla devam etmektedir: Edirnekapı'daki bir mezarlıkta sık sık çalıştığımızı gören bazı kişiler, bizim orada define aradığımızı düşünmüşler ki, 1993 Mayıs'ında bir gün aynı mezarlığa gittiğimizde orta yerde dört metre derinliğinde geniş bir çukur açılarak çevredeki mezarların darmadağın edilmiş olduğunu hayretle gördük. Hemen çukuru kapattırдық ama bu arada birçok mezar taşı kırılmış ve molozlar altında kalmıştı. Osmanlı mezarlıklarını tehdit eden başka tehlikeler vardır. İstanbul'daki bazı mezarlıkların, şehircilik çalışmaları ya da komşu evlerde oturanların yaptıkları düzenlemeler yüzünden, veyahut, daha da kötüsü, kimi mezarlıkların yeni mezar yerleri açmak üzere eski taşları parçalayıp kaldırmaları sonucu gözümüzün önünden yitip gittiklerine tanık olduk. Osmanlı mezarlıkları son yirmi yılda, önceki yüzyıllardan çok daha fazla tahrip görmüştür. Halbuki burada, eşsiz bir zenginlikte ve çoğu zaman olağanüstü bir güzellikte olan bir kültür varlığı söz konusudur. (...)" (Bacqué-Grammont, 1991).
2006	Semavi Eyice	"Fetihten sonra şehrin dışında, geniş arazide büyük mezarlıkların teşekkül etmesine rağmen, yoğun yerleşim yerlerinde, mahalle aralarında veya bazı hayratın etrafında küçük mezarlıklar meydana gelmesi önlenmemiştir. Böylece Türk mezarlığı, hazire ve büyük mezarlık olmak üzere, iki şekilde teşekkül etmiştir. Bilhassa mahalle sakinleri evlerinin hemen yakınındaki bir hazireye gömülmeği tercih etmişlerdir. Bu yüzden mahallelerin arasında, birkaç ağacın gölgelediği küçük mezarlıklar ortaya çıkmıştır ki, bu da İstanbul'un tarihi görünümünün başlıca özelliklerinden biri olmuştur" (Eyice, 2006).

		<p><i>“Şehrin evvelce dış çevresinde, şehri kuşak gibi saran büyük mezarlıklardan da bugün pek az şey kalmıştır. Tarihi mezarlar önceden ayrılıp, bunların sahaları tahdit edilmediğinden, eski ve tarihi taşlar kolaylıkla ortadan kaldırılmıştır. İstanbul'un böyle mezarları tarihi şehrin sınırları dışındadır. Kara tarafı surlarının dışında, Marmara kıyısından Haliç'e kadar boydan boya ayrı aynı adlar alan bir mezarlık silsilesi vardır (Yedikule, Mevlanakapısı, Topkapı, Edirnekapısı, Silivri kapısı vb.). Burada birçok ünlü kişinin mezarı bulunuyor idi ise de bugün yeni gömüler yüzünden kaybolmaktadır. Bir kısmı da açılan yollar nedeniyle yok olmuşlardır” (Eyice, 2006).</i></p>
--	--	---

EK 3 5366 sayılı kanunun amaç ve kapsamı (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2005)

9459

YIPRANAN TARİHİ VE KÜLTÜREL TAŞINMAZ VARLIKLARIN YENİLENEREK KORUNMASI VE YAŞATILARAK KULLANILMASI HAKKINDA KANUN

Kanun Numarası : 5366
Kabul Tarihi : 16/6/2005
Yayımlandığı R.Gazete : Tarih: 5/7/2005 Sayı : 25866
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 44

Amaç ve kapsam

Madde 1- Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerinde, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.

Bu Kanun, yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usul ve esasları kapsar.

Alanların belirlenmesi⁽¹⁾

Madde 2- (Değişik birinci, ikinci, üçüncü cümleler: 16/5/2012-6306/15 md.) Yenileme alanları; il özel idarelerinde il genel meclisinin ve belediyelerde belediye meclisinin üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirlenir. İl özel idaresinde il genel meclisince ve büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince bu konuda alınan kararlar, Cumhurbaşkanına sunulur. Büyükşehirlerde ise ilçe belediye meclislerince alınan kararlar, büyükşehir belediye meclisince onaylanması üzerine Cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı projenin uygulanıp uygulanmamasına üç ay içinde karar verir.

Cumhurbaşkanınca kabul edilen alanlardaki uygulama bir program dahilinde etap etap projelendirilebilir.

Etap proje ve programları, meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ve belediyelerde belediye başkanının, il özel idarelerinde valinin onayı ile uygulamaya konulur.

Belirlenen alan sınırları içindeki tüm taşınmazlar, belediyece ve il özel idaresince hazırlanacak yenileme projelerinin kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanmasını müteakip bu Kanuna göre yapılacak yenileme projesi hükümlerine tâbi olurlar. Büyükşehir belediye sınırları içinde büyükşehir belediyelerinin yapacaklarının dışında kalan yenileme projeleri, ilçe ve ilk kademe belediyelerince hazırlanması ve meclislerinde kabulünden sonra büyükşehir belediye başkanınca onaylanarak yürürlüğe girer. Buna göre kamulaştırma ve uygulama yapılır.

(1) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 165 inci maddesiyle 2 nci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi ile Bakanlar Kuruluna" ibareleri "Cumhurbaşkanına", "Bakanlar Kurulu" ibaresi "Cumhurbaşkanı" ve ikinci fıkrasında yer alan "Bakanlar Kurulunca" ibaresi "Cumhurbaşkanınca" şeklinde değiştirilmiştir.

**AFET RİSKİ ALTINDAKİ ALANLARIN DÖNÜŞTÜRÜLMESİ
HAKKINDA KANUN**

Kanun Numarası : 6306
Kabul Tarihi : 16/5/2012
Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih : 31/5/2012 Sayı : 28309
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 52

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir.

Tanımlar

MADDE 2- (1) Bu Kanunun uygulanmasında;

- a) Bakanlık: Çevre ve Şehircilik Bakanlığını,
  - b) İdare: Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeleri, bu sınırlar dışında il özel idarelerini, büyükşehirlerde büyükşehir belediyelerini ve Bakanlık tarafından yetkilendirilmesi hâlinde büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyelerini,
  - c) Rezerv yapı alanı: Bu Kanun uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere, TOKİ'nin veya İdarenin talebine bağlı olarak veya resen Bakanlıkça belirlenen alanları,¹
  - ç) Riskli alan: Zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan, Cumhurbaşkanınca kararlaştırılan alanı,²
  - d) Riskli yapı: Riskli alan içinde veya dışında olup ekonomik ömrünü tamamlamış olan ya da yıkılma veya ağır hasar görme riski taşıdığı ilmî ve teknik verilere dayanılarak tespit edilen yapıyı,
  - e) TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığını,
- ifade eder.

¹ 29/11/2018 tarihli ve 7153 sayılı Kanunun 28 inci maddesiyle bu bentte yer alan “, Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

² 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 196 ncı maddesiyle bu bentte yer alan “Bakanlık veya İdare tarafından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının görüşü de alınarak belirlenen ve Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca” ibaresi “Cumhurbaşkanınca” şeklinde değiştirilmiştir.

EK 5

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-01)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
"İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZEFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023

MEZARLIĞIN YAKIN
ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN
ENVANTER FİŞİ

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

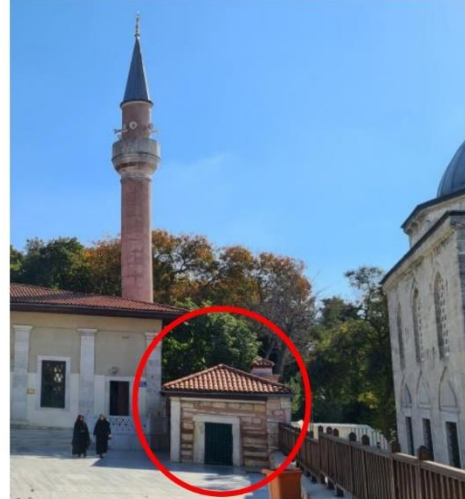
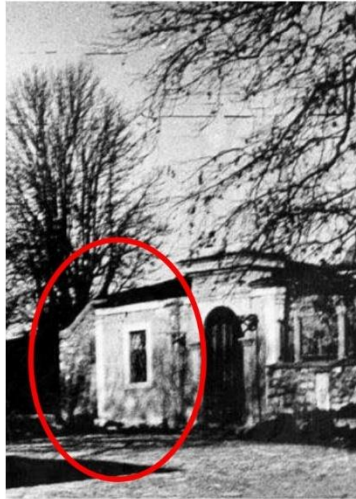
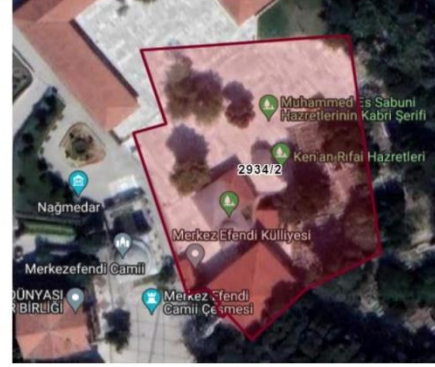
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	3-c, 20221101-132300-turbe	ENVANTER ID:	Y-01		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2934/2/506	Sınıyılızme Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Türbe	Türbe	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
3.006	1	Yığma	Taş	1	1

DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞİKLİKLERİ)

KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.

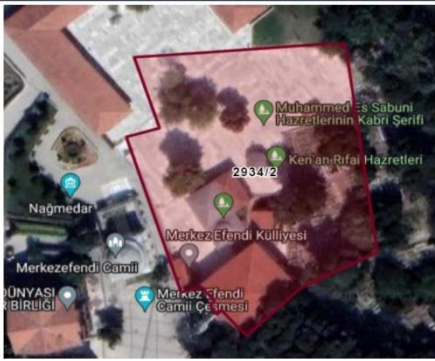

KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)

İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR.
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.

EK 6

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-02)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-132232	ENVANTER ID:	Y-02		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2934/2/506	Saraylıcaz Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Türbe	Türbe	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
3,006	1	Yığılma	Ahşap - Taş	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI BİR DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			
					
					

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
"İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023

MEZARLIĞIN YAKIN
ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN
ENVANTER FİŞİ

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

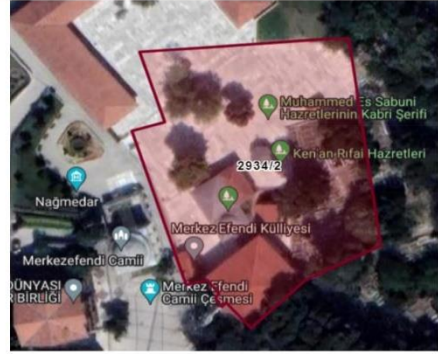
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	AHİSTZEYT001, 20221101-132300	ENVANTER ID:	Y-03		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	İŞLEV	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2934/2/506	Sanayileşme Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Cami	Cami	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
3,006	1	Yığılma	Taş	1	1

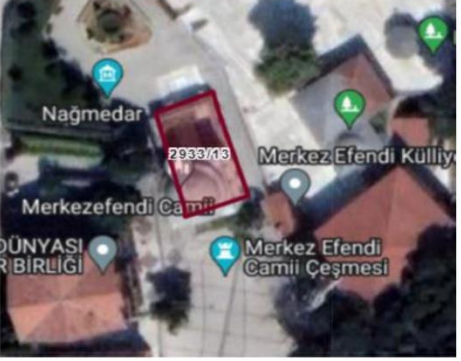

DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)

KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.

KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)

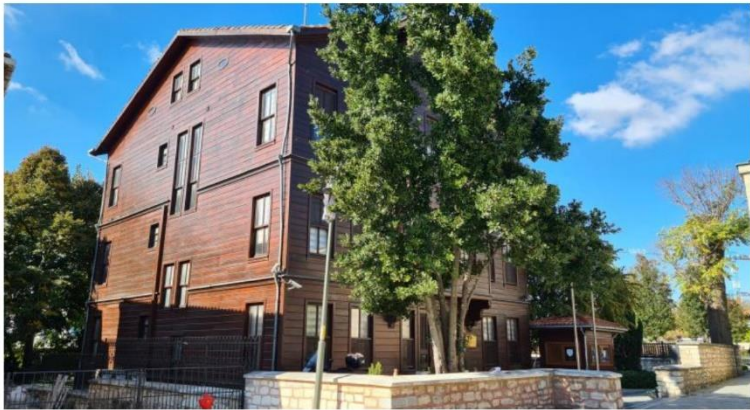

İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-132654, D-DAHİST-R 13.714, D-DAHİST-KB 053, 20221101-132322	ENVANTER ID:	Y-04		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2933/13/507	Sarıyıldız Onuru Dönemi (1947 sonrası)	Kütüphane	Kültür - Sanat	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
161,18	3	Yığma	Taş	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞKİMLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			
					
					
					

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ve YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-132913, 20221101-132851	ENVANTER ID:	Y-05		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2933/26~	Sınıyüzme Onuru Dönemi (1947 öncesi)	Ahşap konak	STK	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
644,56	4	Karkas	Ahşap	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ ve YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI ve MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR ve MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI ve MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI ve KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

EK 10

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-06)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
"İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023

MEZARLIĞIN YAKIN
ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN
ENVANTER FİŞİ

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022
FOTO NO:	20221101-132922, 20221101-133052	ENVANTER ID:	Y-06

ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2933/27/507	Sit Alanı İsmi Sınması Dönemi (1995-2007)	Öğrenci yurdu	Barınma	x	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
1.093	2	Yığma	x	1	1

DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞİKLİKLERİ)

KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KUTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.

KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)

İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR.
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-141812, 20221101-132935	ENVANTER ID:	Y-07		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2933/27/507	Kentel Dönüşüm Sınama Dönemi (2007-2023)	Öğrenci yurdu	Barınma	x	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
1.092,96	5	Karkas	Betonarme	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSKİKLİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR, MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT, MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

EK 12

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-08)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCI ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143349, 20221101-134958	ENVANTER ID:	Y-08		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2933/2/507	Kentel Dönüşüm Sıcama Dönem (2007-2023)	Kütüphane	Kütüphane	Özgün	x
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
4.607	1	Karkas	x	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GOZLENIYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			
					
					

EK 13

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-09)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143316, 20221101-143338, 20221101-143259	ENVANTER ID:	Y-09		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2933/22/-	Sanayileşme Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Ahşap konak	STK	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
248	2	Yığılma	Ahşap - Tuğla	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
"İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023

MEZARLIĞIN YAKIN
ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN
ENVANTER FİŞİ

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143359, 20221101-143244	ENVANTER ID:	Y-10		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2932/30/-	Sarıyleme Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Ahşap konak	x	Restore edilmiş	x
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
560	2	Katkas	Ahşap	1	1

DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)

KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.
KORUNMAMIŞ	4	OZGUN KÜTLESİ VE YUZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.

KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)

İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KUÇUK PROBLEMLER GÖZLENYOR.
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.

EK 15

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-11)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Diden AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-150842, 20221101-145845, merkezefendi-hamamı-1940-2914, merkezefendi-hamamı-1940	ENVANTER ID:	Y-11		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
3341/8-	Sınıylenme Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Hamam	Hamam	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
809,02	2	Yığma	Ahşap - Taş	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			
					
					
					

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
"İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023

MEZARLIĞIN YAKIN
ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN
ENVANTER FİŞİ

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	tarihî-merkezefendi-firini-001, 20221101-150759, 20221101-150002	ENVANTER ID:	Y-12		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
3343/7/-	Sarıyıldız Onuru Dönemi (1947 öncesi)	Firın	Firın	Harap	x
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİM DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
599,08	2	Yığma	Ahşap - Taş	4	5

DEĞİŞİM DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)

KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL

KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)

İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR.
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Diden AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-150018, 20221101-145948	ENVANTER ID:	Y-13		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
3343/5/-	Sanayileme Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Mescit	Mescit	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
475,94	1	Yığma	Taş	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ FLEMAN DEĞİŞKİMLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

EK 18

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-14)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
"İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023

MEZARLIĞIN YAKIN
ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN
ENVANTER FİŞİ

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-145813, 20221101-145801	ENVANTER ID:	Y-14		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
3343/2-	Saraylıca Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Karakol	Karakol	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİM LİK DURUMU	KORUNMUŞ LUK DURUMU
549,79	1	Yığına	Taş - Tuğla	1	1

DEĞİŞİM LİK DURUMU (EKLER, EKSİK LİKLER, MİMARİ ELEM AN DEĞİŞİK LİKLERİ)

KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİK LİĞE UĞRAMIŞ
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL

KORUNMUŞ LUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)

İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİYOR
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ

EK 19

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-15)

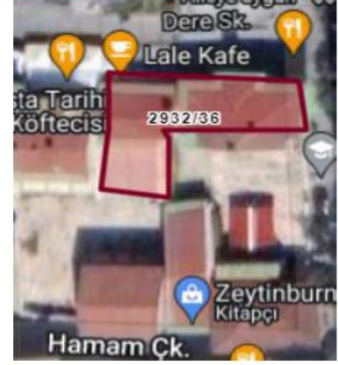
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilan AKANU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-144127, 20221101-145228, yenikapı-mevlevihanesi-merkezeffendi	ENVANTER ID:	Y-15		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2965/50/502	Sayıylaştırma Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Mevlevihane	Eğitim	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
6.527,29	1	Yığılma	Taş	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR, MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT, MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			
    					

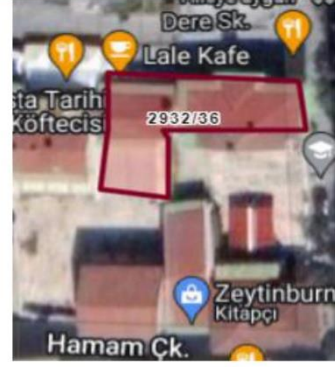
EK 20

Mezarlığın Yakın Çevresindeki Yapıların Envanter Fişi (Y-16)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143203	ENVANTER ID:	Y-16		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2932/36/-	Kentri Dönüşüm Sonrası Dönem (2007-2013)	Geleneksel konut	Konut - Ticaret	Rekonstrüksiyon	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
245,04	2	Katkas	Betonarme	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143203	ENVANTER ID:	Y-16		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2932/36/-	Kentel Dönüşüm Süreci Dönem (2007-2023)	Geleneksel konut	Gastronomi	Rekonstrüksiyon	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
246,04	1	Karkas	Betonarme	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143203	ENVANTER ID:	Y-16		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2932/36/-	Kentrel Dönüşüm Sorunları Dönemi (2007-2023)	Geleneksel konut	Gastronomi	Rekonstrüksiyon	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
246,04	2	Karkas	Betonarme	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR, MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT, MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
"İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023

MEZARLIĞIN YAKIN
ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN
ENVANTER FİŞİ

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143219	ENVANTER ID:	Y-19		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2942/33/-	Kentel Dönüşüm Sınama Dosyası (2007-2023)	Geleneksel konut	Gastronomi	Rekonstrüksiyon	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİM LİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
136,04	2	Karkas	Betonarme	1	1

DEĞİŞİM LİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞİKLİKLERİ)

KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL

KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI ve MALZEME BOZULMALARI)

İYİ	1	STRÜKTÜR ve MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI ve MALZEME BOZULMASI MEVCUT.
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI ve KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Didem AKANU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143225	ENVANTER ID:	Y-20		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2932/32/-	Ekstrenf Dönüşüm Sınama Dönemi (2007-2023)	Geleneksel konut	Gastronomi	Rekonstrüksiyon	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
61,92	2	Kirikas	Betonarme	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-145538	ENVANTER ID:	Y-21		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
3343/1/-	Kentel Dönüşüm Sektörü Dönem (2007-2023)	Geleneksel konut	Konut - Ticaret	Rekonstrüksiyon	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
x	2	Karıkas	Betonarme	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENIYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
"İSTANBUL - ZEYİTBURNU - MERKEZEFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023

MEZARLIĞIN YAKIN
ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN
ENVANTER FİŞİ

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-145617	ENVANTER ID:	Y-22		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
3343/1/-	Kentel Dönüşüm Sektörü Dönem (2007-2023)	Geleneksel konut	STK	Rekonstrüksiyon	Tescilli değil
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
X	3	Karkas	Betonarme	1	1

DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)

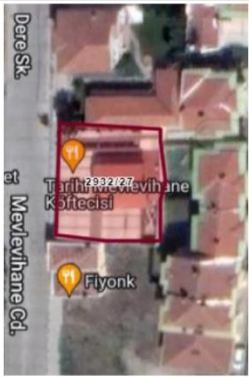
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL

KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)

İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KUÇUK PROBLEMLER GÖZLENTİR.
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİTBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-143442	ENVANTER ID:	Y-23		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2932/27/-	Sınıyayınca Öncesi Dönem (1947 öncesi)	Ahşap konak	Konut - Ticaret	Restore edilmiş	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
417,92	2	Karkas	Ahşap	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ ORJİNİK DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIĞIN YAKIN ÇEVRESİNDEKİ YAPILARIN ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-133442, 20221101-133544, 20221101-133547	ENVANTER ID:	Y-24		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	YAPI TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	TESCİL DURUMU
2934/2/506	Saraylıyazın Dönemi (1947 öncesi)	Çilehane	Kullanılmıyor	Rekonstrüksiyon	Tescilli
TAPU ALANI	KAT YÜKSEKLİĞİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
3,006	1	Yığına	Taş	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			
					
					
					

EK 29

Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-01)

KAYNAK:		TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI			YIL:		2022	
FOTO NO:		20221101-120258			ENVANTER ID:		S-01	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ			
2934/1/506	Yakın Dönem (1950-2023)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB			
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU			
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığılma	Mermer	1	1			
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)								
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.						
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.						
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.						
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.						
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)								
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.						
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.						
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.						
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.						
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.						

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-120306	ENVANTER ID:	S-02		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Yakın Dönem (1950-2023)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığılma	Mermer	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-122601, 20221101-122635	ENVANTER ID:	S-03		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Yakın Dönem (1950-2023)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28,057	Çerçevesiz mezar	Yığılma	Mermer	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KUÇUK PROBLEMLER GÖZLENTİR			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCI ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-123813, 20221101-123825	ENVANTER ID:	S-04		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Yakın Dönem (1950-2023)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığılma	Mermer	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

KAYNAK:		TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI			YIL:		2022	
FOTO NO:		20221101-124448, 20221101-124502			ENVANTER ID:		S-05	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ			
2934/1/506	Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB			
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU			
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığına	Mermer	2	3			
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)								
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ						
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT						
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA						
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL						
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)								
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KUÇUK PROBLEMLER GÖZLENTİYOR.						
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ						
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT						
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPILAN AYAKTA.						
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ						

Abdullah Fırat Bulvarı

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

İvdihanı Cad.

KAYNAK:		TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI		YIL:		2022	
FOTO NO:		20221101-125253, 20221101-125322, 20221101-125326		ENVANTER ID:		S-06	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ		
2934/1/506	Yakın Dönem (1950-2023)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB		
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU		
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığılma	Mermer	1	1		
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)							
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ					
ÇÖGÜNLÜKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT					
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA					
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL					
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)							
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR					
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ					
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR, MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT					
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT, MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA					
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ					

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Diden AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-125725, 20221101-125709	ENVANTER ID:	S-07		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Yakın Dönem (1950-2023)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28,057	Lahit mezar	Yığma	Mermer	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

Abdullah Paşa Camii

Prof. Dr. Nenehatun Erbakan Cad.

Prof. Dr. Nenehatun Erbakan Cad.

Yıldırım Cad.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİTBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-125848	ENVANTER ID:	S-08		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Yakın Dönem (1950-2023)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Lahit mezar	Yığına	Mermer	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSKİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-125925	ENVANTER ID:	S-09		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Yakın Dönem (1950-2023)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28,057	Lahit mezar	Yığma	Mermer	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR, MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT, MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-130442	ENVANTER ID:	S-10		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMEN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUŞLU KURULUŞ
2934/1/506	Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığılma	Mermer	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMEN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

EK 39

Mezarlık Elemanlarının Envanter Fişi (S-11)

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Didem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-130449	ENVANTER ID:	S-11		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Etkin Cümhuriyet Dönemi (1923-1950)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığılma	Mermer	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

KAYNAK:		TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI			YIL:		2022	
FOTO NO:		20221101-130456			ENVANTER ID:		S-12	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ			
2934/1/506	Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB			
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU			
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığılma	Mermer	1	1			
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)								
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ						
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT						
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA						
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL						
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)								
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR.						
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ						
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT						
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPIL HALEN AYAKTA						
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ						

KAYNAK:		TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI			YIL:		2022	
FOTO NO:		20221101-130505			ENVANTER ID:		S-13	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ			
2934/1/506	Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB			
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU			
28.057	Çerçevesiz mezar	Yığma	Mermer	1	1			
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)								
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.						
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.						
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.						
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.						
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)								
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİYOR.						
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.						
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR, MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.						
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT, MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.						
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.						

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, KORUMA KURULU, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-000000, 20221104-143929-c, 20221101-150501, 20221101-144333-c	ENVANTER ID:	S-14		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Restore edilmiş	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Demir çelikli mezar	Yığına	Taş	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİYOR			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

Abdullah Paşa Sıkışmanlı

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

İvdihanı Cad.

10/01/2013

10/01/2013

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ve YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-121726, 20221101-121707	ENVANTER ID:	C-01		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUS
2934/1/506	x	Çeşme	Çeşme	x	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	x	Yığılma	Mermer	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ ve YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI ve MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR ve MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI ve MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI ve KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPRI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

Abdullah Paşa Vakıfhanesi

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

İvrihan Cad.

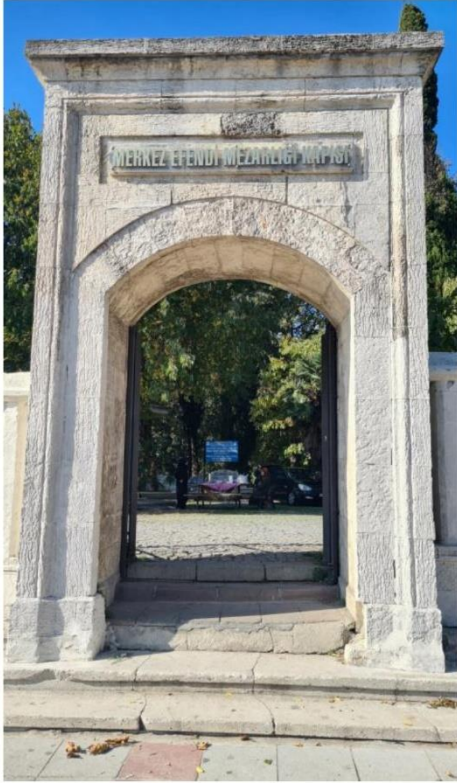

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-132559	ENVANTER ID:	C-02		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Çeşme	Cami çeşmesi	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28,057	Çeşme	Yığılma	Mermer	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-120341	ENVANTER ID:	K-01		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	x	Kapı	Giriş	x	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Mezarlık kapısı	Yığılma	Taş	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPIL HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

KAYNAK:		TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI		YIL:		2022	
FOTO NO:		20221101-134248		ENVANTER ID:		K-02	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ		
2934/1/506	x	Kapı	Giriş	x	İBB		
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU		
28.057	Mezarlık kapısı	x	Metal	1	1		
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSIKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)							
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ					
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.					
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.					
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.					
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)							
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.					
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.					
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.					
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.					
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.					

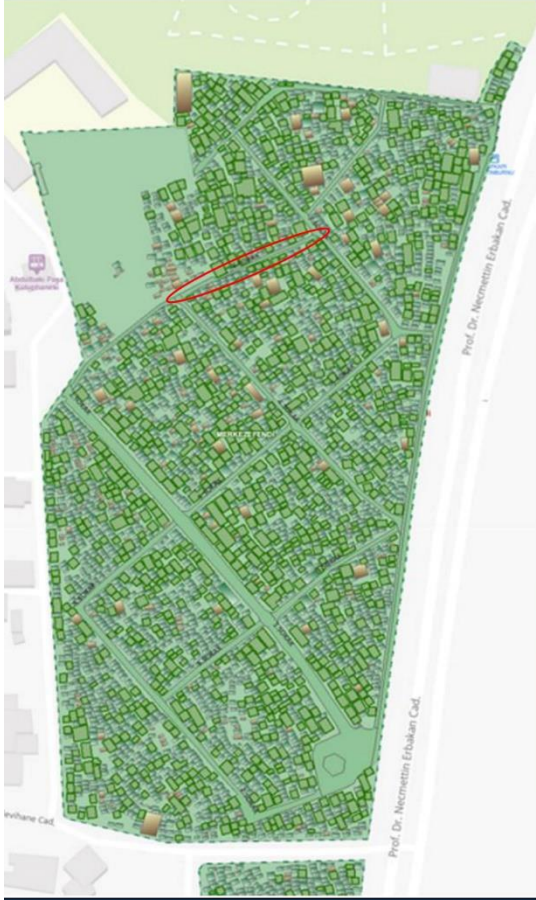

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-132141_k, 20221101_132141_kk	ENVANTER ID:	K-03		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	x	Kapı	Giriş	x	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Mezarlık kapısı	x	Metal	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSIKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KUÇUK PROBLEMLER GOZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTUREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTUREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTUREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			
					
					
					

KAYNAK:		TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI		YIL:		2022	
FOTO NO:		20221101-122341		ENVANTER ID:		MY-01	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ		
2934/1/506	x	Mezarlık içi yolu	Ulaşım	x	İBB		
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU		
28.057	Amavut kaldırımı	Yığına	Taş	1	1		
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİMLİKLERİ)							
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİMLİĞE UĞRAMIŞ.					
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.					
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.					
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.					
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)							
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA FİYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR.					
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.					
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.					
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.					
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.					

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Diden AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-124533	ENVANTER ID:	MY-02		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	x	Mezarlık içi yolu	Ulaşım	x	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Amavut kaldırımı	Yığına	Taş	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Diden AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, KORUMA KURULU, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-124736, 20221104-145144-c	ENVANTER ID:	D-01		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	2020	Duvar	Teşhir	Restore edilmiş	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Mezarlık duvarı	Yığılma	Taş	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

Abdülkadir Paşa Kurbanhanesi

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

İvrikane Cad.

KAYNAK:		TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI		YIL:		2022	
FOTO NO:		20221101-134252, 20221101-134259, 20221101-134307		ENVANTER ID:		D-02	
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ		
2934/1/506	x	Duvar	Giriş	x	İBB		
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU		
28.057	Mezarlık duvarı	Yığılma	Taş	1	1		
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİMLİKLERİ)							
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİMLİĞE UĞRAMIŞ					
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT					
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA					
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL					
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)							
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.					
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ					
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT					
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPTI HALEN AYAKTA					
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ					

Abdülkadir Pazarı
Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.
Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.
Yıldırım Cad.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİTBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-133701	ENVANTER ID:	S-15		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Pehlileli mezar	Yığılma	Mermer	1	1
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSIKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2022		
FOTO NO:	20221101-133647	ENVANTER ID:	S-16		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Mass lahut mezar	Yığına	Mermer	2	2
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2021		
FOTO NO:	20210721-151746, 20210721-151752	ENVANTER ID:	S-17		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Çerçeveli mezar	Yığma	Mermer	1	1
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KUÇUK PROBLEMLER GÖZLENTİR			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

Abdullah Paşa Katiphanesi

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

Yıldırım Cad.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANUSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2021		
FOTO NO:	20210721-151430	ENVANTER ID:	SG-01		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Pehlileli mezar	Yığına	Mermer	4	5
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI ve MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR ve MALZEME ANLAMINDA İYİ, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR, MALZEME KAYBI ve MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT, MALZEME BOZULMASI ve KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPILAN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİTBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2021		
FOTO NO:	20210721-151640, 20210721-151654	ENVANTER ID:	SG-02		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	x	Yığma	Mermer	4	5
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2021		
FOTO NO:	20210721-151237, 20210721-151233	ENVANTER ID:	SG-03		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	x	Yığılma	Mermer	4	5
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSKİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ.			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENİYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK, ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Didem AKANŞU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2021		
FOTO NO:	20210721-151948, 20210721-151925	ENVANTER ID:	SG-04		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	x	Yığma	Mermer	4	5
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK. ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT. MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPI HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYİTBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Dilem AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2021		
FOTO NO:	20210721-152553, 20210721-152545	ENVANTER ID:	SG-05		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞİMLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Pehlileli mezar	Yığılma	Mermer	2	4
DEĞİŞİMLİK DURUMU (EKLER, EKSKİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UGRAMIŞ.			
ÇOGUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT.			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA.			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL.			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENYOR.			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ.			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ YAR. MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT.			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA.			
YIKILMIŞ	5	BOLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ.			

Abdülhak Pınar Enstitüsü

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan Cad.

İnönü Cad.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI "İSTANBUL - ZEYTİNBURNU - MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI VE YAKIN ÇEVRESİ", 2023		MEZARLIK ELEMANLARININ ENVANTER FİŞİ			
YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ: Diden AKANSU, DANIŞMANI: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ					
KAYNAK:	TKGM, İBB, LİTERATÜR, SAHA ÇALIŞMASI	YIL:	2021		
FOTO NO:	20210721-152656, 20210721-152704	ENVANTER ID:	SG-06		
ADA/PARSEL/PAFTA	YAPIM DÖNEMİ	ELEMAN TÜRÜ	KULLANIM İŞLEVİ	ÖZGÜNLÜK	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ
2934/1/506	Osmanlı Dönemi (1923 öncesi)	Mezar taşı	Mezar taşı	Özgün	İBB
TAPU ALANI	YAPIM TİPİ	YAPIM TEKNİĞİ	MALZEME	DEĞİŞMİŞLİK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
28.057	Pehlileli mezar	Yığma	Mermer	3	4
DEĞİŞMİŞLİK DURUMU (EKLER, EKSİKLİKLER, MİMARİ ELEMAN DEĞİŞİKLİKLERİ)					
KORUNMUŞ	1	YÜZEY MALZEMELERİ ÇOK AZ DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMIŞ			
ÇOĞUNLUKLA KORUNMUŞ	2	AZ DERECEDE KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI MEVCUT			
PARÇALI OLARAK KORUNMUŞ	3	KÜTLE EKLEMESİ YA DA ÇIKARILMASI DAHA FAZLA			
KORUNMAMIŞ	4	ÖZGÜN KÜTLESİ VE YÜZEYLERİ OKUNUR DEĞİL			
KORUNMUŞLUK DURUMU (STRÜKTÜR SORUNLARI VE MALZEME BOZULMALARI)					
İYİ	1	STRÜKTÜR VE MALZEME ANLAMINDA İYİ ANCAK YÜZEY MALZEMELERİNDE KÜÇÜK PROBLEMLER GÖZLENTİR			
AZ İYİ	2	STRÜKTÜREL AÇIDAN BİR PROBLEM YOK ANCAK YÜZEY MALZEMELERİ ZARAR GÖRMÜŞ			
ORTA	3	AZ STRÜKTÜREL PROBLEMLERİ VAR MALZEME KAYBI VE MALZEME BOZULMASI MEVCUT			
KÖTÜ	4	DERİN STRÜKTÜREL PROBLEMLER MEVCUT MALZEME BOZULMASI VE KAYBI İLERİ DERECEDE OLMAKLA BERABER YAPİ HALEN AYAKTA			
YIKILMIŞ	5	BÖLGESEL OLARAK YA DA KOMPLE YIKILMIŞ			
  					

T.C.
 KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
 Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
 İstanbul 2 Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

Sayı : 22033973-165.99-E.22360
 Konu : İstanbul İli, Zeytinburnu İlçesi, 2934
 Ada, 1 Parselde Yer Alan Mezar
 Taşları Hk. (34.Y2.39.75)

08.01.2020

ZEYTİNBURNU BELEDİYE BAŞKANLIĞINA
 (İmar Ve Şehircilik Müdürlüğü)

İlgi : 02.01.2020 tarihli ve 32042687-115.99-E.56174 sayılı yazınız.

İstanbul İli, Zeytinburnu İlçesi, Merkezefendi Mahallesi, 2934 ada 1 parselin içinde Merkezefendi Camisi'nin dışında mihrap kısmında yer alan, nereye ait olduğu bilinmeyen atıl vaziyette mezar taşları bulunduğu, bir medeniyetin sembolü olan mezar taşlarımızın kaybolmaması, geçmişe verdiğimiz değerın ortaya çıkartılması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi amacıyla, söz konusu parselde yer alan üst üste istiflenmiş mezar taşlarının düzenlenmesi, bakımlarının yapılması ve bulunduğu kısımda sergilenmesi için Belediyenize izin verilmesi hususunda gereğinin yapılması istenilen ilgi yazımız incelenmiştir.

İstanbul İli, Zeytinburnu İlçesi, Merkezefendi Mahallesi, 2934 ada 1 parselde yer alan Merkezefendi mezarlığı İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 03.12.2009 tarih ve 1060 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenerek koruma grubu I. Grup olarak belirlenmiştir.

İlgi yazınızda belirtilen 2934 ada 1 parselde yer alan mezar taşlarına ilişkin; Müdürlüğümüzün 19.12.2018 tarih ve 22033973-165.02.03-E.1036220 sayılı yazısı ile dağıtımı yapılan İstanbul II Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 18.12.2018 tarih ve 2946 sayılı kararı ile "... İstanbul İli, Zeytinburnu İlçesi, Merkezefendi Mahallesi, 2934 ada, 1 parselde yer alan Merkezefendi Mezarlığında hak sahipleri tarafından mevcut mezarlara defin yapılabileceğine, ancak mezarlık alanında yeni defin için mezar yeri kazılmasının uygun olmadığına, **mezarlık alanında yer alan ve yeri belli olmayan mezar taşlarının konservasyonunun yapılarak mezarlık alanında uygun olan bir bölümde sergilenmesine yönelik projenin Kurulumuza iletilmesine...**" karar verilmiştir.

Söz konusu parselde yer alan mezar taşlarına ilişkin; yukarıda anılan İstanbul II Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 18.12.2018 tarih ve 2946 sayılı Kurul kararı gereği; mezarlık alanında yer alan ve yeri belli olmayan mezar taşlarının konservasyonunun yapılarak mezarlık alanında uygun olan bir bölümde

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

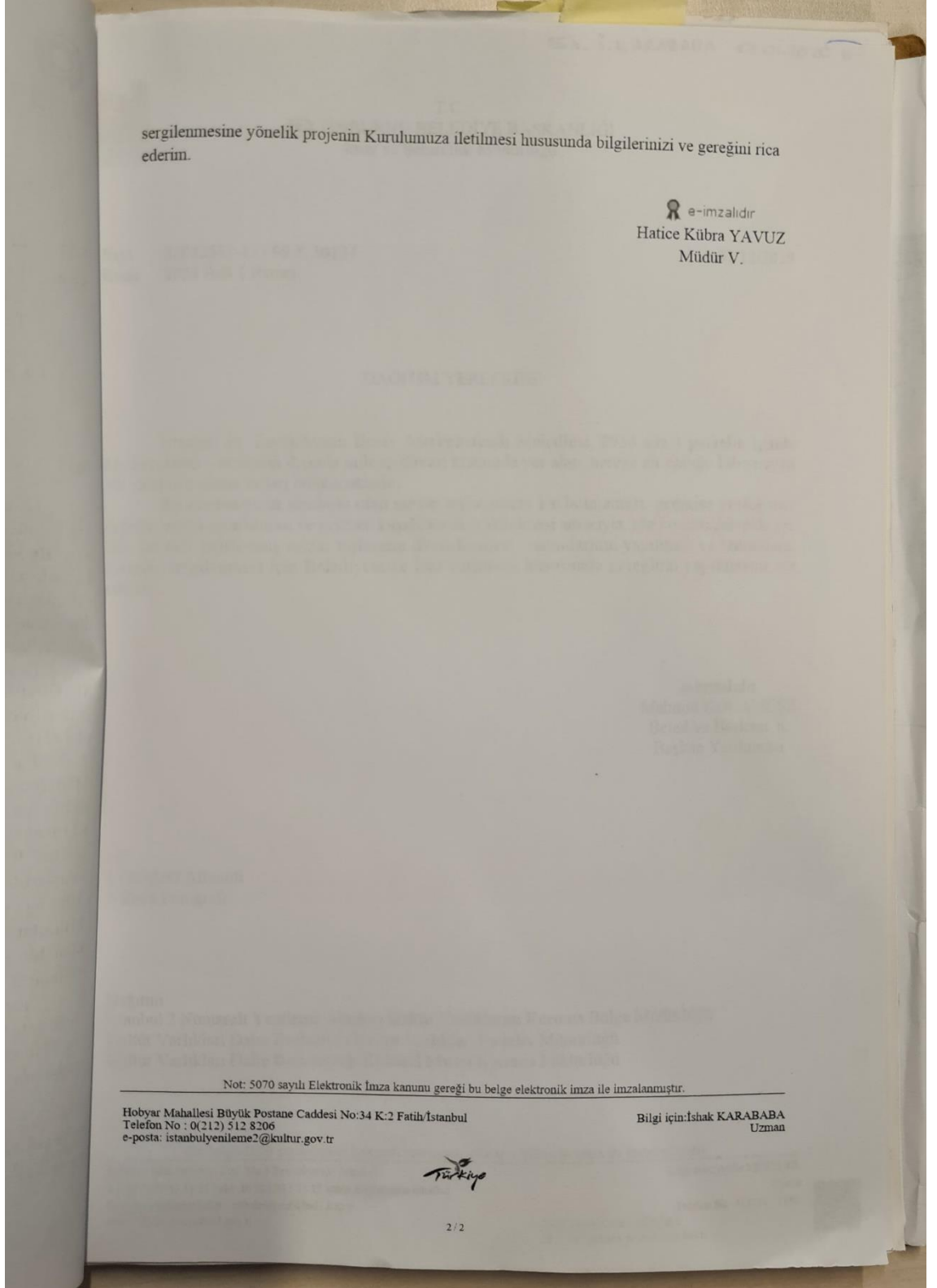
Hobyar Mahallesi Büyüklük Postane Caddesi No:34 K:2 Fatih/İstanbul
 Telefon No : 0(212) 512 8206
 e-posta: istanbulyenileme2@kultur.gov.tr

Bilgi için:İshak KARABABA
Uzman

 1 / 2

EK 62

İstanbul ili, Zeytinburnu ilçesi, 2934 ada, 1 parselde yer alan mezar taşları hakkında kararın devamı (Koruma Kurulu, 2022)

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

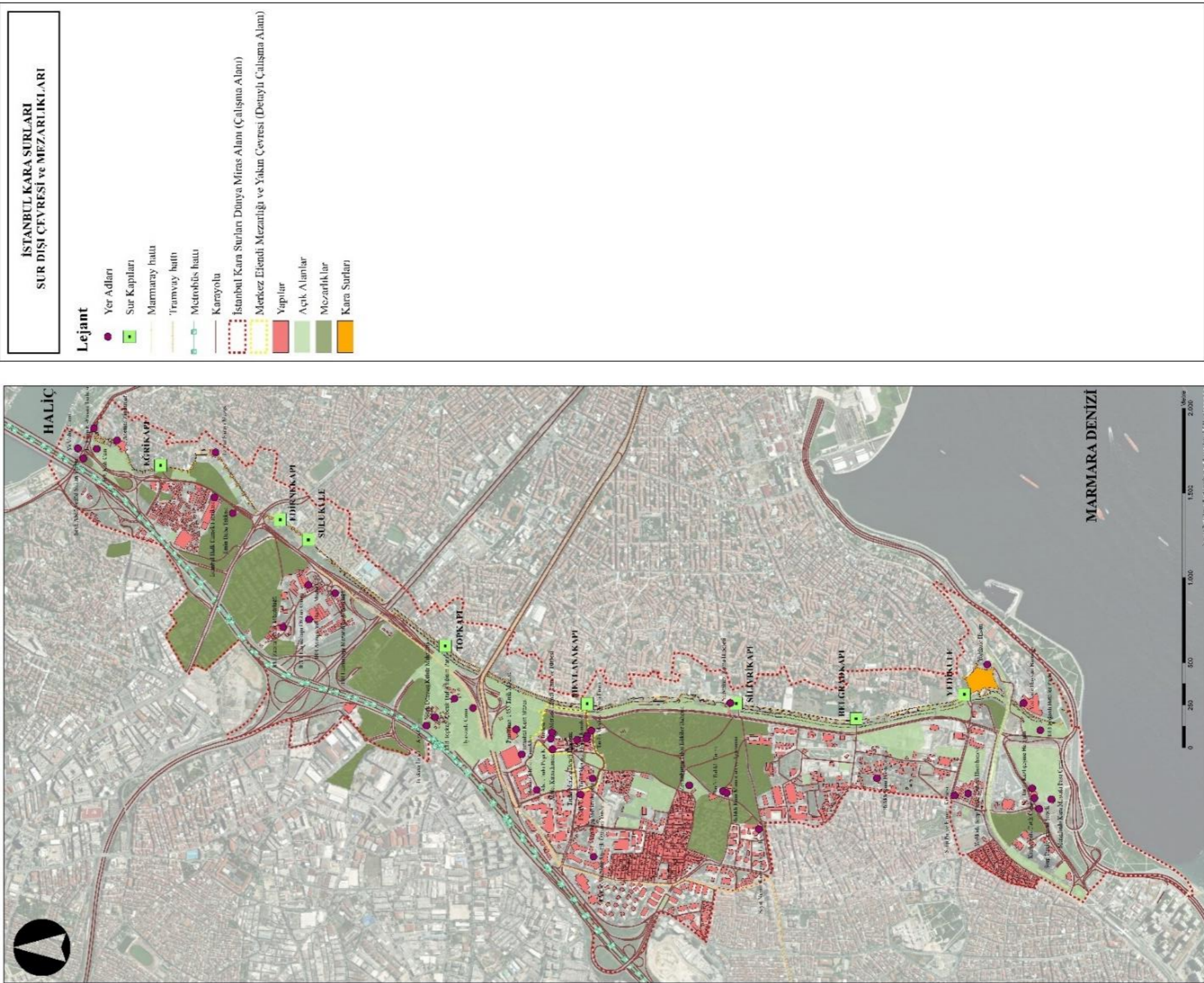
I.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
2023

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Yüksek Lisans Öğrencisi ve Hazırlayan: Didem AKANSU

Danışman: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

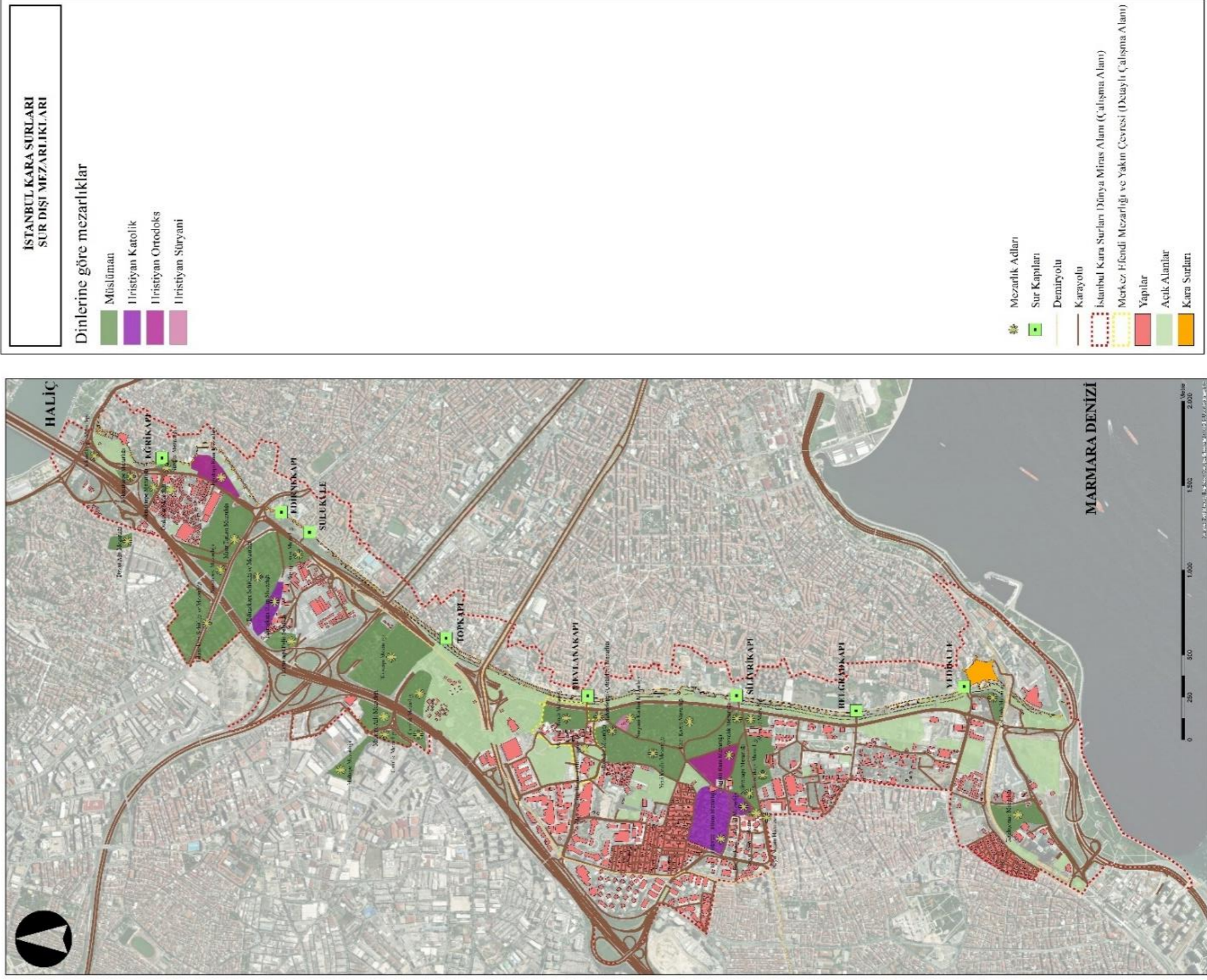
TEZ ADI:
OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ÖRNEKLEMİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
T.C. BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
2023
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Danışman: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ
 Yüksek Lisans Öğrencisi ve Hazırlayan: Didem AKANSU

TEZ ADI:
OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ÖRNEKLEMİ

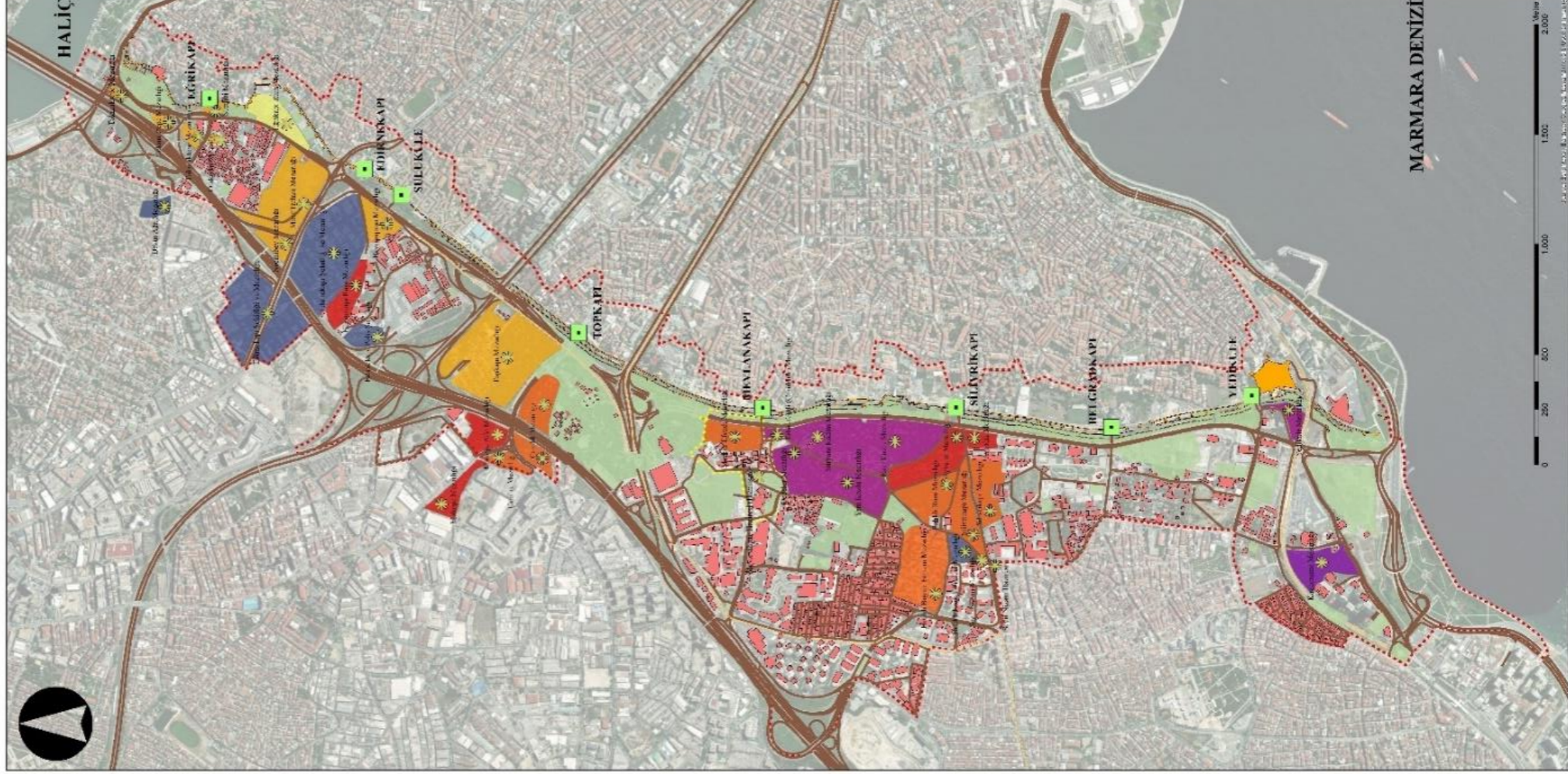

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
2023
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Danışman: Prof. Dr. Figen KIVIÇIM ÇORAKBAŞ

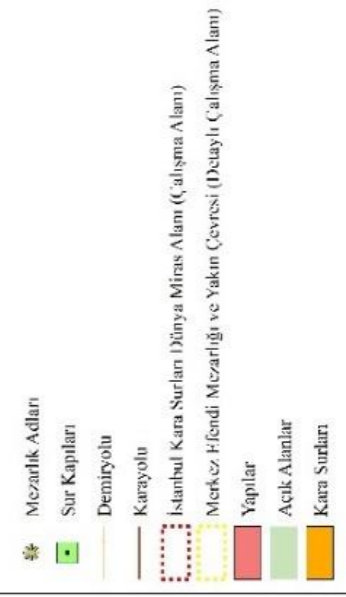
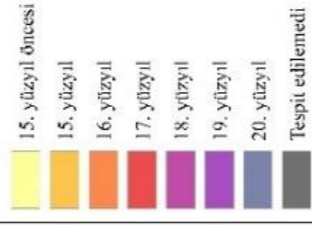
Yüksek Lisans Öğrencisi ve Hazırlayan: Didem AKANSU

TEZ ADI:
OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ÖRNEKLEMİ

**İSTANBUL KARA SURLARI
SUR DIŞI MEZARLIKLARI**

Dönemlerine göre mezarlıklar

Danışman: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

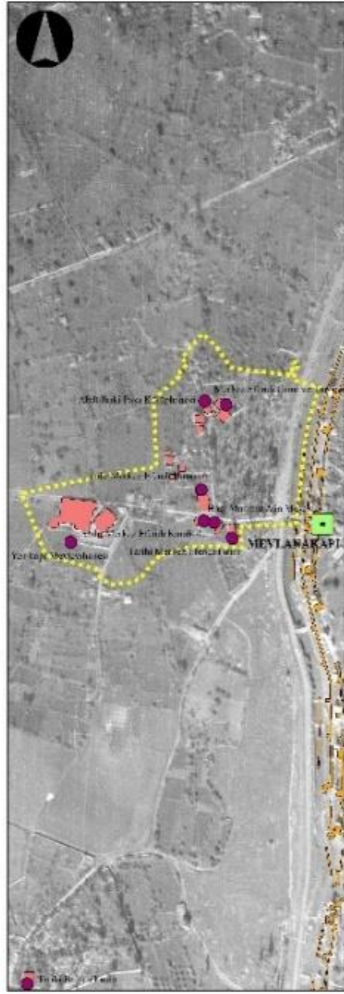
T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
2023

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Yüksek Lisans Öğrencisi ve Hazırlayan: Didem AKANSU

TEZ ADI:

OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ÖRNEKLEMİ

1946 yılı hava fotoğrafı
(Sanayileşme Öncesi Dönem: 1947 öncesi)

T.C. 1462 Sayılı Kanunla İstanbul'da Mezarlıkların Korunması Kanunu ile değiştirilmiştir.

1968 yılı hava fotoğrafı
(Sanayileşme ve Gecikondulaşma Dönemi: 1947-1971)

T.C. 1462 Sayılı Kanunla İstanbul'da Mezarlıkların Korunması Kanunu ile değiştirilmiştir.

1989 yılı hava fotoğrafı
(Büyük Ulaşım Yapıları ve Alanları Dönemi: 1971-1995)

T.C. 1462 Sayılı Kanunla İstanbul'da Mezarlıkların Korunması Kanunu ile değiştirilmiştir.

1998 yılı hava fotoğrafı
(Site Alanı İnanı Sonrası Dönem: 1995-2007)

T.C. 1462 Sayılı Kanunla İstanbul'da Mezarlıkların Korunması Kanunu ile değiştirilmiştir.

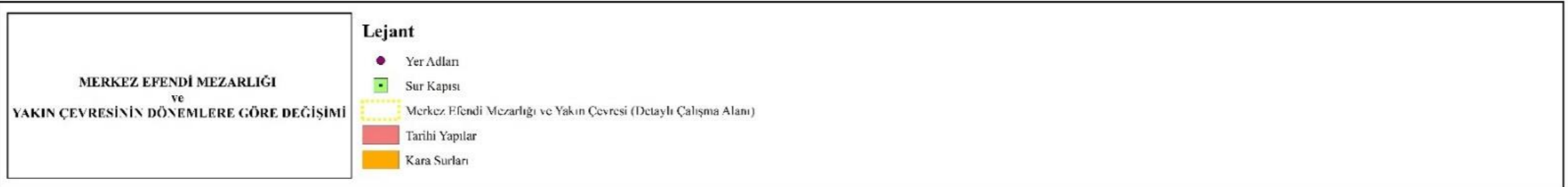
2012 yılı hava fotoğrafı
(Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönem: 2007-2023)

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi tarafından değiştirilmiştir.

2023 yılı hava fotoğrafı
(Kentsel Dönüşüm Sonrası Dönem: 2007-2023)

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından değiştirilmiştir.

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
2023

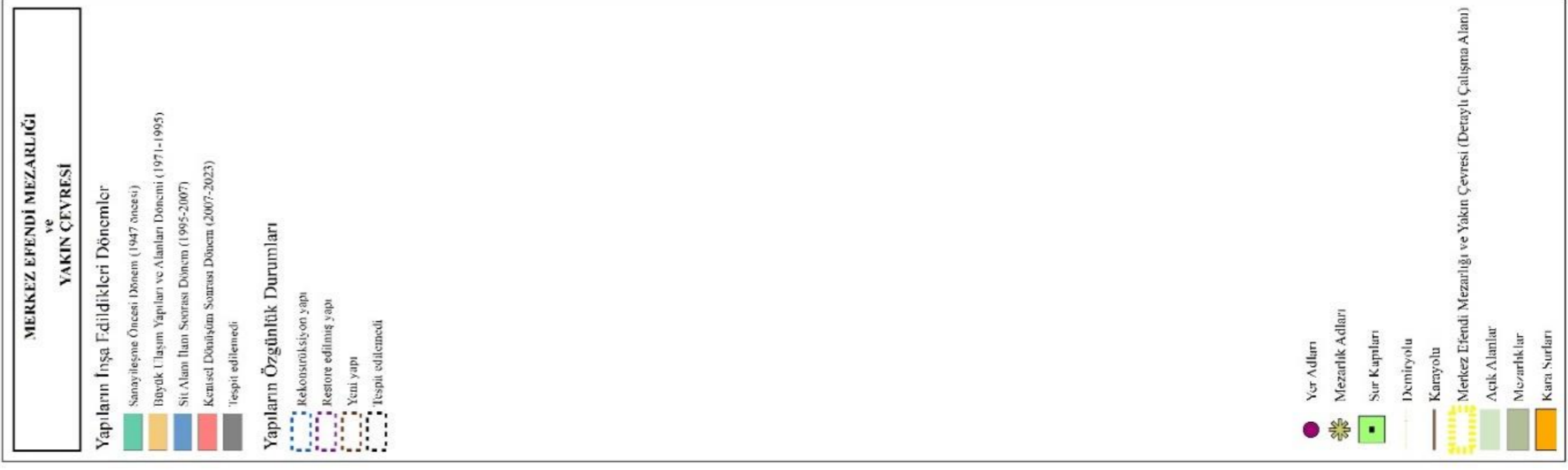
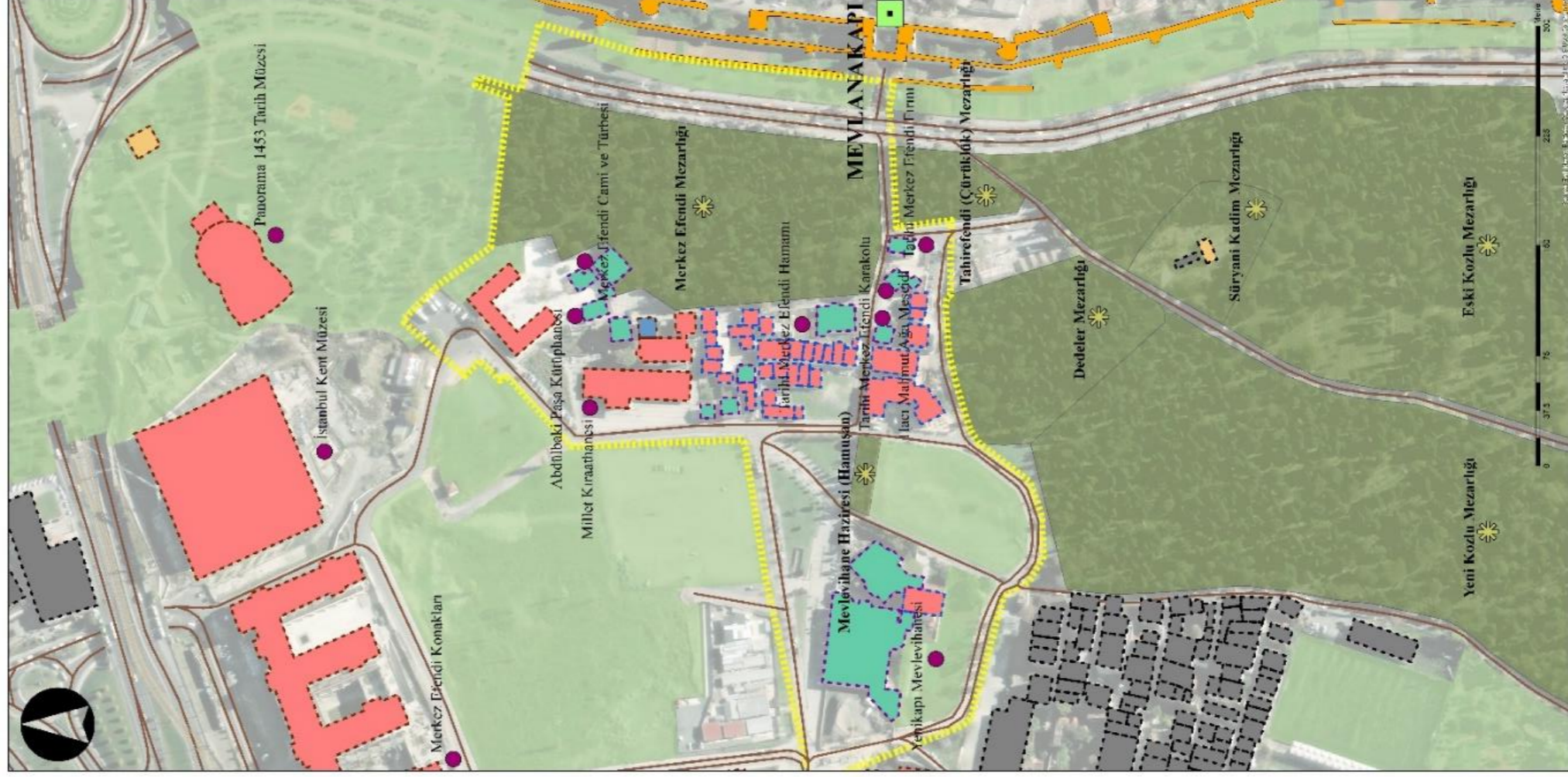
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Danışman: Prof. Dr. Figen KIVILCIM ÇORAKBAŞ

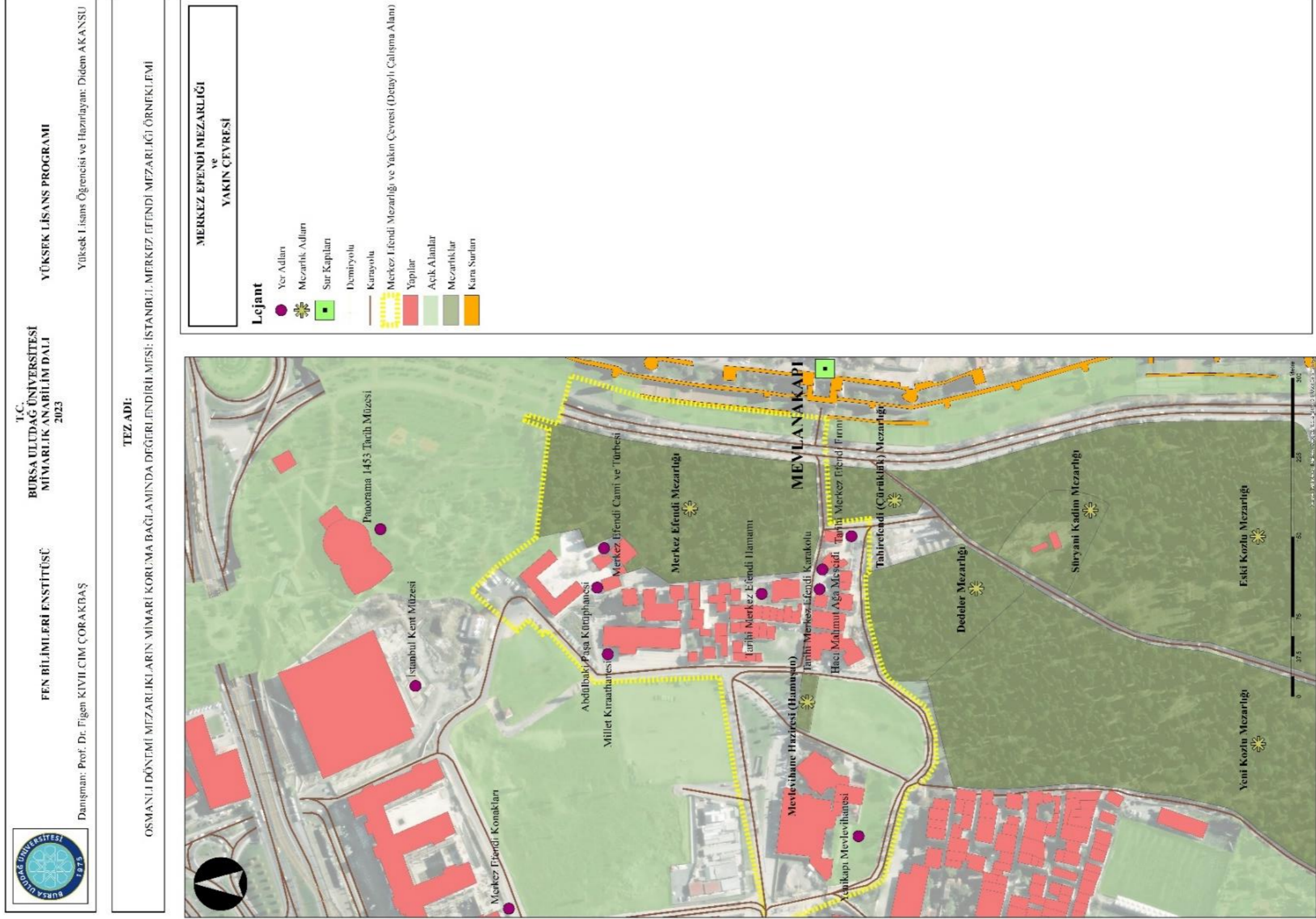
Yüksek Lisans Öğrencisi ve Hazırlayan: Didem AKANSU

TEZ ADI:
OSMANLI DÖNEMİ MEZARLIKLARIN MİMARİ KORUMA BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: İSTANBUL MERKEZ EFENDİ MEZARLIĞI ÖRNEKLEMİ

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul İl Numaralı Yenileme Alanları
Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 15.01.2013 – 35
Karar Tarih ve No : 15.01.2013 – 181

KURUL KARARI

KARAR

İstanbul İli, Zeytinburnu İlçesi, Merkezefendi Mahallesi, Kurulumuzun 19.06.2012 gün 34 sayılı kararı ile 1/1000 Ölçekli Sur Tecrit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı onama sınırı içerisinde, Sur Tecrit Bandında (Kentsel ve Tarihi Siti Koruma Alanı) yer alan, 23.06.2006 gün ve 26207 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu kararıyla Yenileme Alanı olarak ilan edilen alanda kalan, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 03.12.2009 gün 1060 sayılı kararı ile I. Grup korunması gerekli kültür varlığı olarak ilan edilen 2934 ada 1 parsel sayılı taşınmazdaki Aşçı Ahmet Dede Türbesinin rölöve restitüsyon ve restorasyon projelerinin değerlendirilmesi talebini içeren Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nün 04.01.2013 gün 32042687 – 310.09.01 – 85 – 98 sayılı yazısı ile Merkezefendi Haziresinin rölöve restitüsyon ve restorasyon projelerinin değerlendirilmesi talebini içeren Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul I. Bölge Müdürlüğü'nün 25.07.2012 gün B.02.1.VGM.1.13.08/487-4493-15147 sayılı yazısı uzman raporu eşliğinde okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Zeytinburnu İlçesi, 2934 ada 1 parsel sayılı taşınmazdaki Aşçı Ahmet Dede Türbesinin rölövesi ile restitüsyon ve restorasyon projelerinin düzeltmelerle uygun olduğuna, Merkezefendi Haziresinin 2 nolu Hazire olarak adlandırılan kısmının rölövesinin uygun olduğuna, restitüsyon ve restorasyon projelerinin ise düzeltmelerle uygun olduğuna, uygulama öncesi detaylı konservasyon raporunun Kurulumuza iletilmesine ve uygulama aşamasının konservatör denetiminde yapılmasına karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Raşit ŞENTÜRK
Müdür

<p>BAŞKAN Tülin ÇORUHLU İMZA</p>	<p>BAŞKAN YARDIMCISI Abdurrahman ÖZDİL İMZA</p>
<p>ÜYE Sait BAŞARAN İMZA</p>	<p>ÜYE Erol KUZUBAŞIOĞLU İMZA</p>
<p>ÜYE Yusuf SOYUER İMZA</p>	<p>ÜYE Hasan Fırat DİKER İMZA</p>
<p>ÜYE Zafer ALSAÇ Zeytinburnu Bel.Tems. İMZA</p>	<p>ÜYE Ümmü Gülsüm ERDOĞAN Vakıflar I.Bölge Müd.Tems İMZA</p>
	<p>ÜYE İdris ATABAY İst.Büyükşehir Bel.Tems. İMZA</p>

18.01.2013/FÇ

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Didem AKANSU
Doğum Yeri ve Tarihi : Bursa / 07.05.1991
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu
Lise : Bursa İnegöl Anadolu Lisesi
Lisans : İstanbul Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Yüksek Lisans : Bursa Uludağ Üniversitesi

Çalıştığı Kurum/Kurumlar : İstanbul Topkapı Sarayı
İstanbul PMR Mimarlık
Bursa Piray Mimarlık
İstanbul UZL Mimarlık

İletişim (e-posta) : didemakansu@gmail.com

Yayımlar : Akansu, D., & Kıvılcım Çorakbaş, F. (2022). İstanbul Zeytinburnu Merkez Efendi Mahallesi'nin Kentsel Dönüşümü ve Dönüşümün Merkez Efendi Mezarlığı Kültürel Miras Değerlerine Etkisi. *bāb Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*, 3(2), 190-211.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2552757>

Kongreler : Akansu, D., & Kıvılcım Çorakbaş, F. (2022). "Perished" memory of the Istanbul land walls cultural landscape: cemeteries (presented paper). *The X. International AISU Congress: Adaptive Cities Through the Postpandemic Lens 6-10 September, Turin, Italy.*